

ג'ליון תרנ"ג בעניני מצוות התלויות בארץ וכשרות המזון

תשובות שדה

ג'ליון 175 | אב - ארול תשפ"ד

המכון למצוות התלויות בארץ
בראשות האגף רבי שניאור זלמן חזון שליט"א

מידע הלכתי • גנזוזת וכתבי יד • הגות ומהשבה • מאמרים הלכתיים • תשובות כהלכה

גיליון תורני בעניני מצוות התלויות בארץ וכשרות המזון.

תגובות שדה

גריון 175 | אב - ארור תשפ"ד

מידע הלכתי ♦ גנוזות וכתבי יד ♦ הגות ומחשבה ♦ מאמרים הלכתיים ♦ תשובות בהלכה

תנובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת 'המכון למצוות התלויות בארץ'
הקובץ יו"ל בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

כתובת המערכת:
המכון למצוות התלויות בארץ
ת.ד. 176 אלעד 4081003
טלפון: 03-9030580
פקס: 03-9030891

העורך:
הרב מנחם דרורי
tnuvot@macon.co.il

ניתן לשלוח מאמרים תורניים, מחקרניים,
בתחומי עיסוקו של המכון, או תגובות
על הנכתב, לדואר האלקטרוני
המערכת תערוך ותפרסם את החומרים
לפי שיקול דעתה

מנויים:
דמי מנוי לשנה: 60 ש"ח
ניתן לקבל את הגליון בקובץ
דיגיטלי ע"י שליחת בקשה
למייל המערכת:

tnuvot@macon.co.il

הבהרה: גליון 'תנובות שדה' משמש
במה לרבנים ות"ח שונים

הפסיקה ההלכתית המוסמכת
מתפרסמת במאמרים שעל ידי המכון

תוכן ענינים

♦ גליון 175 | אב - אלול תשפ"ד ♦

דבר העורך.....

מידע הלכתי – ראש המכון הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א

מעשר עני לקדאת שנת תשפ"ה.....

גנוזות וכת"י

רבינו שריה דבליצקי זצוק"ל

כת"י – הפרשת תרומות ומעשרות.....

הגות ומחשבה

הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א

אבלות על חודבן בית המקדש.....

מצארים הלכתיים

הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א

חומר 'שלאק' המשמש לציפוי והברקה של פירות וממתקים.....

רבי משה יהודה לנדאו שליט"א – זריעת כלאי הכרם שלא במפולת יד.....

רבי ישראל מאיר פלמן שליט"א – חיוב מזוזה בדירת נופש.....

רבי משה מדרכי וינברג שליט"א – הפרשת תרומות ומעשרות מן המוקף.....

ביני עמודי

הלכה למעשה – שו"ת מאת ראש המכון ורבני בית ההוראה שליט"א

תרו"מ מתוצרת של נכרים * הובלה ברכב ממשתלה עם הכשר * זריעה של מינים שונים בצלחת על צמר גפן * הישוב אמות שוחקות במרחק ד אמות בהדקה מכרם * עץ זית בוגר שהועבר ממקומו * הרכבת מיני אבוקדו שונים בעץ אחד * דגים שבושלו עם כוסברה מן השוק * כרוב כבוש * אצות ים * הכשרת עלי גפן * כשר דגים שנשאר חשוף ונמצאו בו דימות * הכנת שוקו בשבת * דימום מרק על רשת שעל פלסת שבת * התחיל תפילת מוסף של ר"ח עם תפילין * עניית ברוך הוא וברוך שמו בברכת כהנים * אמירת פסוקים בברכת כהנים * שתיית חלב של פרד שמתה * כשרות תרופת 'מומיו' * תיבול כבד לפני צלייה * אילו דברים מפסיק האבל לומר בחודש יב' * אבל ששלמו יא חודש לאביו ועדיין בתוך השנה לאימו איך ינהג בקדיש * קניית קבר מחיים * פתח ארון של חבירו בישיבה ושכח לסגור ונגנבו משם הפצים * שאל הפץ מחבירו, ולמחרת שאל החבר ממנו הפץ ונשבר באונס * ברכה כשיש לפניו פרוץ של מע"ש ורבעי * ברכה על פרוץ בספק שנה רביעית או המישית

.....

על מה אבדה הארץ

כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו, כאילו בימינו היה חורבן בית המקדש. ואמרו בגמרא שאבילות בית המקדש אינה אבילות ישנה, אלא חדשה. בירמיה (ט, י"א) נאמר "מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דיבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עובר", והגמרא אומרת שדבר זה מפני מה אבדה הארץ שאלו לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו, היה קשה להסביר את זה ולא ידעו למה, עד שהקב"ה בכבודו ובעצמו גילה זאת לירמיה כמ"ש שם י"ב, "ויאמר ה' על עוזבם את תורת אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה", על עזיבת התורה.

יש כאן קושי עצום, האם לא ידעו על מה אבדה הארץ, הרי ספרי התנ"ך מלאים במאות פסוקים של תוכחה, ובירמיה נזכרו חטאים של חילול שבת ועבודה זרה, ובגמ' יומא נאמר שביהמ"ק נחרב על גילוי עריות ושפיעות דמים, ואם כן כיצד לא ידעו החכמים והנביאים על מה אבדה הארץ. והקשו כן בקדמונים מכבר, וישנם בזה כמה וכמה תירוצים.

ישנו תירוץ שהכונה במה שלא ידעו תשובה לכך היא, שעם ישראל קדושים וטהורים, ומה גרם להם עבירות אלו, ועל כך השיב ה' שזה על עזיבת התורה, אם לא לומדים תורה הלב נהיה מטומטם והיצר הרע שולט, עזיבת התורה היא שורש כל הבעיות. ובמלבי"ם כתב עוד פירוש במ"ש על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר, שהן אמנם בני אדם עברו עבירות והם צריכים לשלם על כך, אבל מה אשמה הקרקע שנצתה כמדבר חמישים ושתים שנים אחר חורבן ביהמ"ק, אפילו צמחים וחיות לא היו בה שממה כמדבר, על מה אבדה הארץ היינו הארץ עצמה, ועל כך התשובה שבכח התורה קיימת כל הבריאה וכשיש רפיון בתורה אין זכות קיום לארץ, התורה גורמת ברכה לארץ, אם לומדים תורה הארץ מצמיחה צמחים והחיות חיות, אבל בלא זה אין שום זכות קיום לבריאה, זהו החשיבות של לימוד התורה.

קבעו לנו חכמינו ז"ל ימי בין המצרים ואחריהם ר"ח אב שמשנכנס אב ממעטין בשמחה, ימים אלו הם לתיקון הסיבות שגרמו לחורבן, וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה.

רבי יעקב אדלשטיין זצוק"ל

(תרפ"ד - תשע"ד, מתוך שיחה שנדפסה בספר 'זכותא דיעקב')

'לעסוק בדברי תורה'

עומדים אנו פתח גליון 'תנובות שדה' אשר עולה על שולחן מלכים ושמועתי מתבררות בבתי המדרש והיכלי הכוללים, ואשר זוכים אנו על ידו להגדיל תורה ולהאדירה ללמוד וללמד לשמור ולעשות.

תקופה לא פשוטה עוברת על העם היושב בציון. מחוץ תשכל חרב ואיש אינו יודע מה ילד יום, ומבפנים כבוד התורה מתחלל בחוצות ונערים מרימים יד בלומדי התורה. ואנו אין לנו שיור אלא התורה הזאת, מידה כנגד מידה להרים את כבוד ויקר התורה, לעסוק ולשדד מערכות של תורה, ובזכות התורה ולומדיה ינצל העולם ולד' הישועה, אכ"ר.

בימים אלו של ימי בין המצרים אשר קבעו לנו חכמים אבלות לעורר את זכר החורבן, נשגן ונזכור את דברי הר"ן בנדרים (פא, א) בשם מגילת סתרים של רבינו יונה, על הפסוק "על מה אבדה הארץ וכו' על עזבם את תורתו". וז"ל: 'ודאי היו עוסקים בתורה תמיד, ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ, עד שפירשו הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב שלא היו מברכים בתורה תחילה, כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כל כך שיהא ראוי לברך עליה, שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה'.

על פי הדברים הללו, פסקו הטור והשו"ע (סימן מז, סעיף א): 'ברכת התורה צריך לזהר בה מאד'. וכתב ה'משנה ברורה' (שם, ס"ק ב): 'ולכן צריך לזהר מאד וליתן הודאה על שבחר בנו ונתן לנו כלי חמדתו, מוסיף המ"ב, שלהראות את חשיבות עסק התורה 'יברך ברכת התורה בשמחה גדולה'.

אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלינו, זוכים אנו בקובץ תורני זה היוצא לאור ע"י 'המכון למצוות התלויות בארץ' בראשות מורינו איש על העדה הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א, לעסוק בדברי תורה ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא בפלפול ומשא ומתן מהרבנים הגאונים כותבי המאמרים והתגובות שלכם הקוראים ת"ח וצורבי דרבנן.

במדור 'מאמרים הלכתיים' בגליון זה, מתפרסמים בין השאר חידושי תורה והלכה בנושאים הבאים: מאמר מאת ראש המכון גבי מה שפורסם לאחרונה על כשרות ה'שלאק' - החומר ציפוי המבריק שעל התפוחים וכדו'. וכן מאמר נפלא הנוגע ליוצאים לדאצ'ה בזמן הקרוב, לגבי חובת מזוזה במקומות אירוח ודירות נופש. כמו כן, החל מגליון זה נצרף מידי פעם למדור 'מאמרים הלכתיים', מאמר מהזוכים ב'תחרות כתיבת מאמרים', מתוך מאות מאמרים שנשלחו למכון בנושאי מצוות התלויות בארץ.

במדור 'הגות ומחשבה' נקבל שעה של התבוננות בגודל חסרון בית המקדש הנוגע אלינו כאן ועכשיו. וכמובן, במדור המבוקש 'תשובות בהלכה' נחכים מתוך מה שלקטנו מתשובות אשר נענו בבית ההוראה, במענה לשאלות הנוגעות לרבים במצוות התלויות בארץ וכשרות המזון, ובשאר חלקי השולחן ערוך, כפי שתחזינה עיני המעיין.

לקראת שנת תשפ"ה הבעל"ט, השנה השלישית לשנת המעשרות אשר בה ציוותה התורה לעשר מעשר עני, מתפרסם במדור 'מידע הלכתי' הסבר על מצוה זאת, ובפרט איך להתכונן כדי לקיים מצוות מעשר עני בהידור ולכתחילה.

יהי רצון שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך, אמן.

בברכה
העורך

הגאון רבי
שניאור ז. רווח
שליט"א

מידע הלכתי

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש המכון למצוות התלויות בארץ

השנה הבעל"ט שנת תשפ"ה, הינה השנה השלישית למניין שנות המעשר אשר בה ציוותה התורה לעשר 'מעשר עני', ולתת לעני 1/10 מהתוצרת [ממה שנשאר לאחר הפרשת תרו"מ]. לרגל המעבר משנת מעשר שני לשנת מעשר עני, נביא כאן את עיקרי ההלכות הנוגעים בזה.

תחילה שנת מעשר עני

שנת מעשר עני איננה מתחיל בכלל הגידולים באותה תקופה, אלא היא חלוקה בין סוגי התוצרת החקלאית וכמפורט להלן:

ירקות - תוצרת שייקטפו אחר ר"ה תשפ"ה מפרישים מעשר עני. אבל ירקות מאוסמים שישווקו בתשפ"ה ונלקטו כבר בתשפ"ד [כגון תפוא גזר ועוד], מפריש מהם רק מעשר שני.

פירות - פירות שהביאו שלישי בתשפ"ד אף שייקטפו בשנת תשפ"ה מפריש מעשר שני. רק פירות אשר יביאו שלישי לאחר ט"ו בשבט תשפ"ה [בדרך כלל החל מפרי השסק ואילך], מפריש מעשר עני.

פירות הדר - הביאו שלישי לפני ט"ו בשבט תשפ"ה, ונקטפו לאחר ט"ו בשבט תשפ"ה, מפריש מספק גם מעשר שני וגם מעשר עני.

אתרוג - מה שייקטף לאחר ראש השנה של תשפ"ה ולפני ט"ו בשבט, מפריש מעשר שני. ואילו הנקטף לאחר ט"ו בשבט תשפ"ה מפריש מעשר עני בלבד.

קטניות - תוצרת שתביא שלישי לאחר ראש השנה תשפ"ה, מפריש מעשר עני. אבל קטניות מאוסמים [כגון חומס, חמניות ועוד], שהביאו שלישי בתשפ"ד, מפריש מעשר שני אף אם נלקטו בתשפ"ה.

חובת הפרשה וחובת נתינה בפועל

חובת הפרשת מעשר עני היא בכל פעם שמפרישים תרומות ומעשרות כולל מתוצרת שהיא רק ספק טבל או דמאי. אולם חובת נתינה לעני, נוהגת רק בטבל ודאי, ולא בדמאי [= מצוי היה בזמן יוחנן כהן גדול שרוב עמי הארץ היו מעשרין, ומ"מ התקינו שיש לעשר, ובזמנינו יתכן שפירות שאדם קונה במקום עם כשרות, ומחמיר לעשר שוב מפני חששות, הם בגדר דמאי]. הטעם לכך, שבדמאי יכול המפריש לומר לעני הבא ראה שהירקות אינן מעושרין וטול מעשרותיך, שהרי אין קדושה בפירות כמו בתרומה ושאר מעשרות, אלא הם חולין ולכל אדם מותר לאוכלו, רק שמבחינה ממונית הם שייכים לעניים, ובהלכות ממונות כיון שרוב עמי הארץ מעשרים אינו צריך ליתן לו.

בפירות שהם ספק טבל [=המצויים בשווקים ללא כשרות] יש אומרים שדינו כדין פירות שהם דמאי, ופטור מלתת לעני, וכדין מעשר ראשון שפטור מלתת ללוי גם בספק טבל. ויש מחמירים כן לתת מעשר לעני בספק טבל, כיון שקיי"ל "ספק עניים לחומרא" "צדק משלך ותן לו". ובשלמא בדמאי שזו הייתה תקנה מיוחדת חכמים פטרו, אך בספק טבל ובפרט שרוב ע"ה אינם מעשרים

בימינו, יש להחמיר ולתת לעניים. וכך כתבתי בספרי ביכורי שדה (פ"ב) ובשו"ת חלקת השדה (ח"ב תרו"מ) ובקצירת השדה (פרק ט) שיש מקום גדול להחמיר כדעתם. וכאשר נוהגים בדרך הלוואה מראש (כפי שיבואר להלן) שזה סכום נמוך רצוי ונכון לנהוג כך.

יש אומרים שהבא לתת מעשר לעני, חייב לתת לו [או להקנות לו בקנין המועיל] את גוף הפירות ולא את דמיהם, אף לא בשווים של הפירות, ואפילו הסכים העני לקבל דמים. ורק לאחר שיזכה העני יוכל לקנות ממנו. ויש אומרים שאם נותן לעני דמים בשווי פירות המעשר, הרי הוא מקיים מצות נתינה לעני. ויש אומרים שאפילו אם נותן לעני סכום כל שהוא, כל שנזכר לעני באותו סכום, הרי הוא מקיים מצות נתינה.

להלכה, יש לתת את גוף הפירות לעני, או להקנותם לו, ועל פי רשותו ישוב ויזכה בפירות ויאכלם, ויתן לעני את דמיהם. ובשעת הדחק כגון שאינו יכול לזכות לעני וכד', יפריש מעשר עני, ישתמש בפירות, ויתן את שווים לעני בהמשך. ולעיתים אפשר גם בפחות משווים בפרט לבעלי עסקים וכמבואר להלן.

נתינה לעני ע"י הלוואה

מעיקר הדין חובה לתת לעני את הפירות עצמם ולא את דמיהם. ואם נתן לו דמיהם בשווי הפירות, להלכה יצא בזה ידי חובת נתינה. דרך נוספת מביאה הגמרא בגיטין (ל' א) להלוות לעני סכום כסף מראש, ובעתיד בכל ההפרשה שמפריש המלווה, הוא מקנה לעני, אך לא נותן לו בפועל, אלא מתקזז עמו על הכסף שנתן לו כהלוואה. כלומר, המפריש מלווה לעני ישירות או לגזבר עניים [כגון הממונה על "בית המעשר"] סכום כסף, וחותרם עמו חוזה הלוואה מיוחד הכולל את כל הפרטים הקשורים להסכם זה [חוזה ההלוואה נמצא ברשות 'בית המעשר' עבור המנויים, ומצורף דוגמתו להלן]. נשים לב: אין פתרון שייתן בסוף השנה, מפני בכל יום שמעכב את הפירות אצלו, אם יש עניים לפניו ואינו נותן להם, עובר בלאו ד"בל תאחר", ומבטל מצות עשה (דברים פ"ב פס' ו): "והבאתם שמה...", וגזול את העניים ועובר גם על לאו ד"לא תגזול". ואפשר שעובר גם על מ"ע של "מוצא שפתך תשמור", שהרי אמר בפיו שזה לעניים ולא נתן להם. ובכל הנ"ל עובר גם בזה"ז שתרו"מ רק מדרבנן, כיון שלאחר קריאת שם זוכים העניים במעשר מהתורה. אלא הפתרון הוא ע"י הלוואה מראש.

כיון שהלוואה זו היא מראש ואיננה ניתנת להשבה וכיון שהיא ללא ערבים, הקילו חז"ל לחשב כשער הזול. למעשה אין שיעור להזולה זו, ובלבד שיהיה נח לעני לקבל זאת במקום הפירות, ויכול להביא בחשבון מהו המחיר הנמוך ביותר שבו עדיין מעדיף העני לקבל כסף במזומן יותר ממה שרוצה להמתין לקבל את הפירות במשך השנה. ומותר לחפש אפילו עני שדחוק מאד, ומוכן לקבל אפילו סכום פשוט עכשיו במקום לקבל פירות בעתיד. וכן ניתן להעריך כמה אדם במצב דחוק מוכן לשלם על קבלת כסף מראש [באופן המותר], ולקבל הלוואה בתנאים נוחים כאלה, שאינו צריך לטרוח לחפש ערבים שיחתמו עבורו, ובנוסף אינו צריך לדאוג איך לפורעה. וכל שהעני נוקב בסכום אמיתי שכדאי לו, מותר לנהוג כך. ומ"מ אסור להזיל את שווי המעשר עני אם לעני לא שווה להזיל כ"כ, אלא שמסכים למחיר מפני שאילולי כן יתן הבעלים לעני אחר. וכ"ש שאם לעני לא שווים המעות אלא מתרצה כדי לסייע לנותן. ומ"מ יש שאמרו שלמעשה לא ראוי לפסוק על פחות משליש מהשער.

למעשה, נהגו להקל עד סכום של שלישי ממחיר התוצרת [ללא עלויות נלוות] ועל כן לפי חישוב שעשינו עד כמות של 750 ק"ג של תוצרת חקלאית די בהלוואה מראש בסך של 80 ₪ לכל שנת מעשר עני [ואין בהלוואה איסור ריבית אף אם מחשב כשער הזול של שעת ההלוואה, מאחר שגם

אם לא יהיה למלווה יכול לנכות בו מחובו לא חייב לו הלווה כלום, וממילא אין זו כהלוואה רגילה, ואין בזה משום ריבית.

אופן הנתנה בפועל ע"י הלוואה

כיון שלכתחילה יש לתת לעני את הפירות ולא את שוויו, על כן מקנים לעני את הפירות בפועל באופן הבא: א. בשלשת הפעמים הראשונות שמעשר, מזכה לעני את התוצרת באמצעות אדם אחר גדול שמגביה את המעשר עני או אף את כל שקית הירקות ואומר שזוכה במעשר עני שכאן עבור עני פלוני או גזבר עניים פלוני. ב. מכאן ואילך, כיון שהעני הוחזק לקבל את הפירות ממנו, די כשאומר את הנוסח ומוסיף וקנויים לעני על פי ההסכם שנחתם עמו, כדי שהוא יזכה בזה. והטעם בזה הוא, כיון שעני זה הופך להיות 'מכירי עניים' [ויש דין מכיר לעני כמבואר בכמה סוגיות בש"ס בבלי, וכ"כ למעשה החתם סופר (בחידושו עמ"ס גיטין דף ל' ע"א ד"ה וברושלמי, ובשו"ת שלו חיו"ד סי' רל"ז בד"ה גנה). וכ"כ הרב ערוך השולחן (העתיד סי' ק"ו סעי' יג) שהביא שם את הירושלמי הנ"ל, וכתב, ולא חש הרמב"ם להירושלמי וכו' יעו"ש. וכ"כ הגאון הר"ש מסקאלא בתשו' בית שלמה (ח"ב יו"ד סי' צ"ט והבי"ד בארץ חיים סי' רנ"ז ס"ה) ויוע"י עוד בשו"ת חלקת השדה חלק שני תרו"מ סי' לז]. ג. לאחר ההפרשה משאיר המפריש את התוצרת אצלו, ומההלוואה מתקזז הסכום שהוא שווה ערך לתוצרת.

בעל עסק שיש ברשותו כמות גדולה של טבל

בעל עסק שעתידי להיות ברשותו הרבה סחורה של ודאי טבל [ולכתחילה גם ספק טבל, כדלעיל], שגם אם יחשב כשער הזול, הסכום יהיה עבורו גדול מאד, יש אפשרות נוספת כדי שלא יעבור על גזל עניים, לעשות הסכם מיוחד עם גזבר עניים, ולצורך כך עליהם ליצור קשר עם רבני "בית המעשר" שיסייעו בידם לבצע זאת. העיקרון הוא שהוא מקנה את כלל הכמות לעני כדת בחוזה מיוחד [מצורף דוגמתו להלן], ובהסכם מיוחד בינו לבין העני, הוא קונה זאת בחזרה מהעני בתמורה לסכום שמוסכם ביניהם, על סמך מה שנתבאר למעלה שבשעת הדחק ניתן לקנות זאת מהעני בכל סכום כסף שמתרצה בכך.

מי חייב במעשר עני ומי בגדר עני לקבלם

כולם חייבים בנתנת המעשר לעני, ואפילו עני שבישראל המפריש תרומות ומעשרות מפירותיו חייב לתת מעשר עני שלו לעני אחר, ואינו יכול לעכבם לעצמו. אמנם לעיתים העני פטור מלתת פיזית לעני אחר, אלא הוא מפריש ויכול לקחת לעצמו [ונתבאר הפרטים בקצירת השדה בפרק יט]. שני אחים נותנים זה לזה מעשר עני, ואדרבה, כל הקרוב קודם, שעניי עירך קודמים. וכן אב שבנו עני יכול לתת לו מעשר עני. אמנם בן שאביו עני, אע"פ שמותר לו מעיקר הדין לתת לאביו מעשר עני, ומכל מקום אמרו חז"ל: תבוא מארה למי שמאכיל את אביו מעשר עני, אם ידו מספקת לתת לו ממקום אחר. אין אדם יכול לתת מעשר עני לאשתו.

גדר עני הזכאי לקבל מעשר עני הוא מי שאין לו כדי פרנסתו ברווח לו ולכל בני ביתו לשנה שלימה. ויכול ליטול עד שיצבור קרן שמהרווח שלה יתפרנס הוא ובני ביתו. ונקרא עני אפילו אם יש לו דירת מגורים וכלי תשמיש, ואין מחייבים אותו למכור את דירתו וכלי הבית. ומ"מ אין הגבלה לכמות המעשר שהעני רשאי לקבל בבת אחת, ואפילו היא כמות גדולה מאד, יותר מכדי פרנסתו. יש לציין שמקבלי קיצבאות ומילגות למיניהם, אם מקבלים את הקצבה מדי חודש והיא מספיקה להם כדי צרכם, וניתנת להם על פי חוק, ואין מי שיכול למנעה מהם - אינם נקראים עניים ואינם יכולים ליטול מעשר עני. אבל באופנים שנותן המילגה אינו חייב לתת להם, ויכול להפסיק אותה בכל זמן, ואי אפשר להם לתבוע את כספם בדין, וכגון אברכי כולל וכיו"ב, דינם כעני המתפרנס מן הצדקה ויכולים ליטול מעשר עני.

אסור לפרוע הלוואה במעשר עני. דהיינו, אם חייב לעני כסף משום הלוואה וכיו"ב, אסור לו לפרוע את החוב לעני מפירות שהפריש למעשר עני. כמו כן אסור לגמול חסד עם העני מפירות מעשר עני תמורת חסד שהעני גמל עמו. אבל מותר לשלם במעשר עני לדבר של גמילות חסד, כגון הבראת אבל וכיו"ב, והוא שידוע הבעלים לעני שזה מעשר עני. מותר גם לתת לת"ח שמתעסק בצרכי ציבור באמונה בדרך כבוד. כמובן, שהעני עצמו לאחר שקיבל את המעשר עני יכול להשתמש בו כרצונו לכל מטרה שהיא.

שו"ת מעשר עני

- ש.** האם יכול לעשות הלוואה עם העניים על שם חבירו או קרובו שיהנו מהלוואה זו על כך?
ת. כן, אין הקפדה מהיכן הגיעו המעות לעני, וזכין לאדם שלא בפניו. רק שיש להודיע למפריש, שיש הלוואה אצל העני שפרעונה הוא באמצעות המעשר עני שבירו.
- ש.** האם ניתן לסמוך על הוראת קבע עבור ארגון וקופת צדקה המטפלים בעניים, האם זה מספיק עבור מעשר עני?
ת. לא, אדם שתורם בהוראת קבע למוסד של עניים אינו יכול להחשיב את התרומה כהלוואה, ואינו יכול לעכב את הפירות לעצמו ולהתקזז ממול התרומה שנותן להם.
- ש.** האם הקונה פירות מעושרים כדת וכדין, אך ידוע לו בודאי שהמעשר עני לא ניתן לעניים, אלא נשאר מעורב בין הפירות [כגון שחברו שהפריש או המשגיח כשרות אמרו לו כך], האם צריך לתת לעני את פירות המעשר?
ת. אינו צריך ליתן לאחר שקנאם כך.

בברכת מנחם ציון בבנין ירושלים שניאור ז. רווח

הסכם הלוואה הנערך ב'בית המעשר' שע"י 'המכון למצוות התלויות בארץ'

הסכם למעשר עני לחקלאי ולשאר משווקים

א. אני הח"מ מתחייב לתת באופן קבוע את מעשר העני שיש ברשותי מהיבול של שנת מעשר עני הנוכחית. רק לגזבר עניים ע"י מיופה כוחו "המכון למצוות התלויות בארץ" ולא לאחר, ודינו יהיה כ"מכירי עניים". (התחייבות זו לא תחול על שאר כספי צדקה).

ב. ידוע לי שאוכל לתת מעשר עני באמצעותם לעניים, רק לאחר שאקבל מהם כתב מינוי שליחות למכור עבורם את המעשר עני.

ג. בתום ההקנאה לעניים, הריני קונה את המעשר בחזרה תמורת תשלום כפי שיקבע ע"י הגזבר או בא כוחו.

הסך שנקבע: 115 ש"ח, סך אחר _____ לשנת מעשר עני תשפ"ה מיום חתימת החוזה עד תום השנה ההלכתית.

וע"ז באתי על החתום:

שם: _____
 כתובת: _____
 טלפון: _____
 אימייל: _____
 תאריך: _____ חתימה: _____

חוזה הלוואה עבור מעשר עני לצרכן הפרטי (עד תום יבולי שנת מעשר עני הנוכחית - ככל הנידולים)

שנתם בין שם: _____ כתובת: _____
 טלפון: _____ אימייל: _____
 (להלן: "המלווה")
לבין גזבר עניים באמצעות מיופה כוחו "המכון למצוות התלויות בארץ" (להלן: "הלווה")
 הלווה מאשר את קבלת הלוואה בסך 80 ש"ח, סך אחר: _____ ומתחייב לפרוע את הלוואה בתנאים שיקבעו להלן:
א. פירעון הלוואה יהיה מפירות "מעשר עני".
ב. המלווה מתחייב שיתן באופן קבוע את מעשר העני שיהיה ברשותו מיבול שנה זו, רק ללווה זה ולא לאחר, ודינו יהיה כ"מכירי עניים". (התחייבות זו לא תחול על שאר כספי צדקה).
ג. דיני הלוואה זו, יהיו כמפורש בגמ' גיטין דף ל' וברמב"ם.
ד. הלווה יהיה רשאי, אם ירצה, לפרוע את החוב במזומן.
ה. אם לא יהיה למלווה יכול בכמות המתאימה לסכום הכסף הנ"ל, הרי הוא הפסיד את חובו.
ו. חוזה זה יכנס לתוקף עם קבלת הכסף לידי הלווה או מיופה כוחו.
ובאנו על החתום בתאריך: _____

המלווה

הלווה

הפרשת תרומות ומעשרות

בדין ספק טבל בחו"ל מפירות שבאו מאר"י, נוסח הפרשת תרומות ומעשרות

בס"ד יום ג' שלח תשמ"ו

לכבוד ידידי היקר יר"א מרבים הרב ר' יעקב דרדק שליט"א.

שלו' וברכה וכטו"ס.

בתשובה על מכתבו החשוב מלפני כמה חדשים.

א. בענין תרו"מ, כל סוגי פירות וירקות שיש לחשוש שהם מארץ ישראל, בין מז' מינים ובין שאינם מז' מינים, וכן כל תערובת שיש לחשוש שיש בהם מיבול הארץ כגון כל מיני מיצים וכדומה, חייבים בתרומות ומעשרות גם בחוץ לארץ ובלי ברכה.

ב. תערובת המיצים הנ"ל אפשר בהחלט לעשר וחושבים כאילו הכל חייב במעשר.

ג. אי אפשר לתת לכל אחד נוסח של מעשר והקצבת פרוטות וכו' כי רובם אין להם מושג בזה בפרט בחו"ל. משום זה אני מציע כך: אצל כת"ר יהיה מונח בכתב נוסח מפורט שהנני מצרף בזה, וכבודו ידפיס לזיכוי הרבים הרבה פתקאות שבהם יהיה כתוב "אזהרה לעשר כל מינים שיש בהם חשש שהם מתוצרת הארץ".

לוקחים חתיכה שהיא מעט יותר מאחד ממאה מהכל או מעט משקה שהוא יותר מעט מאחד ממאה מהכל, (דהיינו מקילו תפוחים לוקחים לפחות 12 גרם). שמים בצד או המשקה בכוסית קטנה, ואומר: "כל הפרשות וחילול מעשר שני וחילול נטע רבעי יחולו כמו שכתוב בנוסח שברשות הרב דרדק, כדת".

אם כבודו בעצמו, לעצמו אומר יאמר בנוסח שברשותי כדת.

אפשר לומר זה גם באנגלית.

את החלק שהפרישו עוטפים בנייר או שקית ניילון וישים באשפה ואת המעט משקה שופכים בכיור.

בשבת ויום טוב אסור לעשר (עד כאן להדפיס בפתקאות).

אצל כת"ר יהיו מונחים גם כן צרור מטבעות זה על גב זה וידביק עליהם פתקאות מספרים 1,2,3 וכו'.

א. מתוך מכתבים ותשובות שהשיב רבינו זצוק"ל, ונסדרו על ידו. נמסר לנו ע"י בני המשפחה, זכות הרבים תעמוד להם להצליח בכל מעשה ידיהם.

ויאמר פעם לתמיד: "אני מתנה שכל המעשר שני והנטע רבעי שיתחלל על מטבעות אלו יתחלל כפי הסדר, מקודם מטבע 1 אח"כ מטבע 2 עד שיתמלאו כל המטבעות כפי סידורן המספרים. ואני נותן לכל מי שירצה רשות לחלל על מטבעות אלו".

המטבעות האלו יהיו המטבעות הכי גדולות ממתכת היוצאות בארה"ב ואפשר לחלל על כל מטבע כשיעור שעולה גרם אחד כסף, 40 פעם.

על המטבעות האלה יחללו כל אלה שיהיה להם הנוסח המקוצר וכבודו ישים מטבעות (ממוספרות כנ"ל) כפי שיעור שישער שאנשים יחללו (דהיינו בשבוע אחד בערך 1000 איש כל אחד בערך פעמיים בשבוע = 2000 פעם).

כל ערב שבת כבודו יאמר כך, יקח בידו לרגע מטבע (לא מחופן המטבעות הנ"ל) ויאמר: כל המעשר שני שיש בכל המטבעות שיחדתי לחילול מעשר שני ונטע רבעי חוץ מפרוטה אחת של מעשר שני הכי חמורה שבכל מטבע ומטבע הרי הוא מחולל הוא וחומשו על פרוטה ורביע שבמטבע שבידי.

כל הנטע רבעי שיש בכל המטבעות שיחדתי לחילול מעשר שני ונטע רבעי חוץ מפרוטה אחת של נטע רבעי הכי חמורה שבכל מטבע ומטבע הרי הוא מחולל הוא וחומשו על פרוטה ורביע שניה שבמטבע שבידי.

כל המעשר שני שיש במטבע שבידי מחולל הוא וחומשו על פרוטה ורביע במטבע שיחדתי לחילול מעשר שני ונטע רבעי. כל הנטע רבעי שיש במטבע שבידי מחולל הוא וחומשו על פרוטה ורביע במטבע שיחדתי לחילול מע"ש ונטע רבעי. והמטבע שבידו יצא לחולין. וכן יעשה כל ערב שבת.

על ידי פעולה זאת, חילל כל המע"ש ונטע רבעי שבכל המטבעות על שתי פרוטות במטבע שבידו, ומיד בחזרה, מחלל שתי פרוטות אלו על שתי פרוטות במטבע שיחד לחילולים הנ"ל.

נוסח הפרשת תרומות ומעשרות שיהיה מונח אצל כבודו:

אני רוצה שהכל יתפרש על צד היותר טוב כפי תורה"ק. מה שיש כאן יותר מאחד ממאה בצד צפוננו הרי הוא תרומה גדולה כל מין על מינו, אחד ממאה הנשאר ועוד תשעה חלקים כמותו בצד צפון של השיריים כל מין על מינו הרי הוא מעשר ראשון. אותו אחד ממאה שעשיתיו מעשר ראשון עשוי תרומת מעשר כל מין על מינו. מעשר שני בדרומו כל מין על מינו, ומחולל הוא וחומשו על פרוטה ורביע במטבע שיחד הרב דרדק לחילול מעשר שני. אם יש במעשר השני כמה דרגות חיוב הרי כל דרגת חיוב תהיה מחוללת היא וחומשה בנפרד על פרוטה ורביע במטבע שיחד הרב דרדק לחילול מעשר שני. אם אינו שווה פרוטה הרי הוא מחולל הוא וחומשו בשוויו.

אם צריך מעשר עני הרי מעשר עני בדרומו כל מין על מינו. אם המצרכים הם נטע רבעי הרי הם מחוללים הם וחומשם על פרוטה ורביע במטבע שיחד הרב דרדק לחילול מעשר שני ונטע רבעי. אם אין בהם שווה פרוטה הרי הם מחוללים הם וחומשם בשוויים.

היות וקרבה שנת השבע שנת השמיטה הרי יש להודיע שכל סוגי הפירות כולל כל פרי הדר מותר להשתמש עד פסח תשמ"ז ולהפריש תרומות ומעשרות כנ"ל ואין בהם שום קדושת שביעית.

כל סוגי ירקות אין להשתמש מארץ ישראל מאחרי ראש השנה תשמ"ז.

(זה שאין להשתמש מתאריכים הנ"ל יש לפרסם רק בין יראים המדקדקים ולא בין המון עם אוכלי כשר, מהם יש בזה להעלים עין

מחמת כמה וכמה טעמים).

יד"ע דור"ש וטובתו כל הימים

ש. דבליצקי

הפריש על הטבל ועל המעושר האם יש לחשוש שקבע המעשרות במעושר והוי מן הפטור על החיוב

הפרשתי תרו"מ מירקות ופירות שהיו מונחים לפני וכוונתי על הכל כמובן וגם היו מונחים שם בצלים קלופים וחשבתי שגם הם מהמחוייבים, ואחר שהפרשתי הכל התברר שהם היו כבר מעושרים ממקדם, רק בצלים אחרים שגם אותם ראיתי היו מהמחוייבים והתרומה הפרשתי מהם ולא מהמקולפים, והשאלה אולי קבעתי מע"ר ומע"ש ומ"ע במקולפים ואם כן הוי מהפטור על החיוב, למעשה אין בזה שאלה כי הכוונה היא תמיד להפריש על צד היותר טוב ונכון ואין הכי נמי אם הייתי מראה באצבע כשאמרתי בצד צפון ודרום, על המקולפים אז היה בזה שאלה, אבל כיוון שאמרתי מע"ר ומע"ש ועני בצד צפון ודרום ובלי כל מחשבה איפה הוא המקום המסויים הזה שאמרתי, הרי ממילא מתפרש הדבר בצד צפון ודרום של הפירות והירקות המחוייבים וכמו כן גם אמירת מה שיש כאן יותר מאחד ממאה אחד ממאה וכו' הכל מתפרש על הפירות והירקות המחוייבים.

ירקות של ישראל שלוקטו ע"י נכרים אם לברך על התרו"מ

נשאלתי בירקות של ישראל שלוקטו ע"י פועלים גויים האם לברך על הפרשת תרו"מ או לא. תשובה. בהמעשר והתרומה דף ס"ט כתב דחייבים מדאורייתא או מדרבנן ולדעת המבי"ט בזה"ז פטור לגמרי. וא"כ ספק ברכות להקל ולא יברכו.

זוכה ורואה בשמחתה'

איתא במס' תענית (דף ל) "שמחו את ירושלים כל המתאבלים עליה", מכאן אמרו כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה'. וקשה דהוה ליה למימר יזכה ויראה בשמחתה בלשון עתיד. ואפשר לומר כי מי שמתאבל על חורבן ירושלים וחורבן בית המקדש וכואב לו הלב ומוריד דמעות על שחסרה לו הקדושה והרוחניות מירושלים ומבית המקדש, ותמיד הוא חושב ומתבונן במעלות של ירושלים ובית המקדש, מזה הוא מקבל חלק מהמעלות שהיו בירושלים ובית המקדש. כי ההשתוקקות למעלות נותנת הרבה לנפש האדם, כשה"כ "ישמח לב מבקשי ה", תיכף שהוא מבקש ה' אעפ"י שלא מצא עדיין כבר יש לו שמחה בנפשו, כי מהביקוש לבד כבר מקבל חלק גדול מהמעלות. לכן אומרים חז"ל הקדושים המתאבל על ירושלים זוכה ורואה, לא צריך לחכות עד שיבנה בית המקדש וזוכה ורואה בשמחתה'.

'דרכי מוסר'

(לרבי יעקב ניימן זצוק"ל מייסד ישיבת 'אור ישראל' בלידא ובפ"ת)

"מלכה ושדיה בגוים אין תודה"

כתוב בפרשת עקב "הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה" (דברים י, יד). שואל האלשיך הקדוש שכדרכו מדקדק את הדרש שלו בפסוק בדקדוק נפלא: התחיל הפסוק ב"שמים", עולה יותר למעלה ל"שמי השמים" ופתאום נוחת לארץ, לכאורה היה צריך לומר "הן לה' אלהיך הארץ, השמים ושמי השמים". ואם רוצה הכתוב לדבר מלעילא לתתא, יתחיל משמי השמים, השמים ואז הארץ. אך למה התחיל מהאמצע. אלא מבאר האלשיך הקדוש שהפסוק מדויק ומסודר, כי הוא מדבר בזמן שבית המקדש היה קיים, שאז היה סדר אחר בעולמות, וכך הוא הסדר האמיתי. זה תיקון כל העולם הזה, תיקון הארץ ותיקון ירושלים עיר האלהים. כשבית המקדש עמד על תילו כאן בארץ אז השמים הם המקום הנמוך ביותר, שמי השמים גבוהים מהם, והארץ יותר גבוהה מכולם, "הארץ וכל אשר בה". כשבית המקדש קיים, אז כאן בארץ מרכז הקדושה ומרכז השכינה, יותר מהשמים ומשמי השמים.

וכתב עוד על פי הזוה"ק שכל השפע האלהי וברכתו שנותן ה' בכל העולמות, היה יורד בראש ובראשונה לארץ ישראל בבית המקדש, משם מתפשט על פני כל העולם ומשם באה הברכה גם לשמים ולשמי השמים. אך משנחרב בית המקדש ובטלה העבודה, ירדנו פלאים עד תחתית העפר, עד כדי כך שאנו לא מבינים את המציאות הזאת שהארץ שבית המקדש בתוכה היא המקום הגבוה ביותר. כשמתבוננים במעלה הזאת, אפשר להתחיל לנסות להבין מה הפסדנו בחורבן בית המקדש. ועל מה אנו מתאבלים, זה לא רק מקום מסוים, מקום הקדוש ביותר, אלא הפסדנו הכל.

בירידה הזאת שירדנו מחורבן הבית, הכל ירד, ממילא גם התורה שלנו ירדה. מובא בדברי רבינו הבן-אישי-חי בכמה מקומות בשם המקובלים (עי' בן איש חי, שנה ב, פרשת שמות), ששעה אחת של לימוד תורה בשבת שווה יותר מאלף שעות בחול, כשחזו"ל אומרים "אלף" הכוונה שאין גבול, אפילו מיליון ואפילו יותר. ודאי שלא מדובר על כמות לימוד התורה אלא על האיכות, על התיקון שעושה שעה של לימוד תורה בשבת, שבונה בשמים עליותיו ומתקן עולמות. זאת משום שבשבת העולמות עולים ומתעלים, המהלך הזה מתחיל תכף מכניסת השבת וממשיך בתפילות, בקידוש וכן הלאה. כשנמצאים במקומות כאלה גבוהים, בקדושה וברוחניות כאלה, ממילא כשלומדים תורה אפשר להגיע להשגות ותיקונים עליונים שאי אפשר לעשותם באלף שעות של לימוד ביום חול.

על פי הדברים הללו נוכל מעט להבין את ירידת התורה מחורבן בית המקדש, כשהיה בית המקדש בארץ והשכינה שרתה בארץ, עד שהארץ היתה יותר גבוהה מהשמים ומשמי השמים, המדרגה של התורה היתה גבוהה מאד ואיננו יכולים להבין מה התורה פעלה בכל העולם כולו. זה מה שהפסדנו ומוזה ירדנו, זו ירידה הכוללת הכל.

אומר ירמיהו הנביא במגילת איכה (ב, ט): ”מלכה ושריה בגוים אין תורה”. לכאורה זה לא מובן, הרי יש תורה, אנחנו לומדים ומלמדים תורה, בתי מדרשות מלאים באברכים, למה הנביא אומר שאין תורה? אלא זו לא אותה תורה, בזמן בית המקדש היה אור גדול לכל העולם, היינו עומדים בגבהי מרומים והתורה שהיינו לומדים היתה עושה תיקונים גוראים וגבוהים ופעלה פעולות גדולות בשמים. לעומת זאת, מה שבימינו אנו לומדים תורה זו לא אותה השפעה, וממילא גם לא אותה הבנה והעמקה, וביחס לתורה שהיתה בזמן המקדש, היום אין תורה!

רבנו הטור בתחילת חלק חושן-משפט הזכיר את דברי רבנו יונה שהקשה על מה שנאמר במסכת אבות: ”שמעון הצדיק היה משיירי כנסת הגדולה, הוא היה אומר, על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים” (אבות א, ב), ולעומת זאת בסוף אותו פרק נאמר: ”רבן שמעון בן גמליאל אומר, על שלשה דברים העולם עומד, על הדין ועל האמת ועל השלום” (שם, יח), וקשה, למה רשב”ג הוסיף שלשה דברים חדשים אחר שמעון הצדיק כבר אמר על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. ותירץ רבנו יונה ששלשת הדברים שאמר שמעון הצדיק מכוחם נברא העולם, ושלשת הדברים שאמר רשב”ג הם מקיימים את העולם. אך הקשה על כך מרן בבית יוסף, שהרי אם יש בשלשה דברים הראשונים כוח לברא יש מאין, בודאי שיש בכוחם לקיימו, ובכלל מאתים מנה, ולמה צריך שלשה אחרים. אלא תירץ מרן הב”י ששמעון הצדיק היה בזמן המקדש, ואז היתה תורה ועבודה וגמילות חסדים, אבל בזמן רשב”ג חרב בית המקדש ובטלה עבודה, וגם תורה וגמילות חסדים בטלו. חיפש רשב”ג ומצא שלשה דברים אחרים במקומם - הדין במקום התורה, והאמת במקום העבודה, והשלום במקום גמילות חסדים. עכת”ק של מרן הב”י.

ותמהתי איך יתכן לומר שבטלו תורה וגמילות חסדים, והרי התורה לא תשתנה ולא תתחלף לעולם ועד. ואמרתי לתרץ על פי דברי האלשיך על הפסוק ”הן לה’ אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה” הנ”ל, שבזמן המקדש הארץ היתה גבוהה מן השמים ומשמי השמים, וא”כ התורה של אותו זמן היתה גבוהה וחשובה לאין ערוך מהתורה שלאחר החורבן, עד שנחשב כאילו שבטלה תורה ח”ו.

הגאון מוילנא (חידושי הגר”א עמ”ס אבות ה, כג) שאל על מה שאנו אומרים בתפילת שחרית לאחר המשנה של יהודה בן תימא וכן לאחר כל תפילת עמידה ”יהי רצון מלפניך ה’ אלהינו ואלהי אבותינו שתבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך”, למה קבעו רבותינו בנוסח תפילה זו שחלקנו בתורה תלוי בבנין בית המקדש, ”שיבנה בית המקדש” ואז ”תן חלקנו בתורתך”, הרי גם עכשיו יש לנו חלק בתורה? אלא מה שיש לנו חלק בתורה זה לא נקרא תורה ביחס לתורה שהיתה בזמן המקדש, עד כדי כך שאומר הגר”א ש”אין תורה בלא בית המקדש”. וסמך דבריו על הפסוק הנ”ל באיכה: ”מלכה ושריה בגוים אין תורה”. על כן אנו מתפללים על בנין בית המקדש, ותן חלקנו בתורתך.

חומר 'שלאק' המשמש לציפוי והברקה של פירות וממתקים

נשאלתי לאחרונה שוב אודות חומר המרוח על פירות, כגון תפוחים המיובאים מחו"ל, הנקרא בשם 'שלאק', אשר מפעם לפעם מתפרסמים בזה מודעות על ידי ועדי כשרות.

והנה כבר כתבתי על ציפוי זה לפני שנים רבות והוראות להסרתו [ראה תולעת שני כרך א, בפרק העוסק ביוצא מן החרקים]. וכיון שנתבקשתי ע"י רבים המחפשים להבין במה נחלקו פוסקי הדורות האחרונים בזה, העליתי על הכתב את עיקרי הדיון ההלכתי, את המציאות בפועל בתעשייה זו והחששות שיש בכך, ואת הנלענ"ד בדין זה.

תהליך יצור ה'שלאק' - ראשית, מידע על החרק אשר ממנו מיוצר חומר הציפוי: ה'שלאק' הוא חומר ציפוי וזיגוג של מוצרים שונים, ומקורו מחרק הלאקה [lac bug כאשר היותר נפוץ הוא החרק Kerria lacc ממשפחת Kerriidae כשעל משפחה זו נמנה גם החרק שממנו מייצרים את צבע המאכל כוצ'יניל E120 ראה אודותיו בתולעת שני כרך א פ"ז סעי' יט]. חרקים אלו מתיישבים על עצים 'מארחים' [או בטבע, או של חקלאי המקבל ביצים מוכנות לבקיעה על גבי מקל, וקושר אותו לעץ והם בוקעים לאלפים ומתיישבים על העץ המארח]. עיקר מיקום גידולם הוא על כ-3 עצים עיקריים בהודו, כאשר הפורה ביותר הוא עץ 'קוסום', בתיאלנד ובסין הגידול על כ-2 עצים עיקריים, ובמקסיקו בעיקר על עץ אגוז הברבדוס. וכדומה לאלו, יש גידול גם בווייטנאם, בנגלדש ועוד.

נתאר את תהליך ייצור חומר הציפוי באופן ברור ופשוט: נקבת החרק מוצצת מוהל של העץ המארח, ומפרישה אותו ללא הרף לאחר עיבוד החומר בתוך גופה. ההפרשה מתבצעת לתוך חריצים הנמצאים בעץ. צבע ההפרשה משתנה לפי סוג המזון שהוא העץ, וגם משתנה לפי עונות השנה. הצבעים משתנים מצבע בהיר וחיוור לחום-צהוב לכתום ועד אדום, כאשר היותר חיוור הוא הלאק שנקצר על עצי הקוסום. הענף המארח שמלא עם השרף שהופרש מחרק הלאק, עם החרקים שנותרו ולא עברו למקום אחר, נחתכים למקל 'לאק' או באנגלית Sticklac. כאשר יש צורך בשימוש בצבעים עזים יותר, מעבדים את הלאק עם החרקים שלו, כיון שיש צורך גם בצבע של החרק, מאידך לתעשיית השאלק [shellac] שזקוקים לצבע חיוור לצרכי ציפוי וזיגוג, מפרידים לחלוטין בין השרף הרצוי לבין החרקים. ההפרדה אצל החקלאים נעשית כדלהלן, לאחר שקצרו את הענף עם השרף הנמצא בחריצים, אשר יש בו גם חרקים שנותרו, מבצעים הפועלים גרידה, דהיינו הם מגרדים מן הענף את השרף, יחד עם החרקים ופסולת העץ, מכניסים את הכל לתוך בד, מסובבים את הבד כאשר מהצד יש חום שמקורו מאש, וכך לאורך תהליך החימום השרף הנמצא בפנים חוזר להיות נוזלי יותר, והוא מחלחל דרך הבד החוצה, ובתוך הבד נותרים שבבי העץ והחרקים. בשלב

זה, החומר עובר ייבוש, ובתום הייבוש הוא הופך להיות כעין שטיח [לדר], וחוחכים אותו לפתיתים או עגול ככפתורים, וכך הוא משווק כחומר גלם לצרכי התעשייה.

בתעשייה כותשים את הפתיתים הללו לפתיתים קטנים יותר, ומערבבים אותה יחד עם אתנול [אלכוהול אתילי, isopropyl alcohol]. הערבוב הוא ביחס של 25% שלאק, ו 75% אלכוהול. התערובת עוברת ערבוב היטב של כמה שעות, ולבסוף עוברת סינון בפילטר דק ביותר, להוציא כל עצם זר כולל פסולת חרקים אם נשאר בתהליך או כל משהו אחר. כעת ישנו המוצר הסופי אשר הוא חומר נקי לחלוטין צלול ומבריק של נוזל שקוף פחות או יותר. בחומר זה מצפים רהיטים, עור, צמר ועוד. חומר זה משמש בתעשיית המזון כחומר צבע למזון כשהוא פחות שקוף, וגם לציפוי וזיגוג בלבד כמו על פירות, המטרה של מריחת הציפוי על הפירות היא גם להחזיר לפרי את הברק שירד בתהליך ההברשות, וגם לשמר אותו באמצעות אטימה של גורמים חיזוניים, דבר המאפשר אורך חיי מדף ארוכים יותר. ע"כ תהליך הייצור.

הנידון ההלכתי - כמובן ששרף העץ הינו חומר טבעי ללא חשש כשרותי. לאחר שראינו שמקור השרף היוצא מן החרק הוא ממציצתו את שרף העץ, אלא שהשרף נכנס אל החרק ע"י מציצתו כשהוא נוזל סמיך, ומופרש מהחרק כאשר הינו יותר פלסטי ויותר דביק [והשוני בצבעים בין סוגי השלאק, נובע מסוגי העצים השונים]. אם כן, יש עלינו לברר האם אכן השרף שנכנס הוא השרף היוצא והאם מתווספים אליו דברים נוספים מגוף החרק, וכך מה התהליך העובר על השרף בגוף החרק, דבר שישפיע על המעמד ההלכתי של השרף המופרש מהחרק ואשר תביא להכרעה האם מוצר זה מותר או אסור בהלכה.

והנה, מהתבוננות במאמרים מקצועיים ראיתי שאין הדברים ברורים לגמרי בתהליך הייצור בגוף החרק, כאשר יש שכתבו להסביר את מה שנעשה סמיך באופן כעין תעשיית הגבינה העשוי מרנט, ואם כן זו פעולת אנזימים שבקיבה התואמת לחלוטין לתעשיית הדבש [בפעולת האנזימים מתהפך המוהל לסמיך וכך נוצר הדבש], ויש שכתבו באופן אחר ויש מהם שדברו מהרהורי ליבם ללא כל בדיקה מקצועית. מכל מקום ככל שעיינתי וביררתי יותר, אכן זה השרף שנכנס וזה השרף שיצא לאחר שעבר דרך הקיבה, רק שבאמצעות הפעילות שם הפך להיות סמיך יותר. [וכבר כתבתי על כך בארוכה בקונטרס היוצא מן הטמא (סימנים ב.י. יב. יג) שהגם שסוף סוף פעולת הדבורה בפועל היא עיבוד גמור, כאשר נכנס מוהל של תמיסה מימית, ויוצא מוצר סמיך ועכור ושונה מקצה אל קצה ממה שנכנס למה שיצא. וכבר הבאנו שם לשון האוה"ח הקד' בספרו פרי תואר (סי' פא ס"ק א) 'דאין הרעת מסכמת לזה הדעשב והטל מעצמם דבש נינהו דא"כ בא ונסחוט העשב עצמו שממנו רועה הדבורה ועושה הדבש ונחזי אי מצינא לאפוקי מכל העשבים דבש, אלא ודאי דאמצעות גוף הדבורה מתהוה הדבש מהעשב'. ולשון הערוה"ש שהבאנו שם (סי' פא סע"ט): 'ואם דעתך לאסור כיון שהמים השתנו, 'הרי אין לך שינוי יותר מדבש שמכניסים פרחים ומוציאין דבש'. ולשון השפת אמת שהבאנו שם (על הסוגיא בבכורות דף ז ע"ב): 'דפשיטא דדבש נשתנה טפי מכמו שהיה, שנעשה דבר חדש לגמרי'. וה"ה הכא].

והן אמת שיש גם מרכיבים נוספים בשלאק, אולם גם בדבש יש רכיבים שהם שלושה אנזימים שמקורם מהדבורה, והם: אינורטוז, דיאסטז, אוקסידוז, ועכ"ו הדבש מותר בלי פקפוק, והארכנו בזה במקומו (תולעת שני חלק א, פ"ז, סעיף ה) ובקונטרס היוצר מן הטמא בכמה מקומות (ראה כדוגמא בסי' יט). [ואגב אפשר שהוא צבע הארגמן, ראה ברמב"ם (כלי המקדש פ"ח ה"ג), ובפיהמש"נ (כלאים פ"ט מ"א) כתב, שארגמן הוא מצבע ה'לאכא', ומאידך ראה בראב"ד שם, ובגו"כ על הרמב"ם שם].

דעת האגרות משה - עתה נבוא לברר ולדון בדברי פוסקי הדורות בזה: הראשון שעסק בשאלה זאת הוא מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצוק"ל (אגרות משה יו"ד חלק שני, סי' כד), וכתב בראשית

דבריו שלסוברים שגם דבש צרעין מותר, יש להתיר גם את השלאק, והוסיף שיש טעם לומר דאף לחולקים גבי דבש צרעין כאן יהיה מותר, ושוב כתב ונצטט מלשונו 'אבל כיון וזה מתקשה כעץ כשבא לאויר העולם ולא היה דבר אוכל, לכן אף שע"י מעשים הרבה נעשה איזה אוכל, הרי יש לדמות זה לביצת נבלה וטרפה שנולד ממנה אפרוח שמטעם דאין האפרוח נוצר מן הביצה עד לאחר דנסרחת והוי כעפרא בעלמא, כמבואר בגמ' בתמורה דף לא, ואיפסיק כן בשו"ע סי' פו ס"ז. ממשיך האגרות משה ומאריך להוכיח שאף שהרמ"א כתב לגבי ביצת נבילה שלכתחילה יזהר, מכל מקום טעמו משום גזירה שמא ישהה בביתו להניחה תחת תרנגולות כדי לעשות ממנה אפרוח ויש לחוש לתקלה, אבל בנידו"ד זה לא שייך. וכן מבאר שזה שונה מעצמות שהרמב"ם פסק (מאכ"א פ"ד ה"ח) שפטור אבל אסור, שהעצמות שם הם מגוף הנבלה. עיי"ש באריכות שהוכיח שהשלאק מותר באכילה ללא חשש.

והוסיף, שמלבד זאת אף אם היה אסור, מכל מקום כיון שאין בו טעם ולא ניתן לטעם, בטל ברוב אלכוהול שמתערב בו [ודברי הש"ך (סי' קג סק"ב) דדבר שאינו נותן טעם אסור כל שאינו פוגם, נאמרו רק בתערובת במינו]. וכך סיכם למעשה שהשלאק מותר בשימוש, וגם לחושישים שרי מחמת התערובות.

הוכחה ליסוד האגר"מ מחידושי הגרי"ז - יסוד דברי האגר"מ על השרף המופרש מהחרק, שכיון שכאשר בא לאויר העולם לא היה דבר אוכל, לכן אף שע"י מעשים הרבה נעשה איזה אוכל, יש לדמות זה לביצת נבלה וטרפה וכו'. יסוד זה עולה מהחידושי הגרי"ז במסכת בכורות (ו ע"ב), גבי נדון מי רגלים של סוסים וגמלים, שהגמ' בלישנא בתרא לא נסתפקה בדינם 'כיון דלא שתו אינשי', ומפרש רבינו גרשום שלפי הלישנא בתרא זה מותר 'דלא כלום הוי ולא אסיר דלא חשיבי למידי' ולכן הגמרא לא דנה על זה. וכתב הגרי"ז שיש לעיין אם מדין דנפסל מאכילת כלב דיינינן הכא דמשו"ה אינו אסור, או דזה הוי דין מיוחד לגבי איסור יוצא דבעי שם מאכל עליו, וכל שאינו ראוי לאכילה אין בו איסור של יוצא ולא תלוי בדין שבכל מקום שנפסל מאכילת כלב. וכתב להוכיח כצד השני מדברי הרמב"ם דכל 'יוצא' שייך דוקא לענין מאכל. והבאנו את דברי הגרי"ז בכמה מקומות (קונטרס היוצא מן הטמא סי' ב וסי' י' ועוד) שרק בדבר אוכל שייך איסור יוצא. הרי שעולה מדבריו כדברי האגרו"מ הנזכר, ולפי"ז בנידון דידן השרף היוצא צריך להיות מותר, שהרי יוצא מהחרק כהפרשה ולא כאוכל [אלא שאח"כ עובר תהליך כנוצר, ומערבבים אותו כנוצר, ורק אז משמש לאוכל].

דעת המנחת יצחק - פוסק נוסף שמתייחס לנושא זה הינו מרן הגאון בעל מנחת יצחק (ח"י סי' סה) שהשואל שם כתב לדון לגבי שימוש בשלאק בממתקים, מדברי בעל המנח"י גופיה לגבי צבע מאכל אדום הקירמיז. בעל המנח"י בתשובתו שם מציינן לכמה תשובות אחרות שלו בסוגיות אלו, וכתב שכיון שהעיקר והוא רק להחזיק החזותא, הוי זוז"ג דשרי [גם מכח הסוכר ששמים על הסוכריה בנידון שם], וכיון שבנדו"ד הוא נתייבש וגם דלא מתמצה מגופן רק כמו דבש, ואף אם נמצא איזה חומרא בזה מ"מ בודאי ל"ה יותר מאיסור דרבנן, לכן בחזותא דזוז"ג שרי כנ"ל, ואף יש להתיר לבטל לכתחילה. וסיים שמ"מ מחמת אי בקיאותו בטיב המציאות, וכיון שכפי שכתב השואל במכתבו יש שערערו ע"ז, לכן א"א לו להחליט להלכה למעשה, עד שימצא הרב המערער טעמו ונימוקו ויראה עד היכן מגיעים הדברים בצדקת חששו להחמיר.

דעת הגרי"ש אלישיב - מאידך, גיסא בקובץ תשובות למרן הגריש"א זצ"ל (ח"א יו"ד סי' עג אות ו) דן שהפרשות של שרצים שאין דרך אנשים לאוכלם, אף שלכאורה היה מקום להתירם באכילה לשיטת המתיר לשתות מי רגלים של בהמות טמאות, מחמת שהם דומים לפרש, מכל מקום לאחר שבשו"ע נפסק שמי רגלים אפילו של סוסים וגמלים אסור, והביא מהב"י שביאור הגמ' דלא שכח לשתותו זה רק טעם שלכן לא דנו לגביו, אבל אה"נ גם הוא אסור בשתיה, לפי זה גם הפרשות של שרצים

אסורות. ועוד הוסיף, שמסתבר עוד שדברי המתירים מי רגלים של סוסים הוא דוקא משום שבשר הסוסים ראוי לאכילה לאינו יהודי, ומקבל אף טומאת אוכלים ולכן מי רגליהם מותרים דהוי פרש, מה שאין כן ההפרשות של שרצים שהם עצמם גם אינם ראויים לאכילה ובכל זאת אסרתם תורה אם כן גם היוצא מהם דומה לשרצים ואסורים אף שאינם ראויים לאכילה [וציין לכעין סברא זו מהתוס' בע"ז (סח, ב ד"ה דהא)]. לאור זאת מסיים הגריש"א שהשלאק אסור.

מו"מ בדברי הגריש"א שדימה זאת למי רגלים - והנה על טענתו הראשונה של מרן הגריש"א זצ"ל יש לתמוה, הרי להדיא במרן הבית יוסף שמי רגלים אינם פירשא וז"ל (יו"ד סי' פא בדי"ה עור הבא כנגד פניו) 'ואף על גב דמי רגלי שאר בהמות וחיות לא שתו להו, היינו משום דלא ידעי אי מעלו, ומכל מקום כיון דאשכחן מי רגלי חמור דלאו פרש גמור מיניה ילפינן לכל מי רגלים דלאו פרש נינהו ללישנא בתרא דרב ששת'. וכן כתב מרן החזו"א זצ"ל (בכורות סי' טו, א, סוף אות יד) שמי רגלים לא נחשב כנפסל מאכילת אדם, שלא מקרי נפסל אלא אם טעמו זרא לבני אדם, אולם אם טעמו נאכל אפילו על ידי הדחק, לא מקרי נפסל אע"ג שנפשו של אדם קץ מפני שבא ממקום מאוס. ע"כ. וכ"כ מרן הגריש"א זצ"ל בשו"ת מנח"ש (ח"ב סי' סד) בריש דבריו בסוגריים: 'לא הזכרתי מי רגלים דיתכן דשפיר חזי למי שאינו יודע'. וגם בסוף מכתבו השני כתב: 'התייבח מי רגלים של אדם ושל חמור י"ל דזה רק בגלל המיאוס, ואפשר דשפיר חזי לשתיה למי שאינו יודע ממיאוסם'. עכ"ל. הנה אם כן לפי"ז שפיר דמי שבנידוד, שאינו מאכל כלל, והוא באמת פרש גמור, ואינו אוכל וגם אינו אכיל, ואינו אלא פלסטיק בעלמא, אם כן היאך אפשר להשוות הדברים, ואדרבה מי רגלים אסורים, ואלו אכן צריכים להיות מותרים.

ובאמת שמעלת ידידי הגר"א גרשטיין שליט"א מהרבנים הפוסקים ב OU בארה"ב, שלח לי שאכן טענה זו כתבו הגאונים הגר"י ביעלסקי זצ"ל ויבדל"א הגר"צ שכטר שליט"א שאין זה דומה כלל למי רגלים כיון שהשלאק אינו אכיל לחלוטין [אכילת שלאק היא כמו אכילת אבנים] וזה הרבה יותר גרוע ממי רגלים של בהמה לא כשרה, ולכן כולם צריכים להסכים, אפילו דעתו הראשונה של שולחן ערוך, שהשלאק מותר.

מו"מ בדברי הגריש"א שיוצא שלא ראוי באכילה נאסר - על טענתו השניה של הגריש"א שיש לאסור את היוצא גם אם אינו ראוי לאכילה, כאשר זה יצא מבעל חי שהוא עצמו אינו ראוי לאכילה כלל, וציין את דברי התוס' בע"ז שכתבו כעין סברא זו. הנה בוודאי אין כוונת הגריש"א לרמוז שדברי התוס' הינם להלכה, שהרי מה שכתבו שם התוס' היינו לרב ששת שנותן טעם לפגם בחרקים אסור, אולם כמבואר בגמרא שם אין הדין כך להלכה אלא שנט"ל מותר גם בחרקים, וכמבואר בדברי רבא שם דהכי הלכתא. אלא כוונת הגריש"א לומר כעין הסברא הנז' בתוספות לגבי טעם, שרצה לחדש שהוא הדין לגבי איסור יוצא. שיהיה אסור אף אם הוא פגום באם החרק עצמו פגום לאכילה

אלא שיש לדון בכך מכמה פנים, והראשון בקדושה הם דברי רבינו הרמב"ם בהל' מאכ"א (פ"ג ה"א) 'כל מאכל היוצא ממין מן המינים האסורים שלוקים על אכילתם, הרי אותו המאכל אסור באכילה מן התורה', אשר מדבריו דייק הגרי"ז זצ"ל שדווקא מאכל היוצא מן הטמא אסור ולא מה שאינו ראוי, ולכאורה לפי חידושו של מרן הגריש"א היה על הרמב"ם להוציא מן הכלל את המינים שאינם ראויים מעיקרם, שלגביהם גם מה שאינו מאכל היוצא, בכל אופן יהיה אסור. ולא חילק הרמב"ם כלל בין הדינים.

ועוד יש להעיר טובא מדברי הפוסקים הרבים אשר התירו את הקירמיז שמקורו מחרק הקוציניל, שהוא בדומה למשפחת חרקי השלאק. והם רבותינו גדולי הדורות (כמבואר בתולעת שני כרך א פ"ז סעי' יט): מהר"ם בן חביב, נכדו מהר"י כולי בספרו מעם לועז, מרן הרחיד"א בספר טוב עין, מהר"ש

שלם מאמסטרדם, מוה"ר אליהו ישראל זצ"ל, שו"ת שערי צדק, שו"ת שבות יעקב בן אברהם, גנזי חיים להגר"ח פלאג'י, שו"ת תפארת צבי, ועוד, שכולם התיירו הקירמיז, למרות שאין אותם שרצים ראויים לכלום והם כעין חרק השלאק. וכעין זה יש להעיר מכל אותם פוסקי דורנו אשר הבאנו שם שהתירו את המזון מלפות מחמת שאינו ראוי לאכילה, וכל זה הגם שמקורו מהדבורה. ומעולם לא שמענו שהיא נאכלת לגויים. אלא מוכרח לכאורה מכל האמור, שכל היוצא מן הטמא אף אם הוא עצמו איננו ראוי לאכילה, עדיין הוא עומד בהיתרו שאין לגביו דין יוצא, שלא נאמר אלא בדבר אוכל היוצא, וכמדוייק בדברי הרמב"ם הנזכר.

בנוסף, במכתבו של ידידנו הגר"א גרשטיין שליט"א הנזכר, הביא מדברי הגר"י ביעלסקי זצ"ל שהשיבו על טענת הגריש"א, שהנה יש חרקים הנאכלים אשר בהם יש לדון על רמת האכילה לגבם, אך ישנם חרקים שהגדרתם נמוכה ביותר והם כמו אבק או לכלוך המופקעים מגדר אכילה. וכלשון המהר"ם בן חביב בתשובתו המפורסמת שהובאה בשו"ת גינת ורדים (ס"ז. והובאה ביבי"א הנו' לעיל) שכתב לגבי היתר תפירת היריעות במשי, בזה"ל: 'אך מה שיראה לדעתי הקצרה דמה שהתירו לתפור במשי דהוא בא מן התולעים הטעם הוא משום דמעולם לא היה אסור המשי באכילה, דהמשי הוא נעשה מריר התולעים כמו קורי עכביש וריר התולעת דהוא משי לא מיתסר באכילה דאין לו שום טעם והוי כעפרא בעלמא'. עכ"ל. והיינו ההיתר של עפרא בעלמא, והיתר זה איננו קשור למקור החרק אם אכיל או לא, שהרי אין זה אלא עפר, שלעולם עומד בהיתרו הכללי. והשווה זאת הגר"י ביעלסקי זצ"ל להיתר של חרק ששהה יב חודש דשרי כיון שהוא עפרא בעלמא, ושם לא מצאנו כל חילוק בין אם החרק אכיל או לא, על כולם קיים ההיתר של יב חודש. וממילא הוא הדין השלאק שאין בו טעם כלל, ואיננו אכיל כלל, הרי הוא כעפרא בעלמא ואין בו איסור כלל.

וכן הבאתי בספרי בתשובה על הקירמיז (תולעת שני שם, סעי' יט ד"ה גם הגאון בדורו) מדברי התפארת צבי שכתב שאין לדמות נותן טעם לפגם ליבש, כי ביבש אפילו טעם פגום ליכא, דהא אין לו טעם כלל והוי כעץ בעלמא. וכן את דברי השערי צדק (יו"ד ס"ק וז"ל: 'מ"מ י"ל דהכא עדיף, דמשמע שהתולע יבש כ"כ עד שאינו ראוי אף לכלב, חלף הלך לו כל האיסור'. עכ"ל. גם הגאון המופלא רבי ישמעאל הכהן בעל זרע אמת כתב (יו"ד ס"י מח) בהאי לישנא: 'היכא דהאיסור הוי עפרא בעלמא לא שייך ביה אכילה, ואפילו לבריא שרי, וכ"ש לחולה שאין בו סכנה, ואף ע"ג דנותן טעם לפגם אסור לכתחילה כידוע, עפרא בעלמא שאני, דוודאי שרי אף לכתחילה'. ודברים אלו הם מענה לנידו"ד.

בירור דברים - בחוברת 'תהודת הכשרות' (גיליון מס' 22-21 עמ' 47), כתב הרב הכותב שם את דעת מרן הגריש"א, ותיאר את אשר הראה לפניו נתונים אשר על פיהם לא בזה איירי האגרות משה, ואין להתיר. וכתב שם שחדש שעל המקלון יש לא רק הפרשה אלא מעורב גם ביצים וחרקים גופם, וממילא איירי בתבשיל חרקים, ולא רק הפרשה היוצאת מהחרק אך לא ממוצא מגופו, יעוי"ש. אולם דברים אלו תמוהים, גם אפילו אם היה המציאות כן, ההיתר של אינו ראוי לאכילה ובטל נשאר בכל גוונא. אבל בלא כל זה, אין הדברים נכונים ואדרבה כאשר רוצים את השלאק לצרכי הברקה גורמים שהוא ינזול מהבד רק הוא לבדו, וגם אותם שמצליחים לחדור [וזה פסולת חרקים בלבד] מלחץ וכיו"ב, עדיין בסיון האחרון לאחר תערובת האלכוהול, הם מסוננים ומופרשים לחוץ. ואם כן כל מה שכתב ידידי הרה"כ במאמרו שם, אינו נכון מציאותית, ואין בו כל שינוי הלכתי מהאמור לעיל.

וראה מה שכתבנו אודות 'טל דבש' (תולעת שני שם בהערה 10) ובקונטרס היוצא מן הטמא (ס"י יב) את דברי הרב מראות ישרים (ח"ב יו"ד ס"י יד) שכתב, שלולי שגילו לנו חז"ל על הדבש שרק מכניסות וכו', בוודאי שלא היינו יכולים לומר מעצמינו, ומצטט את המנחת שלמה (ח"ב ס"י סד) שכתב: גם לא היינו יכולים כלל לומר מעצמנו על דבש דלא מייצי מגופיהו אי לאו שאמרו חז"ל, ולכן א"א

כלל לסמוך על מומחים שאומרים על זה דלא מייצי מגופייהו. עכ"ל. ורצה להשוות גם לגבי טל-דבש, וגם בהמשך חזר על דבריו בבואו לדחות את דברי בעל האגרות משה והמנחת יצחק לגבי השלאק שאין אפשרות להגיד מדעתנו זאת, ואם על מזון מלכות שיוצא מהדבורים אי אפשר ק"ו על היוצא מהתולעים, יעו"ש. וכבר כתבתי שם שבאמת לדידי אויל בתר איפכא, ולאחר שדבש של שאר בעלי חיים בכלל, אין כל מקום לרבות את זה ולמעט הדומה לו, וכל דברי מרן הגרשז"א היה ללמדנו, שהחידוש שלימדה אותנו התורה זה שגם אם נכנס מוהל נוזלי ויוצא סמך ודבש, עדיין הוא מוגדר שהם רק מכניסות לפה, ועל זה צריך לימוד. ולאחר שלמדנו משם ה"ה כל כיו"ב, וזה כולל גם את השלאק. וממילא צדקו דברי גאוני ישראל אלו.

העולה לדינא:

חומר ההברקה 'שלאק' אינו ראוי למאכל כלל, ומעיקר הדין נראה שמותר בשימוש כיון שהוא אינו ממוצה כלל, וגם אי נימא שחומר המעורב עם השלאק, הוא חומרים המופרשים מבלוטת החרק, עדיין ההיתר שאינו ראוי לאכילה, הוא היתר גמור ומובהק, ובפרט שהוא נמצא בתערובת של האתנול, וכמבואר בדברי הפוסקים למעלה.

למעשה, יש גופי כשרות בעולם שנוהגים לאשר לכתחילה להשתמש בזה כעין כשרות OU ועוד, ומאידיך כשרויות אחרות מחמירות בזה, ובארץ ישראל אין נכנסים לדין זה כי מצוי בשפע התחליף שאין מקורו מהחרק, והוא נמצא כיום בשימוש ברוב בתי האריזה המייצרים בארץ, וכל שיש תחליף סינטטי נוהגים כך ממידת חסידות תבוא עליהם הברכה.

אולם פירות המיובאים מחו"ל לשיווק בארץ ישראל, על פי רוב חומר ההברקה שלהם מקורו מהשלאק, וגם בארץ בפירות הדר זה מצוי כיון שמחשבתם שזה לזריקה [ונפ"מ למשתמשים בגרידת הקליפה]. ולמעשה הם מותרים באכילה. ומי שרוצה לחוש ממידת חסידות, יכול להסיר את קליפת התפוחים וכיו"ב.

וראיתי מי שהפריז על המידה שקילוף לא מועיל, כי זה חומר שחודר בחום אל הפרי. ואחר המחילה הרבה, החומר נמצא בבריכה בטמפ' רגילה, והפירות נטבלים בפנים ויוצאים לחוץ, ושם יש אויר חם שתפקידו לייבש את הזיגוג שנעשה על הפרי, ואויר זה אין בכוחו לעשות כלום חוץ מלייבש את הרטיבות לכל היותר, ועל כן פשוט שהוראה זו בטעות יסודה. וק"ו בנידו"ד שהעיקר להלכה, שהשלאק מעיקר הדין היתר גמור וכמבואר לעיל.

בברכת התורה

שניאור ז. רווח

הרה"ג
משה יהודה לנדאו
שליט"א

מרבני המכון

זריעת כלאי הכרם שלא במפולת יד, ודין הגידולים שצמחו שם

פתיחה: ציוותה תורתנו הקדושה "לא תזרע פְּרִמָּךְ פְּלֵאִים פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְּלֶאֶה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרַע וְתִבְּוֹאת הַפְּקָרִים" (דברים כב, ט). בפסוק זה נאסרה זריעת כלאי הכרם, ונאסרו הגידולים של כלאי הכרם באכילה ובהנאה [בשונה מכלאי זרעים שהגידולים מותרים]. העובר על זה לוקה הן על הזריעה והן על האכילה (רמב"ם כלאים ה, ב; מאכלות אסורות י, ז). להלכה נפסק כדברי ר' יאשיה שמיקל ואומר: "לעולם אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד".

שאלות רבות מתעוררות לגבי כרמים וגידולים הסמוכים זה לזה ואינם בהרחקה הראויה. במאמר זה נדון מהי מפולת יד, מה אסור ומה מותר לפי זה בזריעה ובגידולים, בכלאי הכרם ובכלאי הזרע, וההבדל בין זריעה בארץ לבין חו"ל.

מקור הדברים - בירושלמי (כלאים ריש פ"ח) מובאת מחלוקת: 'כתיב "לא תזרע כרמך כלאים", מלמד שאינו חייב עד שיזרע שני מינים בכרם, דברי רבי יאשיה. רבי יונתן אמר אפי' מין אחד'. כלומר, נחלקו האם מין אחד עם הגפן כלאים, או שרק שני מינים עם הגפן [לא התבאר בירושלמי האם האיסור רק כשזרע במפולת יד, ונחלקו בכך אחרונים, ובמהר"א פולדא וכן בגר"א למדו שגם בזה נחלקו, ועיין דרך אמונה כלאים רפ"ה בביה"ל].

בבבלי בכמה מקומות (ברכות כב, א ועוד) מפורש: 'אמר רנב"י נהוג עלמא... כרבי יאשיה בכלאים, שרבי יאשיה אומר לעולם אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד'. א"כ, לר' יאשיה נוספו ב' תנאים לעבור על הלאו: א. שיזרע שני מיני זרעים שהם כלאים זה בזה. ב. שיזרע אותם במפולת יד אחת עם החרצן [ובתה"ד סי' קצד הוסיף שזמורה עם חיטה שעורה במפוי"י אינו לוקה, אלא רק חרצן]. ומבואר בבבלי שנוקטים להלכה כר' יאשיה, וכן פסקו הרמב"ם (פ"ה ה"ב) והשו"ע (סי' רצו ס"א), ולפ"ז אין לאו כשזרע תבואה בכרם.

מהי מפולת יד - רש"י (קידושין לט, א) מבאר 'ונפקא ליה מ"לא תזרע כרמך כלאים", משמע שזריעת הכרם עצמה תהיה בכלאים'. כלומר, שזרע בבת אחת את החרצנים עם זרעי הכלאים [ובישועות מלכו פ"ה ה"ב כ' שנראה שנחשב מפוי"י גם כשזרעם בזא"ז כשאין הפסק ביניהם. וצ"ע]. אמנם בחזו"א (א, ט) מסתפק אם מפוי"י נחשב גם שלא במפוי"י ממש, אלא כל שזרועים כל המינים לפני שהשריש אחד מהם.

בטעם שרק במפולת יד נאמר האיסור, יש להסתפק האם מפני שרק כך צורת הכלאים האסורה, או שכלאים יש גם שלא במפוי"י, אלא שהלאו במפוי"י הוא מחמת חומרת מעשה האדם. ולכאורה מחלוקת הראשונים אם הפירות נאסרים שלא במפוי"י תלויה בנידון זה. כמו כן, מה הדין כשאחד זורע חרצן ואחר זרעים וכדו', וכן מה דין עבודות שדינם כזריעה, כגון חיפוי השקיה וניכוש, ועוד נפ"מ.

דין כלאים שלא במפולת יד

מאחר שאין לאו אלא במפולת יד, יש לתמוה הרי הלכות רבות נאמרו במשניות בגמ' ובפוסקים לגבי זריעת כלאים בכרם נטוע, כגון: המעביר עציץ נקוב בכרם קידש, המסכך גפנו ע"ג תבואתו של חברו קידש, מחיצת הכרם שנפרצה ולא גדרה ה"ז קידש, הזורע ירק בכרם ה"ז מקדש מ"ה גפנים, ועוד הלכות רבות. כיצד מתיישבות הלכות אלו עם ר' יאשיה?

בישוב וביאור ההלכה נאמרו שיטות שונות בראשונים:

רמב"ם - הרמב"ם פ"ה ה"ב כתב: "ואינו לוקה משום זורע כלאי הכרם עד שיזרע בארץ ישראל חטה ושעורה וחרצן במפולת יד". ושם בהל' ז': "אסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים או ליטע גפן בצד הירק או תבואה ואם עשה כן אע"פ שאינו לוקה הרי זה קדש ונאסרו שניהם בהנאה הירק או התבואה או הגפנים ושורפין את שניהן שנאמר פן תקדש המלאה הזרע". מבואר שאף שאינו לוקה אלא על זריעה במפולת יד, מ"מ הגידולים נאסרים. ומשמע מדבריו שהגידולים נאסרים מן התורה, שלמד כן מהפס' "פן תקדש המלאה". ועוד משמע מדבריו שגם מין אחד בכרם נאסר [מלשוננו - ונאסרו שניהם, ועוד, וכן מדבריו סופ"ח. אמנם בכס"מ כשמביא שהר"ן למד כך בדעת רבינו שאל 'איני רואה מנין לו לומר כן בדברי רבינו'. וכבר העירו רע"א וחזו"א ועוד על הכס"מ].

וכן מבואר בדבריו בהל' מאכ"א פ"י ה"ו, ז"ל: "כלאי הכרם כיצד, מין ממיני תבואה או מיני ירקות שנזרעו עם הגפן בין שזרע ישראל בין שזרע נכרי בין שעלו מאליהן בין שנטעו הגפן בתוך הירק שניהם אסורין באכילה ובהנייה שנאמר 'פן תקדש המלאה'".

ר"ן - הר"ן (על הרי"ף קידושין סופ"ק, על הגמ' שם לט.) גם כתב שהפירות נאסרים אף בלא מפו"י, ונלמד מ"פן תקדש", ועוד הוכיח כן מהגמ' שדרשה מהפסוק שזרוע מעיקרו איסורו בהשרשה, וזרוע ובא משהוסיף מאתיים, וזה גם לר' יאשיה. ומבואר גם בדבריו שאיסורם מדאורייתא. אלא שהר"ן חלוק על הרמב"ם לגבי מין אחד בכרם, שלרמב"ם אסור מדאורייתא, ולר"ן מותר אף מדרבנן.

הרא"ש בדעת הרמב"ם - הרא"ש (הל' כלאים סי' ד. נדפס בסוף מנחות, מביא ארבע שיטות להלכה, כדלהלן) סובר שגם לרמב"ם אין איסור הגידולים מן התורה אלא מדרבנן, שסובר הרא"ש בכל דבריו שם ולכל השיטות שמאחר שאין לאו על הזריעה אלא במפו"י, לא יתכן שהפירות שנזרעו שלא במפו"י יאסרו מן התורה, שאם איסורם גם כשלא במפו"י היה צריך להיות לאו גם על הזריעה.

אחרונים בשיטת הרמב"ם - אך מצינו ברבותינו שסוברים שלרמב"ם איסורו שלא במפו"י מהתורה, ראה ב"ח, ערוה"ש, ועוד. גם בחזו"א (א, ט) דן שהוא איסור תורה לדעת הרמב"ם, ונלמד מ"פן תקדש", "אלמא לא ניחא לרחמנא בהכי, ומ"מ נראה שאינו אלא איסורא בעלמא ולא לאו, אע"פ דכתיב 'פן', כיון שלא כתיב פן על העשיה אלא על הקידוש". אלא שמביא שמוכח מהגר"א שסובר שבזריעה בכרם הפירות מתקדשים מדרבנן [צ"ע מדוע לא הביא את הרא"ש שכ"כ במפורש].

והנה הגדרת החזו"א שהאיסור שלא במפו"י הוא משום שלא ניחא לרחמנא בתוצאת הכלאים. לפי"ז כשהתוצאה לא נאסרת יהיה מותר לזרוע, ואכן מוסיף "ואמנם לפ"ז אין מקום לאסור הזריעה בזמן שאינו מקדש, ואנן תנן אלו אוסרין ולא מקדשין? וע"כ דרבנן אסרו אף מין אחד. ומיהו בזרוע בשביעית שצידדנו וכו' שחייב על הזריעה לר' יאשיה דבעי ג' מינים, אין איסור דאורייתא בחיטה וחרצן" [לענ"ד גם במסקנתו סובר שלרמב"ם הפירות נאסרים שלא במפו"י מדאו' לכה"פ בב' מינים. וצ"ע].

שיטות ראשונים שמביא הרא"ש:

א. השיטה המקילה היא שיטת ר"י שאכן לר' יאשיה כל איסור כלאים הוא רק במפוי, ושלא במפוי הכל מותר אפילו בא"י [וכן דעת ר"ת בספר הישר תקיט. ולכאורה זו שי' התוס' בקדושין לט., וכ' בחזו"א שנראה שהרא"ש ס"ל כשיטה זו]. לפי זה כל המשניות וההלכות שמוכח מהן שאסור ונאסרים הפירות שלא במפוי אינן להלכה.

ב. שיטת הראב"ד שאף לר' יאשיה יש כלאים בא"י גם שלא במפוי ואפי' במין אחד עם גפנים. וע"ז כ' הרא"ש שהוא מדרבנן, וכנ"ל. ובחול' מותר כל שאינו במפוי, שלא גזרו אלא אטו דאורייתא שבארץ.

ג. שיטת הרמ"ה [לפי הרא"ש] שבא"י גזרו על הפירות שלא במפוי אף במין אחד בכרם, ובחול' רק בב' מינים בכרם, שמא יטעו לחשוב שנזרע במפוי.

נפ"מ בין השיטות

א. בא"י - לרמב"ם להסוברים שאסורים הפירות שלא במפוי מהתורה, ואפילו במין אחד עם הכרם. ולרא"ש ודעימיה איסורם מדרבנן, ולר"ן איסורם מהתורה, אבל רק בב' מינים, ובמין אחד מותר. ולדעת ר"י ודעימיה מותרים אפילו ב' מינים בכרם.

ב. בחול' - להרמב"ם עה"צ שבא"י אסורים הפירות מדאורייתא, בחול' אסורים מדרבנן [באכילה, כמבואר להלן], וכך נראים דבריו בהלכותיו בסופ"ח, כמו שכי' המפרשים. אבל הרא"ש שרוחק [מכח שאלתו כנ"ל] שלהרמב"ם הפירות אינם אסורים מהתורה, ובפירות חול' מפורש שמותר לזרוע שלא במפוי, א"כ מותר גם לאכלם [ובחול' גזרו רק בדבר שבארץ איסורו מהתורה], ומה שכי' הרמב"ם שם לאסור הפירות בחול' הוא רק כשספק אם נזרעו במפוי. ולדעת הר"ן נאסרים הפירות שלא במפוי רק כשיש שני מינים. ולר"י מותר הכל.

כלאים שלא במפולת יד, להלכה

בארץ ישראל - כאמור לעיל דעת הרמב"ם שאסורים הפירות גם שלא במפוי, ובא"י אפילו בהנאה, וכ"פ השו"ע (סי' רצו ס"א). וכך נוקטים להלכה. אמנם הובאה לעיל דעת הר"י ועו"ר שגם בארץ לא נאסרים הפירות אפילו מדרבנן. וע"כ כתב החזו"א (כלאים א, ה) שאפשר שהוא ספיקא דדינא, ובפרט אם זרע רק מין אחד בכרם שגם לדעת הר"ן אינו נאסר, ובפרט בזמן הזה שיש פוסקים שסוברים שקדושה שניה לא קידשה לעתיד לבא. כנראה כוונתו לומר שבצירוף ספיקות נוספים יהיה ניתן להתיר במקרים מסוימים. ואמנם, החזו"א (שם א, יג) כותב שאפילו כשזרע מין אחד בכרם 'קיבלנו עלינו להחמיר מאחר שסתם השו"ע כדעת הרמב"ם בזה, אלא שכותב שלזרוע קטניות בכרם יהיה מותר ממנ"פ, שהרמב"ם שמחמיר במין אחד בכרם הוא סובר שקטניות אינם כלאים בכרם, והתוס' שאוסרים קטניות בכרם, הם מתירים בכלאים בכרם שלא במפולת יד לכה"פ במין אחד.

ובמקו"א החזו"א (יג, ח, וראה במכתב שמובא שם) מצדד להקל בגפן מודלית על זרעים בגובה יותר מי' טפחים ביניהם שלדעת המבי"ט אין בזה כלאים [ואף שלהחזו"א אין מקום להקל בזה אף שכמה גאוני קדמאי כתבו כן. הרחבנו בזה במאמר לענין ערים בגפנים (בגליון 171 עמ' כו, ע"ש). וכוונתנו כאן רק להוכיח שניתן לצרף את שי' המתירים שלא במפוי], ומצרף שבמין אחד גם להר"ן אין איסור, ועוד שכתבו התוס' שדין כלאים במסכך גפן על תבואה אינו אלא מדרבנן. הרי שהתיר כשאינו במפוי עפ"י שיטת הר"ן במין אחד בכרם רק בצירוף כמה סיבות.

בחוף לארץ - הרמב"ם פסק שבחול מותר לזרוע שלא במפוי, אבל הפירות נאסרים באכילה. וכן הביאו השו"ע (בסוסי"י רצו, סע' סט) כלשונו: "כל השיעורים האלו שמרחיקים בין הגפנים והתבואה או הירק אינם אלא בא"י או בסוריא. אבל בחול מותר לזרוע בצד הגפנים בתוך הכרם לכתחילה. ולא אסרו בחול אלא לזרוע שני מיני ירק או תבואה עם החרצן במפולת יד. ואם אמר לתינוק עובד כוכבים לזרוע לו בחול מותר. אבל לא יאמר לעובד כוכבים גדול שלא יתחלף בישראל. ואף על פי שמותר לזרוע הירק בצד הכרם בחוצה לארץ הרי אותו הירק הזרוע שם אסור באכילה ואפילו בחוצה לארץ, והוא שיראה אותו לוקט ומוכר, אבל ספיקו מותר".

אולם הרמ"א מיקל יותר, כהרא"ש הנזכר לעיל, שהפירות מותרים אא"כ ספק נזרעו במפוי. וז"ל: "וי"א דהואיל ומותר לזרוע ירק בצד הגפנים בחול מותר לאכול אותו ירק גם כן (הגהות מיימוני פ"י מהלכות מ"א ותה"ד סימן קצ"ד). ואין לחוש אלא במקום דאיכא למיחש שנזרע ב' מיני ירק או ב' מיני תבואה עם חרצן במפולת יד (מרדכי פרק קמא דקדושין). ועל כן נהגו להקל במדינות אלו בירקות הנמצאים זרועות בכרמים, כי לא שכיח שנזרעו באיסור".

והנה הרמב"ם ואחריו השו"ע כתבו שבחול נאסרים הפירות באכילה. ומבואר שבהנאה מותרים. ובשיטה לא נודע למי ביאר שאחתהו חד דרגא. אמנם שאר ראשונים לא חילקו בין אכילה להנאה, וק' מגליה לרמב"ם לחלק בזה? וצ"ל בפשטות שהוכיח כן מהא דזרע רב משרשיא בכרם ע"י גוי קטן (שבת קלט.), ואם אסורים הפירות בהנאה, מה התועלת בזריעתו? ושאר הראשונים שלא חילקו כך, הוא משום שסוברים שבחול לכה"פ במין אחד לא אסרו כלל, ולכן זרע, אבל הרמב"ם לשיטתו שהכל אסור, הוצרך לומר שלא נאסר בהנאה ויכול למוכרו.

אלא שהחזו"א (א. ב.) מק' מנין לחלק בין אכילה להנאה, וע"כ דוחק שגם להרמב"ם אסור אף בהנאה, ונקט אכילה אגב סיפא, שבספק מותר הכל. ומה שק' א"כ מה תועלת בזריעת רב משרשיא, מת' שמטרת הזריעה היתה למכור לפני ההשרשה. והנה דבריו דחוקים הן בפני' לשון הרמב"ם והן בזריעת רב משרשיא. וגם השיטה לנ"ל והכס"מ כ' שלא כדבריו. ועל כן צריך לומר שבחול נאסר להרמב"ם רק באכילה.

כלאים במפולת יד בחול

איסור הפירות - לכל השיטות גם בחול אסורה הזריעה במפוי, והפירות נאסרים. ובפשטות אסורים גם בהנאה, שרבנן החמירו בחול כארץ. ואפילו לקיים את הכלאים אסור. וכך מפורש בראשונים על הגמ' (שבת קלט.): "רב משרשיא יהיב ליה פרוטה לתינוק נכרי, וזרע ליה. וליתן ליה לתינוק ישראל, אתי למיסרך...". וכ' הריטב"א [וכע"ז ברמב"ן ובר"ן]: "פירש יפה רש"י ז"ל דרב משרשיא סבר דשרי [כיון שזרע כישות שנחלקו אם הוא עץ, והלכה כמיקל בחול], אלא כל מה שאפשר לשנויי משנינן. דאי סבר שאסור, אפי' לזריעה תינוק גוי הא אסור לרצות בקיומו. ועוד, היכי קאמר תלמודא וליתן ליה לתינוק ישראל, דאע"ג דאין ב"ד מצווין עליו להפרישו אם אוכל נבילות, מ"מ אסור להאכילו בידים, ואפילו באיסורא דרבנן, וכדפסק הרמב"ם ז"ל. אלא ודאי כדאמרן".

אמנם בדעת הרמב"ם יל"ע במש"כ שבחול אינו אסור אלא באכילה [מלבד דעת החזו"א שאסור בהנאה, ולפ"ז כ' בד"א שאסור בקיום, ורב משרשיא זרע למכור קודם השרשה. ודחוק מאד], האם גם כשנזרע במפוי לא נאסר בהנאה, או שבכה"ג שבא"י יש לאו, רבנן כעין דאורייתא החמירו גם בהנאה. ביד דוד (פסקי הלכות ח"ב יב, א) כ' שבזה אסור אף בהנאה. אולם בכס"מ מבואר שאף כשנזרע במפוי מותר בהנאה, שהרי כ' שמקור ההיתר בהנאה הוא ממעשה דרב משרשיא הנ"ל, והוא עצמו הוכיח שהמעשה היה במפוי, שאל"כ מדוע לא זרע בעצמו. ומשום כך כ' הרמב"ם (פ"ח ה"ג) את דין רב משרשיא הנ"ל בכל הפירות ולא רק בכשותא, וז"ל: "ולא אסרו בחוצה לארץ אלא לזרוע שני מיני

ירק או תבואה עם החרצן במפולת יד. ואם אמר לתינוק נכרי לזרוע לו בחוצה לארץ מותר". ולא קשה מה שהק' הריטב"א שאסור לקיים את הכלאים, שכן להרמב"ם שמותר בהנאה מותר גם לקיים. אלא שעדיין נשאר על הרמב"ם קושיית הריטב"א, כיצד הק' הגמ' שיתן לתינוק ישראל, והרי הזריעה אסורה, ואסור לספות לקטן אפילו באיסור בדרבנן? ושמה לרמב"ם כה"ג אינו נידון כספיה. או שקושיית הגמ' היתה לגבי כשות שהוא ספק עץ. וצ"ע.

איסור קיום כלאים בחו"ל במפוי - דעת הריטב"א [ועו"ר. וכ"ר רמב"ן ור"ן], שאסורים בהנאה ואסורים בקיום. ובשיטת הרמב"ם כ' חזו"א שבמפוי אסור בהנאה לכו"ע, ובד"א הוסיף שאסור בקיום, ולפי זה הנפ"מ במעשה דרמ"ש תהיה רק למכור קודם השרשה, וזה צע"ג. אמנם בכס"מ מבואר שגם במפוי מותר בהנאה, ומתו"ד שגם מותרים בקיום.

האם צריך מפולת יד בכלאי זרעים לרבי יאשיה

הגם שאין כלאי הכרם אלא בב' מינים עם חרצן במפוי לר' יאשיה, מ"מ כלאי זרעים בקירוב האסור ילקה לכאורה אפילו שלא במפוי. וכן כתב בהשלמה כ' שלכלאי זרעים לא בעינן מפוי, וראיתו מהמשנה (פ"ב משנה ג-ד): 'היתה שדה זרועה חטים ונמלך לזרעה שעורים ימתין עד שתתליע'. וכן ראה מהריק"ו פ"ה ה"א שכ"ה משמעות הפס' "שדך לא תזרע", ולא נאמר לא תזרע שדך כלאים.

אבל ראב"ן כ' שבעי מפוי, ובמשנה שם פירש פי' מחודש. וכן מבואר בראב"ד [הובא ברמב"ן חולין פב, א], ופי' דילפינן מדכ' "שדך לא תזרע כלאים" דבעינן כלאים בשעת זריעה. וכ"ה בתוס' שאנץ המובא בשטמ"ק בב"ק נה. ולזה כוונת התוס' חולין ס. כמבו' בחזו"א א יב. ובכס"מ בסוף פ"ד כ' טעם למה הקלו בכלאי זרעים דאו' בראש תור, שכיון שלא היה מפוי הוא דרבנן. אלא שכבר הקשו שבריש פ"ה כ' שגם בלא מפוי הוא מדאו'.

ולרש"י (בכורות נד.) שיטה חדשה, שלר' יאשיה אין לאו על כלאי זרעים אלא בכלאי הכרם במפוי [בפשטות דלא כהירוש' שהק' למאי נפ"מ בכלה"כ, הא בלא"ה לוקה משום כלז]. ומ"מ בתוס' שם ועוד חולקים על רש"י. ובקידושין לט. ממעט מ"שדך" כלאי זרעים בחו"ל, ופירש"י זרעים שבכרם. ובתוס' שם מפרש מ"ט לא פירש כן על זרעים ממש. אמנם לפימש"כ רש"י בבכורות מיושב לשונו, שנדחק משום שלר' יאשיה כלאי זרעים אינם דאו'. אמנם שי' רש"י לכאורה יחידאה.

דין אמירה לעכו"ם לזרוע כלאים בארץ ובחו"ל

כ' הרמב"ם פ"א ה"ג "ומותר לומר לנכרי לזרוע לו כלאי זרעים". והשיגו הראב"ד "א"א, ואם אמרו בחוצה לארץ יאמרו בארץ, והלא אף המקיים לוקה ואיך אפשר שלא ינכש אותם ולא ישקה אותם והלא הוא מקיים בידי, ועוד אמירה לנכרי באיסור לאו בעיא ולא איפשיטא ולחומרא בבבא מציעא".

בכס"מ מביא ג' אפשרויות בכוונת הרמב"ם, או שמותר לומר לנכרי לזרוע עבור ישראל בשדה הישראל, ולפי"ז ק' קושיית הראב"ד מ"ט אין איסור אמירה לנכרי. או שמדובר שאמר לגוי לזרוע בשדה הגוי לצורך ישראל אח"כ, בזה יש לדון אם נחשב אמירה לעכו"ם [וכעיי"ז בשביעית פ"ד מ"ג, ובירוש' שם]. או שאומר לגוי לזרוע לצורך הגוי עצמו, ומותר ואין בו משום מחזק ידי ע"ע [וכעיי"ז במשנה בשביעית שם, ורמב"ם שמיטה פ"ח ה"ח]. וראה ד"א כאן שהרחיב.

ולגבי חו"ל כ' הרמב"ם סוף"ח "ולא אסרו בחוצה לארץ אלא לזרוע שני מיני ירק או תבואה עם החרצן במפולת יד ואם אמר לתינוק נכרי לזרוע לו בחוצה לארץ מותר אבל לא יאמר לנכרי גדול שלא יתחלף בישראל". ולכאורה מבואר שבחו"ל שאיסורו מדרבנן התירו שבות דאמירה לעכו"ם.

אמנם הראשונים בסוגיא בשבת קלט. בהא דרב מרשיא ששכר קטן נכרי לזרוע ביארו שסבר שהמעשה היה בכשות שהוא ספק עץ ולכן בחו"ל הקלו ולחומרא בעלמא עשה כן רב מרשיא. אלא שאין ראייה מדבריהם שאמירה אסורה, מאחר שאף אם אמירה לעכו"ם בכה"ג מותרת מ"מ אין טעם לבקש ממנו, שהרי בלא"ה אסור בהנאה. ורק להרמב"ם שמתיר בהנאה [כמו שכ' הכס"מ] יש נפ"מ.

סיכום הדברים:

א. לאו ומלקות בכלאי הזכרם להלכה רק כשזרוע שני מיני זרעים שהם כלאים זב"ז עם חרצן במפויי.

ב. כשאינו במפויי נחלקו הראשונים. י"א שמותר לזרוע אף מדרבנן, והגידולים מותרים, וי"א שמדרבנן אסור רק כשיש שני מיני זרעים, ואסורים הגידולים. וי"א שמדרבנן אסור אפי' מין אחד בכרם, והגידולים אסורים. וכן הוא גם דעת הרא"ש בש"י הרמב"ם. וי"ס שלרמב"ם אסור ונאסרים הגידולים מדאו' אבל אין לוקים. ומ"מ כשהגידולים אינם נאסרים, אין איסור תורה לזרוע גם לשיטה זו, אלא רק מדרבנן.

ג. להלכה גם כשאינו במפויי אסור לזרוע, ואסורים הפירות בכל אופן, וכרמב"ם ושו"ע. אמנם הוא בכלל ספיקא דדינא, ובצירוף ספיקות משמעותיים מצטרף להיתר [ומצדד החזו"א בקטניות שאיסורם במחלוקת, להקל בזריעת מין קטנית אחד בלבד בכרם, ע"ש, וכן בזריעת מין זרעים אחד מתחת הדליית גפן שגבוהה מעל י"ט, באופן שיש שיעור הרחקה מעיקר הגפן כדין].

ד. בפשטות מפויי היינו בפעולת זריעה משותפת. בחזו"א דן שאף אם לא זרעם כאחד נחשב מפויי, כל שנזרעו שלושתם קודם שנשרש אחד מהם. ואפילו נזרעו מאליהם. וכן נוטה בתחילה, וכן בד"א. אמנם בחזו"א בסו"ד מסתפק שמא מפויי דווקא.

ה. בחזו"א מצדד בתחילה שהמשלים את הכלאים [לפני השרשת הראשון, כדלעיל], אף שאת זריעת שאר המינים זרע אחר, מתחייב הזרוע האחרון. אף בהמשך הוכיח מהירוש' שאינו כן, ולכן למסקנתו הוא רק באדם אחד, ואפשר שרק אם דעתו מתחילה לזרוע הכל, ואפשר שבמפויי דווקא.

ו. בכלאי זרעים מחלוקת אם להלכה לוקה רק במפויי, ומ"מ מדרבנן אסור בכל גווני. והפירות בכל מקרה אינם נאסרים בכלאי זרעים [ולגבי אמירה לנכרי לזרוע כ' הרמב"ם שמותר, והשיג הראב"ד. ונחלקו המפרשים באיזה אופן התיר הרמב"ם].

ז. כלאי זרעים בחו"ל מותר.

ח. כלאי הזכרם בחו"ל במפויי - אסור לזרוע, ונאסרים הפירות בהנאה. ובדעת הרמב"ם י"א שאסורים רק באכילה, ומותרים בהנאה, וכ"ד הכס"מ.

ט. בחו"ל שלא במפויי הזריעה מותרת לרוב השיטות, ויש אסורים זריעת ב' מינים בכרם.

י. הגידולים בחו"ל שלא במפויי - י"א שמותר הכל. י"א שכששני מיני זרעים בכרם נאסרו הגידולים אף בהנאה. וי"א וכן פסק הרמב"ם, שגם במין אחד בכרם נאסר הכל באכילה. ודעת חזו"א ברמב"ם שנאסרו גם בהנאה. ובשו"ע (סוסי" רצו) נקט כהרמב"ם שנאסר, וכפי שכ' בכס"מ מותר בהנאה. והרמ"א כ' שנהגים היתר כהרא"ש כל שלא נזרע במפויי.

יא. מותר בחו"ל לשכור גוי קטן לזרוע עבורו אפילו במפויי [לשיטות שמותר בהנאה, וכן כשיש לו נפ"מ בזה].

הרה"ג ישראל מאיר פלמן שליט"א

מרבני כולל
'מדרש אליהו' - אלעד

חוב מוזזה בדירת נופש

פתיחה - השוכר בית בארץ ישראל חייב במוזזה, אף בשכירות לפחות משלשים יום, ואפילו כששוכר מגוי. ויש לדון בנידון המצוי בתקופה הזאת של בין הזמנים, לגבי שוכר צימר והמתארח במלון האם חייב במוזזה והאם יש חילוק למי ששוכר לנופש דירה המשמשת לדירורים בימות השנה. במאמר זה נדון בשורש החיוב של מוזזה, ועל פי זה בפתרונות ובעצות האיך לנהוג.

ב'תשובות והנהגות' (חלק א, תרמ"ה) כתב שהנוסעים בימות הקיץ לנופש ושוכרים דירה למספר שבועות מיהודי שאינו מדקדק במצוות צריכים ליהזר לבדוק המוזזות, משום שעל פי רוב הן פסולות, ואם נמצאו פסולות יש לקבוע אחרות תחתיהן, ואף כשיצא אסור לו ליטלם ויש סכנה בדבר כמבואר בב"מ (קב, א). ודין זה שאסור לו ליטול את המוזזה, זה אף במקום שמעיקר הדין פטור ממוזזה, כמו שמוכח מירושלמי סוף מגילה לגבי פונדק [וישנו פתרון ידוע להניח מוזזות שאינם שלו, כגון מוזזות מגמ"ח, ואז יכול לקחתם כשיוצא משם].

ויש לעיין מה הדין במקומות שאין שוכרים את המקום, אלא משלמים על מקום לינה לחוד, וגובה בעל הבית תשלום לפי כל מזרון שמקבלים, האם בזה מותר לשהות שם בלא שיש שם מוזזה.

סיבת הפטור ממוזזה בדירת עראי

במסכת מוזזה (פ"א ה"ו) שנינו: 'הצריפים [אנשי מקנה חונין בו חודש או חודשים עד שכלה המרעה לבהמות ונוסעין משם ונקבעין במקום אחר - רש"י עירובין דף נה ע"ב], והבורגנין [סוכות שעושין שומרי העיר ואינן דבר קבוע - רש"י שם דף כא ע"א], והלקטיות [מלשון קייטא תרגום קיץ, בתים העשוין מחוץ לעיר להתקרב בהן לקיץ - ר"ש פ"ג דמעשרות], הרי אלו פטורים מן המוזזה'. ובפשוטו סיבת הפטור של כל אלו לפי שאינם דירה קבועה, וכדאיאת במדרש תנאים (ס"פ ואתחנן) 'יכול שאני מרבה סוכת החג בחג והבית שבספינה והחנות, ת"ל "בית" מה בית העשוי לדירת קבע אף כל העשוי לדירת קבע יצאו אלו שאינן עשוין לדירת קבע'. וע"ע ברמב"ם (פ"ו ממוזזה ה"ט) 'סוכת חג בחג ובית שבספינה פטורין מן המוזזה לפי שאינן עשוין לדירת קבע', וביאר הקה"י (ח"ג ס"י ט"ו, מנחות ס"י כ"ד) שבת שבספינה אין החיסרון מחמת שהיא ניידת דהא קי"ל דספינה חייבת בעירוב, אלא הפטור במוזזה בספינה מפני שאין דירתם שם אלא לעבור, והוי כפונדק דפטור ממוזזה. ולכן מובן שכלל הרמב"ם סוכה וספינה בחד טעמא, לפי דטעם הפטור בספינה הוא דומיא דסוכה, וכי היכי בסוכה אין טעם הפטור מצד החסרון בעצם הבנין שהרי יוצא אף אם עשאה בנין קבע, ה"ה בספינה אין הטעם שכיון שמטלטלת ואינה קבועה אלא לפי שהיא עשויה אלא כדי לעבור ממקום למקום.

והגר"ח קניבסקי זצ"ל בפירושו שם (אות ט"ו) כתב שכל זה הוי רק בבית שאינו יושב בה אלא לשמירה, אבל בית שיושב בה לתענוג הוי קביעות גמורה אף שאינו נמצא שם אלא לזמן. והוכיח את שיטתו מהרמב"ם (פ"ו מזוזה ה"ג) שכתב שתקרה שאין לה כתלים אלא עומדת על עמודים מכאן ומכאן אע"פ שהיא כתבנית בית פטורה לפי שאין לה מזוזות, שהרי העמודים להעמיד התקרה הן עשויים. וכן ברמב"ם בפ"ד ממעשר ה"ד כתב שבתי הקיץ והוא ארבעה עמודים ותקרה על גביו שנמצא בלא כתלים, ולכאור' הוא אלקטיות דמתני', וכ"כ בהדיא הראב"ד בפ"י מטו"מ ה"י שזה פירוש האלקטיות. הרי בתים שיוצאים אליהם בימי הקיץ להתקרר, אין פטורה משום שזה עראי ועשוי לזמן, אלא לפי שאין לה כתלים, וה"ט דכיון שהם עשויים לתענוג חשיב קביעות אף שאין נמצא שם רק לזמן. ואפשר דדבר זה תליה בפלוגתא דחכמים ור' יוסי (מסכת מזוזה פ"א ה"י) גבי לשכה של פרהדרין שהיתה בית דירה לכהן גדול ז' ימים בשנה האם חייבת במזוזה. ובפשטות רבי יוסי שפוטר זה לשיטתו (פ"ג דמעשרות מ"ג) שדירה שאינה מגינה מפני החמה ומפני הגשמים אינה דירה, וביומא דף י' ע"א אמרי' עוד דטעמו לפי דבית הקיץ ובית החורף איקרי, בית סתמא לא איקרי, וגבי מזוזה בית חשוב בעינן שעשוי לימות החמה ולימות הגשמים, ובדעת רבנן שחייב במזוזה מבואר דס"ל דלשכת פרהדרין חייבת מהתורה, הרי אע"פ שהדירה עשויה לזמן, מכל מקום כיון שדר בה לגמרי חייבת במזוזה מהתורה לרבנן.

טעמים לחילוק בין שוכר לפונדק והנפ"מ בזה

עוד שנינו במסכת מזוזה (פ"ב ה"ב): 'הדר בפונדק (שלנים בו עוברים ושבים - רש"י במנחות דף מ"ד ע"א) בארץ ישראל פטור כל שלשים יום והשוכר חייב מיד, ובחוץ לארץ פטור (ר"ל הדר בפונדק לעולם) והשוכר חייב לאחר ל' יום' (גירסת מהר"ם חלאוה בפסחים דף ד'). וכ"ה בתלמוד בבלי במנחות דף מ"ד ע"א ובירושלמי בסוף מסכת מגילה, וכן פסק בשו"ע יו"ד סי' רפ"ו סעי' כ"ב. מבואר דבחול"ל פונדק פטור לעולם ושוכר עד שלשים יום, ובארץ ישראל פונדק חייב לאחר ל' יום ושוכר חייב מיד. ובמנחות (שם) מפרש דטעמא דשוכר בית בא"י עושה מזוזה לאלתר משום ישוב ארץ ישראל. ופרש"י - 'לפי דלאחר שקבעה שוב אינו נוטלה אפילו יוצא ממנה, הלכך בקושי יצא ממנה מפני טורח מזוזה אחרת, ואפילו יוצא ממנה ישכרנה אחר מהר כשימצאנה מזומנת במזוזה, ונמצאת א"י מיושבת'. וראה בהערה ביאור נוסף בהסבר הגמרא שחייב מיד מפני ישוב ארץ ישראל. והגר"ח קניבסקי בפירושו עמ"ס מזוזה הביא פלוגתת הראשונים בשואל ושוכר אי חייבים מה"ת, דעת רש"י (פסחים ד' ע"א, ע"ז כא ע"א, ב"מ קא ע"ב) דחייבים מה"ת, ו'ביתך' דקרא היינו דרך ביאתך, למי שנכנס

א. למעשה זה נידון בירושלמי במגילה פ"ד ה"ב. ולג"ה מהר"ם חלאוה דעת הבבלי לפטור לעולם. וכן פסק בשו"ת בית שערים חיו"ד סי' רס"ט. ודלא כערוך השולחן סי' רפ"ו אות מ"ח.

ב. והנה יש להקשות, הרי גם אם יעבור לגור במקום אחר יקיים את מצוות ישוב א"י במקום אחר, וכתב הגר"ח דס"ל לרש"י שישוּב א"י מקיימים רק כאשר נמצא במקום קבוע ולא עראי, דהיינו שרק ע"י שנשאר קבוע במקומו הוא מקיים ישוב א"י. לפי זה יתכן שבמקום שכל השהות היא עראית בעצם, כמו אותם שמשכירים את ביתם לבין הזמנים ולאחר מכן הם חוזרים לגור בבית ואין ביכולת המשכיר להאריך את השכירות לאחר שהבה"ב צריך זאת לצורכו, וכדומה, יש מקום לפטור. וראה עוד מה שכתבנו גבי השוכר חדר בבית מלון.

ג. בבית הלוי עה"ת (בקונטרס מזוזה שנדפס בסוף הספר) כתב דהרמב"ם מפרש בעניין אחר, שמשום חשיבות המצווה של ישוב הארץ נחשב ישיבתו לקבע, וכעין הדין ששבת קובעת למעשה הכא נמי ארץ ישראל קובעת למזוזה. ונפק"מ בין הפירושים לשוכר בית מגוי בארץ ישראל, דלרש"י אין צריך לקבוע, שהרי אינו משאיר שם מזוזה, ולרמב"ם צריך לקבוע דהוי חשיבות של קבע מחמת א"י. ולדינא קי"ל (שו"ע יו"ד סי' רפ"ו סעי' כ"ג) דחייב גם בשוכר מגוי, והיינו כדברי הבית הלוי בדעת הרמב"ם. אולם הגר"ח קניבסקי זצ"ל (במסכת מזוזה פ"ב אות ט) כתב לדחות, שהשו"ע מדבר באופן ששכר ישראל אחר את הבית בקנין, זה נכנס וזה יוצא, דבכה"ג אסור לישראל להסיר את המזוזה ואיכא משום ישוב א"י. אך למעשה כתב שם שיש בזה מחלוקת הפוסקים האם בשוכר מגוי ונכנס אחריו עוד ישראל אחר צריך להשאיר את המזוזה, שלפי השאלת יעבץ בכה מקרה אכן מותר לו להסיר המזוזה, אולם בבית לחם יהודה (הנדפס בגליון היו"ד שם) מבואר שבכה"ג חייב להניח המזוזה.

ויוצא בה חייבה תורה, ולדבריו עד ל' יום פטור הוא משום דעדיין לא הוקבע בה ואפשר שלא יהא מרוצה בה ויצא ממנה ולפיכך לא מיקרי קבע עד ל' יום, ובא"י משום ישוב א"י חייבהו אף בדירת עראי כדי שלא ימהר לצאת וישאר שם להשתקע, משא"כ בפונדק דאין דרך להשתקע לא חשו חכמים בזה, ולאחר ל' יום דחזינן דדעתו להשאר כאן זמן קבוע חשו חכמים לישב א"י כדי שיקבע וישכור הדירה. ודעת תוס' ועוד ראשונים דשוכר פטור מה"ת דכתיב 'ביתך' ואין זה ביתך, ולאחר ל' יום חייבהו חכמים משום דמחזי כשלו דאין דרך לשאול יותר מל' יום, והפטור דפונדק בחו"ל הוא משום דהו"ל דירת עראי, וכמש"כ הרמב"ם גבי ספינה דפטור משום דלא קבע שאינו עשוי אלא לפי שעה לעבור בה, ולכן פטורהו אף לאחר ל' יום, ולא דמי לשוכר דעכ"פ דר בה דרך קבע, ועוד דפונדק חשיב ששוכרו כל יום ובידו להוציאו כל יום, לפיכך לא מיקרי ל' יום רצופים לעולם, דכל יום שכירות חדשה, וכמש"כ באו"ח סי' י"ד סעי' ג' לענין טלית שאולה אם החזירו תוך ל' וחזר ולקחו אינו מצטרף, ולפיכך חשיב לעולם עראי ולכך בחו"ל פטור לעולם ובא"י אחר ל' יום חייב משום ישוב ארץ ישראל. עכת"ד הגר"ח.

הנה בדבריו מבואר שני חילוקי דינים בין שוכר לפונדק: א. פונדק דר בתורת עראי, בתורת חניה ממקום למקום, משא"כ שוכר דר בצורה של קביעות. [והיינו שהכל תלוי 'בצורת הענין', דשוכר דעתו להשתקע שם, ופונדק אין דעתו להשתקע שם, ונמצא שם רק כחניה מעיר לעיר, ועוד אפשר לומר שזה תלוי בצורה ולא בדעת השוכר, ולכן אם החפצא של המקום הוא דיורי קבע כמו 'דירה' חשיב בית וחייב במזוזה, ואם הוא דיורי ארעי כמו 'צימר' אין למקום שם בית ופטור ממזוזה, ולכן אם בא לנפוש במקום שהוא 'דירה' אף לזמן קצר חייב במזוזה]. ב. דפונדק בידו להוציאו כל יום לפיכך חשיב כל יום כשכירות חדשה, משא"כ שוכר דהוי שלו כל ימי השכירות. חילוק נוסף מצאנו בשו"ת מהרש"ג (חי"ב סי' קכ"ב) שהחילוק בין שוכר לפונדק זה ששוכר יש לו קנין בגוף המקום, משא"כ פונדק אין לו שום קנין בגוף המקום כ"א רשות להשתמש דהיינו זכויות של מגורים^ד. ודבר זה מוכרח לשיטת רש"י דשוכר חייב לאו משום דשכירות קניא אלא דמזוזה חובת הדר למי שנכנס ויוצא בבית, ואפ"ה קי"ל דהפקר פטור מן המזוזה מה"ת כמפורש בשבת דף קל"א, הרי לנו שביתך אין הפירוש העצים והאבנים, אלא מתפרש כמו זכות דירתך, והזכות לדור בו הוא שלו, ופונדק אין לו קנין במקום אלא מקבל זכות לדור כפי ראות בעל הפונדק. ויש שכתבו בעניין אחר, דפונדק זה מקום שלפי צורתו שוהים כשעוברים ממקום למקום כשצריך מקום ללון, אבל אין שוהים שם למגורים.

צימרים ובתי מלון

לפי הדברים הללו נבוא לדון גבי צימר ובית מלון: הנה לביאר א' של הגר"ח ק חשיב כפונדק, שהרי גר בזה בדרך עראי, [ויל"ע בצימר], ולביאור ב' חשיב כשוכר. ולנתבאר, במקום שמשלם על מקום

ד. ומבואר שם הדברים בהרחבה: כאשר שוכר מבעה"ב חדר עם ריהוטו וכל אשר בו אז חשיב רק אורח, שכן דרכו של אורח באכסניה שהוא משתמש בכל החפצים והכלים של בעה"ב, שאינו נחשב שוכר ביחס לחדר אלא רק ביחס לזכות לישיב ולישן בחדרו של בעה"ב, ואינו רשאי להוציא הכלים אין לך תפיסת יד בעה"ב יותר מזה [ודומה הדבר למי ששוכר בריכה וכדומה לשעה, אף שבאותו זמן שהוא בתוך החדר אין רשות לאחר להכנס לשם, מ"מ לא חשיב שוכר על החדר רק שיש לו רשות לישיב שמה ולרחוץ ואם רוצה להוציא את כלי החדר לאותה שעה ג"כ אין לו רשות, כי באמת לא שכר את החדר אלא לענין זה שיהיה רשאי לישיב שמה ולהשתמש ולרחוץ באותם כלים בשעה ששכר ולא יותר]. משא"כ שוכר בית או חצר רשאי לעשות בחצר ששכר מה שירצה, להכניס פירות ותבואה ולבשל ולכבס. ולפי זה בשוכר דירה באופן שיכול בעה"ב לעכב עליו כל מיני שימושים, נמצא שזה באמת שכירות גרועה שמשלם בעד זכות הישיבה והשינה בבית של המשכיר, ע"ש. וראיתי שיש שהגדירו זאת שפונדק אין לו זכות בחדר מסוים ויכול להעבירו לחדר אחר. ונראה לי לומר שהמבחן בזה שבפונדק דרך בעה"ב להקפיד אם מכניס אורח נוסף, ודרך לחשב התשלום לפי המיטות. ויש שדייקו כן מסתימת הרמב"ם והמחבר שהחילוק ביניהם שזה דר וזה שוכר, וכמש"כ רש"י שלנים בו עוברים ושבים.

הלינה לפי מזרון ומיטה לכאורה ודאי שחשיב כפונדק. ולביאור המהרש"ג פשוט שבכל גווני דינו כפונדק. ולביאור הנוסף שתלוי לפי צורתו, אפשר דמלון חשיב כשוכר שיש ששוהים בו תקופת ארוכות, אך אין מוכרח דאפשר שכיון שלרוב אין בחדר עצמו שימושי בית כדוגמת מטבח ומכונת כביסה וכדו' חשיב כפונדק. [ומה שמצוי יחידת אירוח אשר נבנתה בתכנון מיוחד עבור אורחים, י"ל שחיובה במזוזה תלוי בהנ"ל האם דינה כפונדק הפטור ממזוזה].

למעשה - בספר מועדים וזמנים (ח"ד סי' רפ"ז בהגה"ה) כתב בשם הרב מברסק מרן הגרי"ז זצ"ל דבבתי מלון בכל גווני פטורים מן המזוזה, ואפשר דכונתו דבמלון אין דרך להשתקע זמן רב ולהכי פטור עד ל' יום, ע"ש. ובאגרות משה (י"ד ח"א קע"ט) כתב דדירות אלו הנשכרות לנופש דינם כפונדק שהרי דירת עראי הם, אולם לאחר ל' יום ודאי שחייב במזוזה, ע"ש.

מאידך, בקובץ שערי צדק (חלק ח' עמ' 118) כתבו שדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל לענין בית מלון שהדבר תלוי בחוק הנהוג באותו מקום, אם לפי החוק בעל המלון לא רשאי להחליף לשוכר חדר בתוך תקופת השכירות, אז הדין של החדר בבית מלון כשכירות לכל הדינים. אבל אם רשאי בעל המלון להחליף לו את החדר בתוך תקופת השכירות, אז אין לאורח כל קנין בגוף החדר אלא רק זכות דיור בעלמא. עוד כתב בקובץ הני"ל, שבירר את המציאות בזה בהנהלת התאחדות בתי המלון, ואמרו לו שהחוק אינו מונע מבעל המלון להחליף לשוכר את החדר בתוך תקופת השכירות ולהעבירו לחדר אחר בתנאי ששני החדרים הם באותה רמה, אלא שבעלי המלון לא משתמשים בזכות זו כדי לא להפסיד אורחים. והנה לפי המציאות שבירר בדבריו יש עלינו לדון האם כיון שיש זכות להעביר מחדר לחדר יהיה פטור ממזוזה, מאידך יש לעיין אם אפשר לסמוך על זה אחרי שבמציאות לא מעבירים [בצימרים] לפי הנראה אין יכול הבעלים להעבירו למקום אחר]. והנה בספר שבות יצחק מזוזה (פרק ד' אות ד') כתב בשם הגרי"ש חילוק אחר, שבית מלון שהתשלום בו על בסיס יומי ולא על בסיס חודשי הרי הוא כפונדק, כי מעצם יעודו למלון אין בו קשר בין לילה לילה, יעו"ש. ואמנם יש לפלפל בזה שלמעשה הבית מלון והצימרים מיועדים לכמה ימים וכמה לילות, וכיון שכן קשה לפוטרים ממזוזה.

ראיתי מביאים שכאשר החזו"א כשיצא לנופש בעיה"ק צפת הביא עמו מזוזות לקובעם בדירת הנופשה. ולדברינו, אפשר שזה מפני ששהה בדירה ממש, ולכן גם כשלקחם לצורך מנוחה הרי היא חייבת במזוזה, אך אינו ראייה לצימרים ובתי מלון שכל עשייתם זה לשימוש עראי ולא לדירה, ובפרט בתי מלון שלרוב אין בחדר ששוכר את כל צרכי הבית המצויים [מטבח ומכונת כביסה וכדו'] על מנת לדור בחדר בקביעות.

צימר חלל אחד עם ג'קוזי - בנותן טעם לציין שגם צימר שאין לו חדר שינה נפרד, אלא הכל חלל אחד ויש בתוכו גם מקום לרחיצה [כגון ג'קוזי] חייב במזוזה, מאחר שעיקר החדר עומד למגורים ולא לרחיצה (עי' בסי' רפ"ו בדרישה סק"ב ובש"ך סק"ב, וכעיי"ז במ"ב סי' פ"ד סק"ז). ויש עוד לדון גבי תפילה וברכה בצימר שכזה שמרובה בו הזיעה וההבל, ואכמ"ל"ב.

דירות אירוח של נכרים

לגבי מה שיש בזמנינו אשר יוצאים לנופש בכפרים של נוכרים (דרוים) ולוקחים מהם דירה לשבוע וכדו'. ולכאוי אם אינו משלם לפי מיטות יש מקום לומר שהיא חייבת במזוזה, כדין שוכר בית מגוי בא"י דחייב מיד, ולפיכך כשנכנס שם קובע מזוזה, אך כיון שזה בבעלות גוי לפיכך כשיוצא נוטלה משם [אם כי באופן המצוי לפעמים שמשכירים זאת בבין הזמנים לישראל, והבית מושכר

ה. נציין מה שאומרים בשם החזו"א דאין לקבוע שתי מזוזות במקום שיש ספק. ולגבי ברכה כאשר מחליף מזוזה, אכמ"ל"ב אך המנהג לברך, ועמ"ש"כ בזה אאמו"ר בשלמי תודה סוכות סי' י"ד סק"ב בשם הקה"י.

כבר לכל בין הזמנים, אינו פשוט שמותר בכה"ג להסיר המזוזה כשיוצא, וכבר כתבנו לעיל שנחלקו בזה השאלת יעבץ והבית לחם יהודא]. אמנם דעת המורים לפוטרו ממזוזה עכ"פ שלא עשה עם הגוי חוזה בכתב, שביד הגוי להוציאו מתי שירצה, ואף אם סיכם עמו מ"מ הם מוחזקים לרמאים, א"כ ודאי דלא חשיב בעלים על המקום ואינו אלא דייר ארעי. ושמעתי שיש מדקדקים כאשר שוכרים מהגוי, לסכם עמו שהוא רק אורח אצלו ואינו שוכר ממנו המקום, והוא משלם לו על מה שהוא מארח אותו. ויש שהציעו לעשות הפקרו, כלומר שאחרי ששוכרים המקום הם מפקירים את הבעלות שיש להם במקום מחמת קניני השכירות, ובית הפקר פטור מהמזוזה [אמנם כדי שלא יהיה הערמה הניכרת, יש להציע שלא יפקיר רק את מקום המזוזה, דהיינו צורת הפתח - מקום שמחייב המזוזה]. אמנם י"א דחיוב השואל אינו תלוי בקנינים, אלא רק בייעודו של המקום, וכמבואר בערוך השולחן סי' רפ"ט ס"ד דחיוב מזוזה מוטל גם על בני אע"פ שאין להם קנין שאלה ושכירות, וכן משמע בנחלת צבי סי' רצ"א ס"ב. ולדבריהם אם משתמש בו כשלו, לכאורה לא יעזור מה שיפקירו ולא יהיה לו בו קנין, וצ"ע.

בתי קיץ שבהרים בחו"ל

הנה בחו"ל יש מקומות ששוכרים דירות או חדרים באזורי קייט וגופש, כמו שמצוי בארה"ב שנוסעים בימות החמה להרים ושוכרים בתי קיץ (בוגנאלוס) למשך זמן של חודשים. ובשו"ת באר משה (ח"ב) מצדד שאף שבחו"ל שוכר חייב במזוזה לאחר ל' יום, מ"מ לראשונים שהחיוב משום דמחזי כשלו, כאן שכולם יודעים שבתי הקיץ אינם בבעלות השוכנים בהם ולכולם בעה"ב אחד, אין חיוב לקבוע אף לאחר ל' יום. וכנגדו בשו"ת ערוגת הבושם (סי' ר"ל) ובשו"ת להורות נתן (ח"ג סי' ע"א) כתבו לחייב לאחר ל' יום אף לראשונים הנ"ל, כי ישנם הרבה אנשים שיש להם מעון קיץ והבית שייך להם ותו מיחזי כדירה.

האם לבעל הבית יש חובה לקבוע מזוזה בפונדק

בערוך השולחן (רפ"ו סעי' מ"ח) כתב שכאשר בעל הפונדק הוא ישראל חייב לקבוע מזוזות בחדרי האורחים, שהרי ביתו הוא בשביל האורחים. וכ"כ בשו"ת קנין תורה (ח"א סי' קכ"ו אות ב'), ונקט שעיקר החיוב, גם לאחר ל' יום, מוטל על בעל הפונדק ולא על האכסנאי. ולפ"ז כתב בשבות יצחק (פ"ה) שאמר הגרי"ש אלישיב וצ"ל שיש להחמיר להניח מזוזה בכל פעם שבא למקום גופש כדי שלא להשתתף במעשה העבירה של בעל המקום. מאידך, עיין באבני נזר (ח"ב סי' ש"פ) לענין בית חולים שאין בו חיוב מזוזה כלל, אף שדינו שווה לפונדק, וכן פסק בחובת הדר פ"ג סקי"ח. הרי מבואר שלמדו שאין חיוב על הבעל הבית להניח מזוזה בפונדק, וכן נראה מסברא מאחר דמזוזה חובת הדר, והדרים בדירה פטורים וא"כ מדוע שבעל הדירה יתחייב. [ובספרי זמנינו כתבו לתת טעם בדבר זה שיש לחייב את בעל הפונדק אע"פ שמזוזה היא חובת הדר, בשונה משכירות שאין חיוב על המשכיר מדין בית האוצר, כיון ששכירות ליומא ממכר הוא, ולזמן זה אין זה דירתו, ואילו בפונדק ישנו חיוב על בעה"ב מדין בית האוצר, וכ"כ בנחלת צבי על שו"ע סי' רצ"א. ולפ"ז כל החיוב הוא רק בעוד שהאורחים דרים שם, אבל אם אין שם אורחים שדרים בפועל אינו חייב במזוזה, ועל פי זה מבואר יותר שיהיה אסור לאורחים לדור שם, שבזה הם מכשילים את בעל הפונדק ואיכא לפני עיוור].

1. האם הפרק זה צריך להעשות בפני שלשה או שמספיק בינו לבין עצמו, עמש"כ בזה רבי חיים פאלאג'י בספרו רוח חיים יו"ד סי' רפ"ט אות ב'.

2. ויותר מזה כתב שם בסעיף ג' שגם בחדר של משרתיו הנכרים חייב בעה"ב לקבוע מזוזה, דכיון שהוא משמש בבית לצורך עבדיו חשיב דירת ישראל, ולא דמי לנכרי ששכר מישראל דפטור, דשאני שכירות דיש לשוכר קנין.

הרה"ג
משה מרדכי וינברג
שליט"א

זוכה 'תחרות מאמרים' שע"י
המכון למצוות התלויות בארץ

ר"מ 'בית הוראה סלונים'

הפרשת תרומות ומעשרות מן המוקף

שנינו במסכת חלה פ"א מ"ט 'החלה והתרומה אינן ניטלין אלא מן המוקף', וכפי שמוזכר בהרבה מקומות בש"ס (עירובין ל: ביצה לב: סוטה ל: גיטין ל: ועוד), ופירש"י שמוקף הוא סמוך ומחובר. רש"י (חולין ז.) מבאר 'אסור לחבר להפריש ממה שאין לפניו על מה שלפניו, דשמא אותו שהוא סמוך עליו אינו בעין שנאבד או נרקב ונמצא שאין אומר כלום ואוכל טבלים'. מבואר שזו גזירה מדרבנן כשמפריש ממה שבמקום אחר על מה שכאן. אבל אם מפריש ממה שכאן על מקום אחר לכאורה לפי זה לא יאסר. תוס' בגיטין ל' הביאו את רש"י וחלקו עליו שדין מוקף הוא מדאורייתא. ועי' ברשב"א בגיטין שם שלדברי תוס' היא גזירת הכתוב דילפי לה בספרי מ"והרמותם ממנו-מן המוקף לו" ודרשא גמורה היא, והוסיף שלפ"ז אפי' כשנמצאים לפניו שני צבורי טבל ומפריש מאחד על חברו דליכא למיחש שהתרומה אינה בעין ג"כ לא מועיל אם אינם מוקפים סמוכין זה לזה. ועי' תוס' ב"ק קטו: ד"ה הרי, שמפורש להדיא בדבריהם שאם מפריש תרומה מפירות שכאן על חולין אחרים שבמקום אחר זה ג"כ נכלל באיסור להפריש שלא מן המוקף.

בשו"ע יו"ד סי' שלא סכ"ה כתב 'אין תורמין תרומה גדולה אלא מן המוקף, כיצד היו לו ג' סאה בבית זה ונ' סאה בבית אחר לא יפריש מא' מהן על שניהם'. משמע שבב' האופנים אסור להפריש מאחד על השני וכשיטת תוס'. וכן נראה ברעת הש"ך שכתב שם (ס"ק מט) טעם מדנפשיה למה שאין תורמים אלא מן המוקף, דכיון דתרומה נטלת באומד לפי השיעור שנתנו חכמים ולא במידה מדוייקת, אין יכולין לאמד אלא במוקפין יחד. ולפי טעם זה בודאי שגם מפירות שכאן אי אפשר להפריש על מקום אחר. [לפי טעם הש"ך, צ"ע מדוע גם בזמן הזה צריך להפריש מן המוקף וכסתמת השו"ע שם, הרי אין הטעם לעיקר התקנה שהרי לא נוטלים באומד אחד מחמישים וכדומה, אלא נוטלים מידה מדוייקת של "אחד ממאה ומעט יותר" כמבואר בשו"ע סעיף כח, וצ"ל דאף דבטל הטעם התקנה לא נעקרה ממקומה, ודו"ק].

דמאי - נחלקו הראשונים לגבי דמאי אם יש איסור להפריש שלא מן המוקף. במשנה בחלה פ"ד מ"ו מפורש שחלת דמאי ניטלת מן הטהור על הטמא ושלא מן המוקף (חלה היא כתרומה ולכן יש בה גם דין הפרשה מן המוקף). וכ"כ הרמב"ם פ"ז מביכורים ה"ג עושה אדם עיסה טהורה ואינו מפריש חלתה ומניחה או מניח מקצתה להיות מפריש עליה והולך חלות של עיסות אחרות וכו' אבל משתסרר אינו מפריש עליה. בד"א כשהיו אותם העיסות שמפריש עליהן ספק אם הורמה חלה מהן או לא הורמה שחלת דמאי ניטלת מן הטהור על הטמא לכתחלה ושלא מן המוקף. לעומת זאת הר"ש על המשנה מאריך לפרש המשנה באופן אחר וטעמו כי גם בהפרשת דמאי צריך להפריש מן המוקף. ומוכיח מהגמ' בחולין דף ו: דאמרנן, העיד רבי יהושע בן זרוז בן חמיו של רבי מאיר לפני רבי על ר"מ שאכל עלה של ירק בלא לעשרו תחילה בבית שאן וסמך ע"ז רבי שבית שאן הוא חו"ל ולא חיבת במעשרות. ומקשה הגמ' בדף ז. ודלמא עישר עליהם ממקום אחר, ומשני לא נחשדו חברים

לב

לתרום שלא מן המוקף. ותוס' הקשו מכמה מקומות שמצינו שתרומ'ם ניטלות גם בחו"ל. וכתבו ואומר ר"ת דהכא איירי בדמאי דאינו נוהג בחוצה לארץ כדתנן במסכת דמאי (פ"א מ"ג) מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי אבל ודאי טבל חייב בכל מקום. ע"כ (ועיי'ש בתוס' שהמנהג למעשה לא להפריש), ומוכח מהתוס' שלא רק בתרומה שמפרישים מטבל ודאי צריך להפריש מן המוקף, אלא גם בדמאי אף שהוא תקנה דרבנן צריך להפריש מן המוקף. ויש לציין לדברי החזו"א דמאי סי' ו' סוס"ק ג' שדייק דהרמב"ם מדבר כאן לא מדמאי רגיל אלא מספק טבל שזה לכאורה חשש חמור יותר ובכ"ז מחשיב כאן את ספק טבל לדמאי ופוסק בשניהם שניטלת לכתחילה שלא מן המוקף. (ועיי' בחזו"א שם סי' יג סק"ה עוד מקום מספק טבל נחשב דמאי).

תרו"מ מדרבנן - גם בזה מצינו מחלוקת אם צריך להפריש מן המוקף. כידוע מה"ת החיוב להפריש תרו"מ הוא ב"דגן, תירוש ויצהר", ברמב"ם פ"ב מתרומות ה"א משמע שכל הדומים בתכונותיהם ל"דגן, תירוש ויצהר" חייבים בתרו"מ מה"ת, והשאר חייבים אבל ירקות חייבים רק מדרבנן. ואילו דעת רש"י ברכות לו. (ד"ה גבי מעשר) והרמב"ן (דברים יד) והר"ש (מעשרות פ"א מ"א) והראב"ד (פ"א ממעשר ה"א) שהחייב מן התורה בתרו"מ הוא רק בדגן תירוש ויצהר ממש בהגהות יעב"ץ חולין דף ז' נקט דבתרו"מ דרבנן א"צ להפריש מן המוקף, אמנם השער המלך פ"ג מתרומות הי"ז כתב דגם בדרבנן צריך להפריש מן המוקף וכדמוכח בגמ' שם בעצמה שלגבי עלה של ירק דנו שצריך להפריש מן המוקף.

ניתן היה להביא ראייה לדין זה, מדין נוסף שמצינו בחלת ותרומת חוץ לארץ שאם נמצא במקום שלא יכול להפריש עכשיו, אוכל והולך ואחר כך מפריש (ירושלמי חלה, הובא בתוס' חולין ז.) וכתב בתפארת ישראל פ"ג מתרומות דדין זה אינו רק בתרומת חו"ל אלא גם בכל הפירות והירקות שחייב התרו"מ בהם מדרבנן (חוץ מדגן תירוש ויצהר), ובתורת הארץ ח"א סי' ו' חולק בתוקף שאין דין אוכל והולך בתרו"מ בא"י וכמדומה שכך סוגיא דעלמא. והנה כתוב בבי" יו"ד סי' שכג שבחלת חו"ל מוקף בודאי לא בעינן מדשרינן אוכל והולך ואח"כ מפריש, והראיה היא דהרי אז ההפרשה לא תהיה כששניהם לפניו. ולפ"ז הפרשת תרו"מ בדברים דרבנן אם צריך מן המוקף תהיה תלויה במחלוקת התפארת ישראל והתורת הארץ.

התנאים לדין מוקף שנפסקו להלכה

הנה בתוספתא תרומות (פ"ג ה"ז) שנינו "ר' יוסי אומר כל בית הגרנות תפוסה אחת וכו' בזמן שהן תפוסה אחת תורמין ומעשרין מזה על זה. אין כולם תפוסה אחת אין תורמין ומעשרין מזה על זה". ולהלן (ה"ט) "הכניס פירותיו לתוך ביתו אע"פ שהן מפוזרין תורם מאחד על הכל. שתי מגורות בעליה אחת תורם מכל אחד ואחד, שקי תבואה ועיגולי דבלה כולם בהקפה אחת תורמין ומעשרין מזה על זה". מבואר מכאן שאם פירות לא נמצאים בתוך כלי, הבית כולו מצרפן להחשב מן המוקף ותורם מאחד על חברו, וכן תפוסה אחת שהם סמוכים זה לזה גם בגורן. אבל אם הם בכלים נפרדים צריך "הקפה אחת" וצריך לבאר מהו הקפה אחת דבעינן כאן.

ועיי' בנקודות הכסף להש"ך בהל' חלה (יו"ד סי' שכז) שהביא מחלו' הראשונים אם צריכים שיגעו זה בזה כדי שיהיה הקפה אחת, ועכ"פ כן הוא הכרעת הטוש"ע יו"ד סי' שכה והרמ"א באו"ח סי' תנו דמוקף א"צ שיגעו זה בזה, ועצם הדבר ששתיהן לפניו מפרישין מזה על זה. וא"כ צ"ב מה החסרון של שני מגורות בעליה אחת מדוע לא נחשבים ששתיהן לפניו. ועיי' בשו"ע יו"ד סי' שלא סכ"ו שהעתיק להלכה דברי התוספתא בזה הלשון "פירות המפוזרים בתוך הבית או שתי מגורות שבבית אחד תורם מאחד על הכל, שקי תבואה ועיגולי דבילה וחביות של גרוגרות אם היו בהקיפה אחת תורם מאחד על הכל". והעיר בביאור הגר"א שהשו"ע גרס כן בתוספתא אבל לגי' שלנו בשתי

מגורות אין תורמין מאחד על הכל. מאידך בש"ך ס"ק נב גרס כגירסת השו"ע ופירשה שנחשב מן המוקף.

ובמשנה מעשר שני (פ"ג מ"ב) מצינו לגבי הפרשת תרו"מ מקנקנים: "עד שלא גפן (סתם את הקנקנים) תורם מאחת על הכל, ומשגפן תורם מכל אחת ואחת". כאן מצינו חילוק בין כלים פתוחים לסתומים. ואילו בשקי תבואה לא מצינו חילוק זה אלא אם היו בהקיפה אחת. והר"ש כתב דמוכח מכאן שא"צ שהקנקנים יגעו זה בזה וכל שלא גפן תורם מאחד על חבירו.

ולכאורה נראה, וכן נראה מבואר בש"ך הנ"ל, שהכלל של הקיפה אחת הוא בית אחד ותו לא, רק שבכלים סתומים זה מפריד אותם אחד מהשני וא"א להפריש מאחד על חבירו. ועי' במקדש מעט (י"ד ס' שכה) דהדין שבית מצרף שיוכלו להפריש מהאחד על חבירו היינו דוקא אם נמצאים בחדר אחד.

אולם הגר"א ביו"ד ס' שכה האריך לייסד דשלשה דינים הם, (א) בלא כלי א"צ אפי' נגיעה כל שסמוכין זל"ז או שהם בבית אחד. (ב) ואם הם בתוך כלים פתוחים צריכים הקפה ונגיעת כלים אהרדי [בזה יש להעיר דהר"ש שהוכיח שא"צ שיגעו זה בזה מהא דתורם מקנקנים אלו על אלו משמע שלא למד כהגר"א]. (ג) ואם הם סתומים אפי' נגיעה לא מהני. ולמד מזה הגר"א את דיני הפרשה מן המוקף בהפרשת חלה שדומה לתרו"מ.

וראה במשנ"ב ס' תנו שהעתיק הלכה למעשה לגבי חלה את כל הכללים הנ"ל של הגר"א. ויש להקשות על הגר"א מהירושלמי סופ"ג דמעשר שני דמובא שם התוספתא שקנקנים של יין עד שלא גפן תורמים מאלו על אלו ומשגפן אין תורמים מאלו על אלו, אבל קנקנים של שמן לעולם תורמין מאלו על אלו, ומבארים המפרשים (וביניהם הגר"א עצמו) שהחילוק הוא שקנקנים של יין נצרך ההגפה לעצם שמירת היין שלא יחמיץ וכו' ולכן ע"י ההגפה נעשים מופרדים זה מזה, משא"כ קנקנים של שמן. והגר"ח ק שליט"א מבאר בביאורו לירושלמי דדוקא קנקנים של יין יש בהם חומרה מיוחדת משום חשיבותן וחשיבות החומר ממנו נעשה הפקק (וכ"כ בדרך אמונה פ"ג מתרומות הי"ח ס"ק קס ובה"ל). ולפ"ז איך מביא מזה הגר"א בסי' שכה ראייה לכל דיני הפרשה מן המוקף ובנוגע להפרשת חלה.

אמנם בסי' שלא כשמביא המחבר בסעיף כו דין קנקנים שאם הגיפן אין תורמין מאלו על אלו סתם בדבריו ומשמע שהוא דין כללי בכל כלים סתומים, וכן משמע מדברי הש"ך כפי שהובאו לעיל. אמנם כבר הגיה בהגהות מראה כהן על השו"ע דצריך להוסיף שדין זה בקנקנים "של יין" וכחילוק הנ"ל שהבאנו מהירושלמי. אך הגר"א והמ"ב בודאי לא חילקו בזה.

ובאחרוני זמננו דנו לענין חלה אם כשעטוף בשקיות ניילון נחשב כלים סתומים וא"א להפריש מזה על זה, או עכ"פ כלים פתוחים [ויהיה נפ"מ דצריך נגיעת כלים זב"ז, ומדובר בזה בעיקר לגבי הפרשת חלה ממצות], וצריך הכרעה ברורה בזה.

ויש להעיר שהפירות והירקות מגיעים בימינו תמיד למשווקים בתוך ארגזים, והנה לדברי הגר"א סגר עלינו את הדרך ולדבריו צריך נגיעת כלים אלו באלו. וכל שכן כאשר מגיעים באריות סתומות שקים או אריות ניילון. כמו כן יש לציין מה שהבאנו מהמקדש מעט שבית היינו חדר אחד, (ובמצאות גם בהכשרים הטובים הסחורה לא עומדת דוקא בחדר אחד).

נטילת התרומה בידו לפני ההפרשה אם מועיל או מזיק לדין מן המוקף

היה מקום לדון שבשביל לקיים והרמותם ממנו מן המוקף סגי שבעת שלוקח ומכין את התרומה להפרישה באותה שעה יזהר לקחת מן המוקף, ואח"כ בעת אמירת הנוסח יחולו התרומות ויועיל לדין מוקף מה שלפני כן היו מוקפים, דבין לטעם של הספרי והרמותם ממנו מן המוקף ובין לטעם דחיישינן שהתרומה אינה בעין אין מה לחוש כאן ונתקיים שלא תרמו מזה על זה. וכעין שמצינו

בר"ן (קידושין כו. בדפי הרי"ף) על דברי הגמ' בקידושין דף סב: תניא אין תורמין מן התלוש על המחובר, ואם תרם אין תרומתו תרומה. כיצד, אמר פירות ערוגה זו תלושין יהיו תרומה על פירות ערוגה זו מחוברת, פירות ערוגה זו מחוברת יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושין לא אמר כלום, אבל אמר לכשיתלשו ונתלשו דבריו קיימין. (וכן נפסק בשו"ע יו"ד סי' שלא סעי' נה). ומביא שם הר"ן (קידושין דף כו. בדפי הרי"ף) בשם הר"ש בחלה (פ"ג מ"א) שהוא הדין אפשר להתנות בחלה שמפרישים חלה גם על הקמח שיתוסף אח"כ לבצק ועי' בטוש"ע סי' שכז. והביא שהקשה הר"ש איך מועיל תנאי על אח"כ הא לא הוי מוקף, ותי' ושמא לא חיישינן מאחר דעיקר העיסה הייתה מן המוקף "וחשיב מוקף מה שבשעת קריאת שם הוי מוקף אע"פ שבשעה שחלה הקדושה לא הוי מוקף". והובאו הדברים ברעק"א יו"ד סי' שכז.

הנה לפי צד זה אפשר לומר שבשעה שלוקחים מכל מין ומין את התרומה אז הרי מוקפים החולין והתרומה ויועיל לדין מוקף. אמנם בגמ' נדה דף ז. מצינו הלשון ומקפת וקוראה לה שם, וכתבו תוס', הכא משמע דאפילו בשעת קריאת שם צריך הקפה, והקשו מהגמ' בסוטה (דף ל.) רבי אליעזר אומר חלה ניטלת מן המוקף מן הטהור על הטמא, כיצד ב' עיסות אחת טמאה ואחת טהורה נוטל שיעור חלה מעיסה שלא הורמה חלתה ונותן פחות מכביצה מעיסה טהורה באמצע בין שיעור חלה לעיסה טמאה כדי ליטול מן המוקף וכו' משמע דבשעת קריאת שם ירחיק מעט שיעור חלה שלא יגע בכביצה "וחשיב שפיר מוקף כיון דלפני קריאת שם היתה מחוברת". הנה לפי צד זה בתוס' אפשר לומר שבשעה שלוקחים מכל מין ומין את התרומה אז הרי מוקפים החולין והתרומה ויועיל לדין מוקף. אמנם מסקנת התוס' דבשעת קריאת שם צ"ל מוקף. ועיי"ש בתוס' שמעמיד אוקימתא שיש עוד עיסה טהורה ומפריש ממש מן המוקף ע"ש.

וכן מפורש ברש"י סוטה ל. ד"ה ונותנת שבשעת קריאת השם או צריך להיות מוקף. וא"כ הזמן שצריך להיות מן המוקף הוא דוקא בעת שאומרים נוסח ההפרשה, ואז המשגיח עומד עם שקית התרו"מ בידו בנפרד מכל הארגזים וכנ"ל. ואי אפשר להציע שבעת שלוקח את היתור מעט מאחד ממאה יכוין שעשכשו מפריש תרו"מ שהרי מוכרח הוא להפריש דוקא ע"י אמירת הנוסח בצורה מסודרת ובלא"ה לא יתברר מה ממה שלקח הוא תרומה ומהו תרומת מעשר.

ודאתינן להכא נציין מה שבכלל יש מקום לדון, האם נכון הדבר שמחזיקים את התרומה ביד בשעת אמירת נוסח ההפרשה. דהנה ביו"ד סי' שלא סכ"ח כתב השו"ע "הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחד, מפריש אחד ממאה ומעט יותר, ואומר אחד ממאה וכו'" [עיי"ש כל הנוסח, והחזו"א קיצר נוסח זה לנוסח הידוע בשמו]. ובשו"ע לא מבואר אם אפשר להחזיק את האחד ממאה ומעט יותר בידו או שמדובר שמניח את מה שנטל לצד שאר הטבל.

וכעין זה ראיתי בספר חלקת בנימין שיצא זה עתה על הל' חלה מביא להסתפק (סי' שכה) אם כאשר מחזיק החלה בידו ומקיף אותה לשאר העיסה הוי הפרשה מן המוקף דהרי סו"ס ידו מפרידה אותה, והביא שהדרך אמונה מצדד בזה להקל.

ולענ"ד נראה להביא ראייה חזקה לדרך אמונה, מהרמב"ן סוף הל' חלה שדן בברכת הפרשת החלה שצריכה שתהא עובר לעשייתה כדין כל המצוות שמברך עליהם עובר לעשייתה. וכתב שיכול לברך אחרי שכבר הפריש את החתיכה המיועדת לחלה קודם שקרא שם ואמר הרי זו חלה. ולכאורה הרי מדובר כאן שכבר לקחה בידו ומדסתם הרמב"ן יש לדייק שא"צ להניח את החלה שהפריש מידו בעת ההפרשה, דאל"כ היה לו לכתוב שיניחנה לצד העיסה קודם הקריאת שם. ודוחק להעמיד דברי הרמב"ן שמסירנה מידו.

ושו"ר שמפורש בר"ש (חלה פ"ג מ"א) לגבי התנאי הנ"ל שמתנים כשמפרישים חלה קודם שתתגלגל העיסה שהתנאי הוא "לכשתעשה כולה גוש אחד תקדש זו שבידה לשם חלה". הרי מבואר להדיא דמהני מה שאוחזת בידה להחשב מן המוקף וכדביאר שם הר"ש שהטעם שתנאי זה מועיל כי בשעת קדושת שם היתה מוקף, אע"פ שבשעה שחלה הקדושה לא היה מוקף. ומבואר דההפרדה בידו לא מפקיעה דין מוקף. ברם, בספר אמרי יעקב מהגרי"מ שטרן שליט"א בהלכות חלה ס"ק קמב מבאר דכדי לצאת ידי חובת מוקף צריך להפריש ולהשאיר את החלה בתוך הכלי, ובשם הגר"א ל"ל שטיינמן זצ"ל מביא דצריך להניחה עכ"פ נוגעת לכלי. ואז יוציא את החלה ויקרא לה שם. והכונה לצאת ידי הספר התרומה שמובא בב"י סי' שכה דבשעת ההפרשה צריכה העיסה קטנה להיות נוגעת בגדולה מדין מוקף. ויש לעיין עוד בזה.

[אגב ברמב"ן יבמות צג מבואר דעיקר הדין מוקף צ"ל בשעה שחל החלות של ההפרשה ולא סגי שבעת הלכיתה מהעיסה הוי מוקף עיי"ש]

האם מועיל מן המוקף באמירת הנוסח קודם נטילת התרו"מ

הזכרנו את הנוהל בהפרשת תרו"מ מסחרית לרכז כמות של יותר מ1% מכל מיני הסחורה למקום אחד, בשקית או בארגז וכדו' ואח"כ מפריש את הכל, ע"י אמירת הנוסח בתוספת אמירה שההפרשה תחול "כל מין על מינו".

ניתן לדון באפשרות נוספת, לרכז אמנם את כל הפירות והירקות יחד, אבל קודם לכן לומר את הנוסח בלשון עתיד, יותר מאחד ממאה שאני עתיד להפריש יהיה תרומה, וכן על זה הדרך לפרט את כל נוסח ההפרשה. ויועיל כמו בפירות ערוגה לכשיתלשו. ומצינו כעין זה במשנה פ"ז מדמאי מ"א, המזמין את חברו שיאכל אצלו, והוא אינו מאמינו על המעשרות, אומר מערב שבת מה שאני עתיד להפריש מחר, הרי הוא מעשר, ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו ומעשר שני בצפוננו או בדרומו, ומחלל על המעות. וכן מובא בהמשך הפרק כמה דוגמאות שמפריש ע"י תנאי דברים שאינו יכול להפריש עכשיו. ובאמת הוא דומה לגמ' שהבאנו בקידושין שמפריש על הפירות לכשיתלשו ומהני.

ולכאורה מוכח שגם לפני ההפרשה המעשית יכול לעשות תנאי זה, ולכאורה ייחשב גם מן המוקף, דאע"פ שהקריאת שם היא לפני החלות, הרי למדנו מהראשונים שפסק כוותייהו הגרעק"א הנ"ל ששידן ההפרשה מן המוקף צ"ל בעת הקריאת שם ולא בעת החלות.

ודין זה של המשנה, אינו רק בדמאי (כפי שמובן מגידון המשנה שמפרישין בו רק מעשר ותרומה) אלא גם בודאי טבל כמבואר ברמב"ם פ"ט ממעשר ה"ח וה"ט וז"ל: וכן המזמין את חברו שיאכל אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות אומר מערב שבת, מה שאני עתיד להפריש למחר הרי הוא מעשר ושאר מעשר סמוך לו. וזה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר על שאר הסמוך לו ומעשר שני בצפוננו או בדרומו והרי הוא מחולל על המעות. "מפני שמותר לאדם להתנות תנאים אלו על הדמאי אע"פ שאינו ברשותו. אבל בודאי אינו מתנה אלא על דבר שברשותו". הרי שבעצם גם על ודאי אפשר להתנות כן.

והנה ידוע ב' המהלכים בענין הפרשה ע"י תנאי שאומר מה שאני עתיד להפריש יהא מעשר. יש שפירשו שבערב שבת נעשית עיקר ההפרשה ככהאי גונא, ואמירה זו שאומר שהחלק שיפריש לשם תרומה יהיה תרומה היא באמת קריאת השם של תרו"מ, וכעין מקדיש לאחר ל' יום ורק החלות תחול בשבת אבל הקריאת שם נעשית עכשיו (כן האריך הגרש"א זצ"ל בשש"כ תיקונים ומילואים לפרק יא הערה עד, ועיי"ש). ומביא (בהערה הנ"ל) כמה לשונות של החזו"א דמאי סי' ט' שרצו ללמוד מהם שבהפרשה זו מערב שבת עיקר מעשה ההפרשה נעשה ע"י האדם בשבת עצמה אבל בערב שבת אינו עושה כלום.

ולפי המהלך של הגרש"א נמצא שכשאומר נוסח ההפרשה קודם שמפריש הרי זו קריאת שם גמורה. וא"כ גם לדין הפרשה מן המוקף סגי בה, וכפי לשון הגמ' בקידושין והשו"ע מבואר שהתנאי בפירות ערוגה זו התלושים "יהיו" תרומה על פירות ערוגה זו כשיתלשו, זה עצמו ג"כ נקרא קריאת שם כמבואר בראשונים שהבאנו.

וא"כ עלה בידינו עצה מחודשת, שעוד עובר לשלב שמתחיל המשגיח/המפריש לקחת את התרו"מ, כבר יאמר את כל הנוסח בלשון עתיד מה שאני עתיד להפריש הרי הוא תרומה ומעשר וכו', וזה יהיה הקריאת שם, ואז זה הרי מן המוקף. (ואולי יש כאן נידון של ברירה, שיתברר רק לאחר מכן מה תרומה ומה תרו"מ וכו' ועי' בארחות שבת ח"ב עמוד שנה שתימצו קושיה זו ע"פ יסוד שכל שאומר שהחלות תחול לכשיבורר אין בזה חסרון של ברירה ויסוד הדברים בתוס' וברשב"א ב"ק סט. ובנתיבות המשפט סי' קפב ושגת אריה סי' גצ).

אמנם להבנת האחרונים בחזו"א, שמה שאומר בערב שבת גם אינו קריאת שם, ושום חלות לא נפעלת בערב שבת, עד כדי כך שדעת החזו"א שזמן הברכה הוא בשבת, א"כ צ"ע אם יש לזה משמעות של קריאת שם ויהיה סגי בזה להפרשה מן המוקף. ובאמת צ"ב בדעת החזו"א מדוע התיירו חזו"ל לותר על דין הפרשה מן המוקף. וי"ל ע"פ שי' חלק מהראשונים ביבמות דף צג. שמבואר שם שר' ינאי עישר שלא מן המוקף לאכול בשבת, ובראשונים איכא לבאר שמשום עונג שבת התיירו להפריש שלא מן המוקף (מאירי).

הצעות להפריש מן המוקף

ניתן להציע שלאחר ששוקלים את הכמות של יותר מ-1% הנצרכת להפרשת תרו"מ יחזירו אותה ממש על ארגזי הפירות ואפשר לשים זאת בשקיות קטנות ורק אז יאמרו הנוסח. אך לפ"ז יצטרכו לתקן לשון הנוסח וגם מסתמא יכול להביא למכשולות ולכן זה לא מעשי.

אופן נוסף אפשרי, לחלק את התרומה גדולה מהתרומת מעשר, בשלב ראשון יפריש כמות מזערית מכל מין ומין ובעת הלקיחה גופא זה יהיה ההפרשה, אח"כ יחזור וישקול את האחוז הנדרש לתרומת מעשר ואותו כבר יוכל לאחד לארגז אחד ולסמוך על השי' שתרומת מעשר ניטלת שלא מן המוקף עי' יו"ד סי' שלא, כך נרויח שלא יצטרך לטרוח אחר השקילה להחזיר כל מין למינו, [אבל אם לוקח בב"א את כל היותר מאחד ממאה אינו יכול לכוין בלקיחה לשם תרו"מ, שהרי אחרי הפרשת תרומה גדולה צריך להפריש מהנותר מעשר ראשון ורק אח"כ תרומת מעשר ולכן הצענו בדרך זו].

להסתמך על כך שבדיעבד מה שעשה עשוי

בבירור במערכת כשרות בכירה ביותר אצל א' המשגיחים הראשיים, הוא הבהיר לי שהמדיניות שלהם שב"ודאי טבל" (יין תבואה וכד') מקפידים להפריש מן המוקף אבל בדבר שעובר דרך השוק כיון ש"הרבנות" אחראית לעשר (רוב ככל הפירות והירקות) מחשיבים זאת רק לספק טבל, ו"חשוב להם יותר הביטחון שלא יאכלו אחב"י דבר לא מעושר מההקפדה על המוקף כיון שהפרשה מן המוקף לא מעכב בדיעבד" כמבואר בראשונים ונפסק להדיא בשו"ע יו"ד סי' שלא סכ"ה "אם הפריש שלא מן המוקף תרומתו תרומה".

יש לדון אם מותר להסתמך מלכתחילה על כך שמה שעשה עשוי. הבאנו לעיל מחלו' רש"י ותוס' אם דין הפרשה מן המוקף הוא מה"ת או שהכל דין מדרבנן. ולב' השיטות נראה לכאורה שהשאלה חמורה ביותר. על הצד שזה מדאורייתא ברור דאף דיש ילפותא מפורשת שזה לא מעכב, הרי זה דין גמור מעיקר הדין ואיך יבטלנו בקל. ועל הצד שזה מדרבנן, מצינו שבגזרות חכמים אם עושה בקביעות את האופן של הבדיעבד זה נחשב שמקיל לכתחילה ולא רק בדיעבד, וחזר הדין שאסור להקל בזה דלעולם הוי כלכתחילה, וכמפורש בתשובת הרא"ש שהובא בשו"ע או"ח תקיז ס"ב

דגם מה שמותר בדיעבד אם רגיל בו שוב הוי כעושה לכתחילה באיסור עי"ש. זאת מלבד השאלה העקרונית אם נכון להעמיד הנהגת הכלל על בדיעבד.

והנה הרמב"ם פ"י ממעשר ה"י כתב "ואם אמר החבר לע"ה ללקוט לו ושמע חבר אחר, זה האחר אוכל ואינו צריך לעשר, שאין החבר מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו וחזקתו שהפריש עליה ממקום אחר. אעפ"י שלא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף - כדי לסלק המכשול מלפני ע"ה תורמין". ומקור הדברים במחלוקת רשב"ג ובנו, רבי, בגמ' עירובין דף לב. שרשב"ג סבר שלא יסמוך על זה שלא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף ורבי סבר שיכול לסמוך שהחבר עישר ממקום אחר, ומסבירה הגמ' בעמוד ב' דהפרשה שלא מן המוקף הוא איסורא קלילא וטבל הוא איסור חמור וסבר רבי דניחא ליה לחבר למיעבד איסורא קלילא ולא ליעבד חבריה איסורא רבה.

ובתוס' הקשו מהגמ' שבת ד. שמפורש שאין אומרין לו לאדם חטא כדי שיזכה חברך, וא"כ מדוע לחבר לעבור על איסורא קלילא. ותירצו ג' תירוצים. א) דהכא (בעירובין) שאני, שהוא גורם לו לעבור, שהוא אומר לו לקוט וסבור שעושרן. ב) במסכת שבת מדובר על רדית הפת להציל את חברו שהכניסה לתנור בשבת בשוגג, ובזה אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך, אבל היכי דהשני לא פשע מידי אפי' בשוגג, שרי לעבור כדי להצילו. ג) תוס' כתב בסו"ד דבמצוה דרבים שאני שהיא חשובה יותר ומותר לעבור איסור בשבילה. [וצ"ל דלאו דוקא מצוה דרבים אלא כל איסורא רבה, דהרי בגמ' מבואר שגם באיסורא רבה מותר, וכ"כ בבבאור הגר"א סוף סי' שו דנקודת התוס' היא 'מצוה רבה'].

ולכאורה השאלה אם המשגיח יכול להפריש תלויה בתירוץ תוס'. לפי התירוץ הראשון אולי רק מי שמביא את הסחורה ואומר להם לקוטו יכול להפריש אבל לא המשגיח או שליח אחר. אבל לפי התירוץ השני שכשהשני לא פשע מצוה להצילו מאיסור גם ע"י איסור הפרשה שלא מן המוקף בודאי יש מקום להסביר מה שמקילים בזה. וכן יל"ע לפי התירוץ השלישי אם זה שנוגע לרבים גם נחשב מצוה דרבים. ועי' מג"א או"ח סוף סי' שו ומשנ"ב סי' רנד סק"מ שפסקו כהתירוץ השני.

ובבבאור הגר"א סי' שו מצדד דסוף התוס' הוא המשך לתי' השני שצריך גם שחברו לא יפשע וגם שזה יהיה מצוה רבה. ויש לעיין אם גם טבל בזמן הזה נחשב לאיסורא רבה.

ובשו"ת שבט הלוי חלק יא סי' פב דן על הפרשת תרו"מ בשבת כדי להציל אחרים שנמצאים בעיר אחרת ואינם יודעים שפירותיהם טבולים, ודן שלמרות שבזמן הזה הן אכילת טבלים אסורה מדרבנן והן הפרשת תרו"מ בשבת אסורה מדרבנן, טבל נחשב גם בזה"ז לאיסורא רבה יותר מהפרשת תרו"מ בשבת ועי"ש ראיותיו. וא"כ נראה ברור שמותר להפריש שלא מן המוקף להציל אחרים.

ונראה דבעצם בגמ' מפורש שטבל נחשב 'איסורא רבה' גם בדרבנן שהרי בבבברייתא מדובר על חבר שאמר לעם הארץ לקוט תאנים מתאנתי. ולפי רוב הראשונים (רש"י והרמב"ן והר"ש והראב"ד) רק דגן תירוש ויצהר חייבים בתרו"מ מה"ת, ואילו תאנים חיובם רק מדרבנן. ובכל זאת אומרת הגמ' שזה איסורא רבה לאכול טבלים של תאנים, עכ"פ ביחס להפרשה שלא מן המוקף.

יש להוסיף מש"כ השטמ"ק ב"מ דף יא. בשם הריטב"א ד"בשעת הדחק" תורמין לכתחילה שלא מן המוקף (והוא בריטב"א שבהוצאת מוסד הרב קוק שם, וכן הביא שיטה זו בדרך אמונה פ"ג מתרומות ס"ק קמו בשם "יש אומרים" וציין שכ"ה גם במאירי).

גם אם הוסבר בזה מדיניות "ההכשרים", השאלה כמה צריך עכ"פ כל יחיד המפריש להקפיד על מן המוקף. וכמובן שיש לצרף כאן להקל את השיטות הסוברות שבספק טבל אפשר להפריש שלא מן המוקף, ואת השיטה של הגיעב"ץ שהזכרה לעיל שמקל עכ"פ בתרו"מ דרבנן.

סיכום העולה לדינא

- א.** מדינא יש להפריש מן המוקף בטבל ודאי. ובדמאי ובתרו"מ דרבנן מצינו בזה מחלוקות ראשונים ואחרונים שלא הוכרעו ומסתמת השו"ע נראה דעכ"פ גם בתרו"מ דרבנן צריך להפריש מן המוקף.
- ב.** התנאים לדין מוקף שנפסקו להלכה (לדעת המשנ"ב) אם מונחים בכלים צריך הקפה גמורה ובלא זה אין מפרישין מזה על זה (הקפה גמורה בכלים פתוחים, ובכלים סגורים לא יפריש מזה על זה). ואם אינם נמצאים בכלים צריכים עכ"פ להיות כל הפירות החולין והתרומה באותו החדר. נתבאר שדברי הגר"א והמשנ"ב אינם מוסכמים לכל הדיעות אך עכ"פ לשיטתו צריך נגיעת כלים אלו באלו. וכל שכן כאשר מגיעים באריזות סתומות שקים או אריזות ניילון. כמו כן יש לציין מה שהבאנו מהמקדש מעט שבית היינו חדר אחד, ובמציאות גם בהכשרים הטובים הסחורה לא עומדת דוקא בחדר אחד].
- ג.** במקרה שמפרישים מכמה מינים ביחד "כל מין על מינו" יש לפקפק שאין מקיימים בזה הפרשה מן המוקף כיון שמין אחר מפסיק בין התרומה לחולין.
- ד.** נתבאר שהזמן שצריכים הפירות להיות מוקפים זה לזה הוא בעת קריאת השם ולא סגי במה שלפני זה הם מוקפים.
- ה.** האחיזה של התרומה ביד בעת ההפרשה עדיין נחשבת לדין מוקף.
- ו.** אם יאמרו הנוסח בלשון עתיד קודם ריכוז התרו"מ ביחד, יש לדון שזה נחשב קריאת שם ומספיק שאז הכל מוקף, ותלינו במהלכי החזו"א והגרשז"א זצ"ל בגדרי הפרשה ע"י תנאי מערב שבת.
- ז.** אם יפרישו את התרומה בנפרד ותרומת מעשר בנפרד ניתן יהיה בקלות להפריש תרומה מן המוקף ולגבי תרו"מ לסמוך על הסוברים שאפשר גם שלא מן המוקף.
- ח.** בגמ' בעירובין שמותר לחבר לתרום שלא מן המוקף כדי להציל עם הארץ מאכילת טבל, ונתבאר שנחלקו תירוצי תוס' אם זה גם כשלא פשע החבר.
- ט.** בשעת הדחק ובמקום מצוה דרבים יש מקילים להפריש שלא מן המוקף
- י.** יש הכשרים שהמדיניות שלהם שב"ודאי טבל" (יין תבואה וכד') מקפידים להפריש מן המוקף אבל בדבר שעובר דרך השוק כיון ש"הרבנות" אחראית לעשר (רוב ככל הפירות והירקות) מחשיבים זאת רק לספק טבל, ולצורך הצלת הרבים שלא יאכלו דבר לא מעושר מסתמכים ע"כ שבדיעבד מועיל גם בלא הקפה.

תשובות הלכה למעשה שהשיבו ראש המכון ורבני בית ההוראה שליט"א

(נלקט מתוך שאלות רבות שנשאלים הרבנים מידי יום ביומו בקו ההלכה ובשו"ת און לייך)

קו ההלכה והכשרות 03-7528999

ימים א-ה בין השעות 09:00 ועד 23:30 יום ו בין השעות 10:00 ועד 13:00

מודיעו ראש המכון הגרש"ז רווח שליט"א

◆ זרעים

תרו"מ מתוצרת של נכרים

שאלה: יש לנו מפגש בצפון ומישהי מהצוות (גוייה) הביאה דובדבנים שגדלים על אדמה שלה במג'דל שמס, האם צריך לעשר לפני שאוכלים?

תשובה: תוצרת שגדלה אצל נכרים ונקטפה על ידי נכרים, פטורה מהפרשת תרומות ומעשרות.

הובלה ברכב ממשתלה עם הכשר

שאלה: שלום וברכה. קניתי עצי פרי במשתלת קרית יערים [על פי המלצת הרב]. העצים הם אחרי השנה הרביעית שלהם כאשר גדלו בתוך אדמה בדלי מחורר. עשו לי משלוח לקרית גת ברכב. זאת אומרת שנתקו מהאדמה. שתלתי אותם באותו יום. האם צריך לספור 4 שנים מהתחלה?

תשובה: להלכה אנו מורים, שניתוק לזמן לא הוי ניתוק, ולכן הניתוק שהינו רק לצורכי הובלה בלבד, לא נחשב לניתוק, וכאשר הנטיעה הייתה בגוש שלם אתה יכול להמשיך ולמנות את השנים, ואין צורך למנות מחדש. כמובן, הכל זה באופן ששאלת, שרכשת ממשתלה עם הכשר ותחת פיקוח.

זריעה של מינים שונים בצלחת על צמר גפן

שאלה: שלום בוקר טוב, אשמח לקבל תשובה. ילדים שזרעו בצלחת להדמייה תירס שעועית מש חומוס ביחד על מגש צמר גפן. האם יש בזה איסור כלאים?

תשובה: באופן כללי רצוי לחוש לאיסור כלאים גם בגידולי מים ובעציץ שאינו נקוב ותחת בית, כל עוד שכולם בכלי אחד. אמנם לגבי שאלתך, במשטח זריעה לתלמיד הצעיר ששם זה כלים נפרדים, הגם שכל הכלים מחוברים זה לזה, אבל הזריעה היא בכל כלי כיבול נפרד, אפשר להתיר למרות שאין מרחק ראוי ביניהם, כאשר מצטרף גם יחד שזה גידולי מים, עציץ שאינו נקוב ותחת בית.

חישוב אמות שוחקות במדחק ד אמות בהרחקה מכרם

שאלה: ראיתי בחוברת האחרונה [גליון 174], שהרב כתב שבהרחקה מכרם צריך להרחיק 4 אמות והוספתם בסוגרים שהם אמות שוחקות שזה 2.16 מ'. ורציתי לדעת איך החשבון בבקשה?

תשובה: טרם שאסביר את החשבון, אקדים, שהמספר הוא לא נכון, וזה טעות דפוס, והוא 1.96 וכבר במהדורה הדיגיטלית של הגליון זה תוקן. ובכן החשבון הוא פשוט, יש להוסיף לכל אמה חצי אצבע [ב"י או"ח סי' שסג מדברי הרשב"א ובמשנ"ב בשעה"צ ס"ק ס], כלומר ל 4 אמות מוסיפים 2 אצבעות, וכל אצבע היא 2 ס"מ, ממילא ס"ה יש להוסיף 4 ס"מ, ואם 4 אמות הם 1.92 אז בתוספת 2 אצבעות זה 1.96 מטר.

עץ זית בוגר שהועבר ממקומו

שאלה: עץ זית כבן 40 שנה שעקרו אותו עם האדמה (מטר וחצי עומק וכמטר רוחב אדמה מסביב) והעבירו אותו בבאגר מהמטע לחצר במושב, כעבור חצי שנה העץ התייבש לחלוטין גם העלים גם הגזע ללא שום לחלוחית, כעבור שנתיים החלו לצאת ענפים מאמצע הגזע (לא מהשורשים!) וככל הנראה מתחילה שם פריחה. ילמדנו רבינו מה הדין לגבי ערלה בענפים אלו בפרט והעץ בכלל? תזכו למצוות!

תשובה: העץ עבר הלם, וכעין תמותה, אולם השורשים לא מתו. [כלומר, נותרה רצועה אחת של עורקים המקשרים בין השורשים לגזע העץ]. וכעת שורש זה שלח חיים חדשים בדמות עלים אלו שיצאו לאחר שנתיים. לכן למעשה למרות שיצא מן הגזע ולא מן השורש, הלכה למעשה יש למנות שנות ערלה מחדש. בהצלחה.

הרכבת מיני אבוקדו שונים בעץ אחד

שאלה: האם מותר להרכיב כמה זנים של פרי על כנה מאותו הפרי? לדוגמא, לקחת כנה של אבוקדו ולהרכיב על כל ענף זן אחר של אבוקדו.

תשובה: מין במינו אין איסור כלאים, וברור שכל זני האבוקדו מין אחד הם ואין בהם איסור הרכבה.

♦ נגיעות במזון

דגים שבושלו עם כוסברה מן השוק

שאלה: רציתי לשאול - ביישולי דגים עם חבילת כוסברה שמאד מטעה וחשבנו שהיא חסלט. הכוסברה היתה ממש טריה ושטפתי אותה תחת זרם מים וסבון (במחשבה שהיא חסלט) ואח"כ התבררה לנו הטעות. מה ניתן לעשות?

תשובה: הנכון ביותר לשטוף את הדגים, ואת הרוטב לסנן, אם יש עוד מוצקים לשטוף גם אותם. ולבשל את הכל בסיר נקי מחדש. לטעם אין לחוש, לממשות אין לחוש לאחר השטיפה, והכל יבוא על מקומו בשלום.

כרוב כבוש

שאלה: שלום וברכה הרב. אני רוצה לכבוש בתסיסה טבעית כרוב לבן. התסיסה נעשית עם מלח והתהליך נמשך בין 3 שבועות לחודש. אני משתמש בכרוב רגיל (לא גוש קטיף). השאלה שלי היא באיזו דרך אני צריך לנקות אותו מחרקים, ואם בכלל צריך, כלומר האם נשאר משהו אחרי תסיסה של חודש עם המלח? תודה מראש

תשובה: לכתחילה יש לנקות קודם הכבישה, גם אם בניקוי קל יותר, וכדלהלן. בחירת כרוב שנראה נקי ללא סימני מציצה או הסרת עלים ראשונים. הפרדת העלים והשריה בחומר ניקוי ולאחר מכן שטיפה חזקה של כל עלה משני צדדיו. בשליש הפנימי אפשר להסתפק בשטיפה בלבד.

לשאלתך בכרוב לאחר תסיסה, מן הנסיון שהצטבר במהלך השנים עם כרוב שעבר תהליך של פרמנטציה, הוא אכן נמצא נקי. אם כי מאד תלוי בסוג התהליך והתקופה, לדוגמא בעבר מצאנו אקריות שקופות בקופסאות שימורים של כרוב כבוש. כך שזה לא משהו החלטי.

אצות ים

שאלה: יש מקום שמוכר אצות שאפשר לאכול ללא חשש? לא מסעדה, אלא לקנות ולהכין בבית.

תשובה: אצות ים לא קיים בשוק מאושר לשיווק ללא בדיקה (גם בכשרות המהדרין ביותר, אנו מוצאים בשוטף שרצים על האצות), ולכן האפשרויות או לקנות תוצרת שעבר עליה יב' חודש לאחר האריזה, ואז אפשר להשתמש גם ללא בדיקה. או לרכוש מהמצוי בשוק, ולבדוק כל אצה כמפורט בתולעת שני כרך שני.

הכשרת עלי גפן

שאלה: שלום הרב רציתי לשאול לגבי עלי גפן במי מלח שאין עליהם כשרות מה הדין, האם יש דרך לעשות משהו להכשיר?

תשובה: עלים ללא מילוי, אין ברכיבים מאומה מלבד מלח. ואכן אין כשרות מחמת החרקים. אולם בהחלט אפשר לבצע את הניקוי בבית. שזה אומר, להשרות עלים מופרדים במיכל שיש בו מים ואמה או סטרילי טבע, ולאחר כמה דקות של השרייה, להוציא מהסבון ולהניח על משטח עבודה, ולקחת מברשת ולשפשף כל עלה משני צדדיו בכל המקומות, ולשטוף היטב תחת ברז מים כל עלה משני צדדיו. וכדאי לבדוק מדגמית תחת שולחן אור לוודא שהניקיון היה מושלם.

בשר דגים שנשאר חשוף ונמצאו בו רימות

שאלה: השארנו דג סלומון מבושל על השיש, לאחר 5 שעות הגענו וראינו זבוב ירוק כסוף שהטיל 2 קבוצות של ביצים נראה כמו גרגירי אורז. האם מותר להשתמש בדג לאחר שיסירו את האיזור הזה בבשר או שיש חשש שכבר יצאו תולעים והתפשט על שאר הדג?

תשובה: ברימות של זבוב הבשר קיימים שני סוגים, לפי התיאור שלכם הוא אחד מסוגי הבהקנים, כאשר נקבת הזבוב מטילה ביצים בתוך שניות אחדות לאחר שהיא על הבשר, הן בבשר חי והן במבושל, לשם היא נמשכת כדי להטיל ביצים, ותוך כשש שעות כבר ניתן להבחין ברימות הבוקעות מהביצים (באם הבשר נשאר חשוף ולא בושל עדיין או לא הוכנס למקרר שאז ההתפתחות איטית יותר). למעשה - לאחר שטיפה יסודית אפשר להשתמש בבשר (גם אם הייתה בקיעה, וזאת כיון שהרימות אינן חודרות לבשר, אלא לאחר בקיעתם מן הביצה הם זוחלות לחפש מקום כדי להתגלם בו, ובשטיפה יסודית אפשר להסיר כל נגיעות).

הכנת שוקו בשבת

שאלה: האם מותר להכין אבקת שוקולית בשבת?

תשובה: אבקת שוקו להבדיל מקפה, אינו עובר לא בישול ולא קלייה [על פי הרוב לפי מה שאנו בדקנו], וממילא אין כל היתר להכינו בשבת אלא בכלי שלישי.

חימום מרק על רשת שעל פלטת שבת

שאלה: שלום הרב, רציתי בבקשה לשאול לגבי פלטת שבת, האם מותר ביום שבת בבוקר להשים רשת ברזל לעליה להשים מרק ירקות? מה הדין בזה? תודה רבה מראש הרב

תשובה: להלכה נפסק שיש בישול אחר בישול בלח. ומרק הוא מצטמק ויפה לו, כך שיש בו משום בישול לכו"ע כשמניחו להתחמם מחדש. אולם אם מניחו כדי שיפשיר, במקום שלעולם אינו יכול להגיע לחום שהיד סולדת בו [כ-40 מ"צ].

התחילת תפילת מוסף של ר"ח עם תפילין

שאלה: בראש חודש ארע שלא שמתי לב ובטעות התחלתי תפילת מוסף בלי להוריד התפילין, ורציתי לברר בדיעבד מה היה נכון לעשות, האם להוריד באמצע תפילה, או להמשיך תפילת לחש עם זה?

תשובה: במשנה ברורה מבואר שפשוט שאסור לחלוץ באמצע מוסף. מאידך כיון שעל פי הקבלה חמור מאד לבישת תפילין במוסף, כתב בחזו"ע שיסיר ולא יחוש להפסק. ואפשר לקצר את זמן ההפסק, ולהזיז התפילין של ראש ממקומם, ולהשחיל בגד החולצה תחת תפילין של יד^א.

עניית ברוך הוא וברוך שמו בברכת כהנים

שאלה: שלום וברכה וכטו"ס. בבית הכנסת אצלינו נוהגים לענות ברוך הוא וברוך שמו לאחר שהכהנים מזכירים שם הויה בברכת כהנים. הגיע לבית הכנסת אברך אחד, שציטט אחד מחכמי ירושלים בימינו, שגינה את המנהג הזה, ואמר שיש לבטלו. ורציתי לשאול האם אכן כך הדין.

א. בשו"ע סי' תכג סעי' ד, כתב השו"ע 'נוהגים לחלוץ תפילין כשרוצים להתפלל מוסף'. וכן הוא בשו"ע סי"ח כה שם כתב השו"ע 'ביום ראש חודש חולצים קודם תפילת מוסף', וכתב הרמ"א ודווקא במקום שאומרים במוסף קדושת כתר [שהרי יש הנוהגים לומר נקדש את שמך ולא כתר], ומסיים הרמ"א ומיהו נוהגים לסלקם קודם מוסף בכל מקום, והם דברי הבית יוסף. והטעם שנוהגים לחלוץ כבר לפני תפילת לחש של מוסף, כתב הלבוש [הב"ד במשנ"ב בסי' תכג שם] שמחמת שמזכיר מוספים וגם זה כעין אות. וכן כתבו כמה פוסקים וכן נהגו למעשה, שאם לא אומרים כתר שלא חלצו התפילין ראה במשנ"ב (סי' כה ס"ק סב).

ולפי כל זה נראה פשוט שאם התחיל התפילה של לחש עם התפילין שברור שלא יחלוץ בתוך התפילה, שכל החלצה הזו רק מחמת מנהג וכלשון מרן השולחן ערוך. וכן פסק כדין פשוט המשנה ברורה (סי' כה ס"ק סא) שאסור לחלוץ באמצע. אמנם כף החיים (אות צד) הביא דברי האריז"ל שצריך להסיר לפני מוסף גם כשלא אומרים כתר. ובלבוש (סי"ח כה) כתב בשם הזוהר שהמניח תפילין בתפילת מוסף של ר"ח חייב מיתה. וכ"כ עוד אחרונים בשם הזוהר [וראה ביבי"א ח"ג אורח סי' ה אות ג, שכתב שלפנינו אין את זה בזוהר, אלא יש לגבי חוה"מ והם השו"ז ולפי"ז כתב בחזו"ע (תנוכה עמ' שב) שכיון והדבר חמור הוא יש להקפיד מאד להסיר, וממילא לא הוי הפסק. ע"כ.

אלא שאפשר להשתמש בדרך אחרת שהיא פחות הפסק, והיא לחצוץ בין התפילין של יד לבשרו באמצעות הבגד. ואת התפילין של ראש יזיז הצידה, וכעין הצעת הבן איש חי (שי"ב ויקרא יז) למי שעומד בתפילת שחרית ושמע קדושה של כתר יעו"ש.

תשובה: חלילה מלבטל זאת בבית הכנסת שכך נוהגים, וכי אתם המצאתם מנהג זה, והלא זה מנהג אבותיכם ואבות אבותיכם וכך נהגו לפני גדולים, ודבר זה כבר הוזכר בפוסקים ומהיכן האומץ לגנות מנהג, ולהורות לבטל מנהג זה. וגם אם אתה מתפלל בבית הכנסת שאינם נוהגים, תאמר בלחש ברוך הוא וברוך שמו².

אמירת פסוקים בברכת כהנים

שאלה: אני בן לעדה המרוקאית ומקטנותי נהגתי לומר יחד עם שאר המתפללים את הפסוקים המופיעים בסידור בברכת כהנים. ובשבוע האחרון ראיתי כתוב בהלכה יומית, שהדבר אסור על פי ההלכה, ויש לשתוק בזמן ברכת כהנים. ורציתי לשאול האם כן הדין, או שזה תלוי במנהגים?

תשובה: אכן כך נפסק להלכה בשולחן ערוך שאין לומר שום פסוק כאשר הכהנים מברכים את העם. אולם בזמן ששליח הציבור מקריא, מותר לקרוא את הפסוקים, והגם שגם בזה יש מי שכתב שעדיף לשתוק, אולם כמה מעדות ישראל נהגו והקפידו על כך כבר מאות בשנים, והנח להם לישראל במנהגם³.

♦ יורה דעה

שתית חלב של פרה שמתה

שאלה: האם אפשר לשתות חלב מפרה שמתה לבד?

ב. ראה כף החיים סי' קכד (אות כז) 'וכן יש לענות ברוך הוא וברוך שמו' כשמזכירין הכהנים שם ה' בברכת כהנים. וחזר על הדברים בסי' קכח (אות פז). והביא את המנהג כבר בשכנה"ג [לפני כ 400 שנה, בהשטות סי' קכח]. והפרי"ח בסי' קכח (אות יג) ומרן החיד"א בברכ"י סי' קכח (אות י) וכתב הכה"ח שלמרות שיש שפקפקו כך המנהג לענות. וכ"כ הבא"ח (תצוה אות טו) וכך היה מנהג מצרים, וכך היה מנהג תוניס. וכך נהגו רוב ככל הקהילות במרוקו. ובספר נתיבות המערב (שחרית אות קכ) הביא מקור נפלא למנהג זה, שהוא זכר לנאמר במקדש, בשעה שהיה יוצא שם המפורש מפי כהן גדול שהיו הכהנים והעם אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ובברכת כהנים שאין זה שם המפורש אומרים ברוך הוא וברוך שמו, יעו"ש.

ג. כתב מרן בשו"ע סי' קכח (סעי' כו) 'בשעה שמברכין אין לומר שום פסוק, אלא ישתקו ויכוונו לברכה'. ומקור הדין בגמרא בסוטה (דף לט ע"ב - מ ע"א) שהביאה סדרה של פסוקים 'ברכו ה' מלאכיו' 'ברכו ה' כל צבאיו' 'ברכו ה' כל מעשיו'. ובהמשך אומרת הגמ' שמי שאומר זאת טועה, 'כלום יש לך עבד שמברכים אותו והוא לא מאזין'. ואמנם הרמ"א על השו"ע שם כתב שבימינו שהכהנים מאריכים הרבה בניגונים, כן נהגו לומר את הפסוקים. אולם הוא מסיים שיותר טוב שלא לאומרים. וכ"כ הב"ח שכל חכם נזהר שלא לומר פסוקים. וכ"כ בשכנה"ג (הגה"ט סי' קכח אות ז) שכן המנהג עכשיו לידועי דעת. וכ"כ המאמר מרדכי שזה המנהג הנכון שלא לאומרים כלל. וכ"כ הכה"ח על השו"ע שם (אות קנט). ומה שכתב השו"ע 'שום פסוק' אומר הב"ח בסי' קכח שלא דווקא הפסוקים המזכרים בגמרא בסוטה אין אומרים, אלא אפילו פסוקים אחרים.

אלא שכל האמור לעיל הוא בזמן שהכהנים מברכים את העם. אולם בזמן שהש"ץ מקריא לכהנים, אין החסרון של עבד שמברכים אותו והוא אינו מאזין, ואז לכאורה יכול הוא לומר את הפסוקים. וכ"כ המגן אברהם (סי' ק לט) והט"ז (סי' ק כה) ואמנם גם בזה הא"ר מפקפק, אולם כמה מן האחרונים יישבו את טענותיו. ומ"מ כתבו כמה מן האחרונים, שיותר טוב לשתוק ולשמוע. וכן מנהג ירושלים (כה"ח שם). וכן הנהיג הגר"א (מעשה רב).

אולם מנהג הנפוץ בצפון אפריקה לומר הפסוקים, אלא שאמור יש לאומרים בזמן שהש"ץ מקריא [ולכן נהגו שהש"ץ מאריך בהקראתו את הפסוקים, ומטעם זה אמרו רק בשבת ויו"ט ולא בימות החול]. כך נהגו במרוקו. וכן מנהג תוניס (ספר עלי הדס פ"ב אות נב, ויעו"י במשנ"ב איש מצליח על השו"ע שם). וכן היה מנהג אלג'יר ולוב [נחלת אבות שחרית אות ס]. והוא כבר מנהג קדום. וזאת יש לדעת שאין אלו הפסוקים שהוזכרו בגמרא אלא פסוקים אחרים שהם מעין כל תיבה מברכת הכהנים [כבר הוזכר המנהג עם פסוקים אחרים במנורת המאור הקדמון בפ"ב, ברכת כהנים בדי"ה וכשאומרים הכהנים, שכתב שיאמרו הציבור בלחש על כל תיבה פסוקים מתאימים שהביא שם, רק שלא הם הכתובים היום בסידורים ולא בזמן ברכת הכהנים כפי שהוא כתב שם].

תשובה: החלב מותר, וכמבואר בהל' בשר וחלב (סי' פז סעיף ו) ובש"ך שם. וראה עוד בסי' צ. ואם הבהמה נתנבלה, אסורה היא וכל היוצא ממנה.

כשרות תרופת 'מומיו'

שאלה: יש תרופה טבעית שנקראת 'מומיו' היא מיועדת בעיקר לריפוי מהיר של שברים, האם היא כשרה? תודה מראש

תשובה: ה-מומיו הוא חומר בצבע שחור כעין פלסטלינה דביקה, החומר נמצא בנזיקי ההרים, ומצוי בקווקז וברוסיה. החומר מכיל עשרות מינרלים שונים, ומסייע לחידוש רקמות, ובניית מסת עצם. ומשמש אנטי דלקות ועוד.

בדרך כלל החומר משווק כפלסטלינה, כחומר גלם ובלי שום תוספת, הוא חומר טהור, וכשר לשימוש ללא חשש.

תיבול כבד לפני צלייה

שאלה: האם מותר לשים פפריקה או לפלפ שחור או כמון לפני הצלייה?

תשובה: יש מי שכתב להקל בזה. ולעניות דעתי העיקר להלכה שיש להימנע מזה, ואפילו כשהבשר כבר על האש יש להימנע מזה.

אילו דברים מפסיק האבל לומר בחודש יב'

שאלה: במלאות 11 חודש לפטירת אבי, אני מפסיק לומר את הקדיש, מה הדין לגבי שאר הדברים, שזה עליית מפטיר, או שאר דברים שעושים לע"נ?

תשובה: יש שמפסיקים התפילות וכל סוגי הקדישים, ויש שמפסיקים רק הקדיש יתום [שכפי מנהג הספרדים הוא לפני עלינו לשבח], אולם שאר הקדישים ובפרט הקדישים שלאחר לימוד

ד. דבר שהוא נזולי הכרעת הפוסקים שהם אינם מעבכים את הפליטה, ואפשר להתיר לכתחילה, וזה כולל שמן או שומן שימס על האור, מי פירות, מיטבל שום נזולי ועוד. ויש שכתבו להתיר רק בדיעבד ולא לכתחילה. אם כי הסכמת ר"כ האחרונים שלשון הרמ"א בשו"ע בסי' עח, שלכתחילה מותר. ועוד ששם דיבר במליחה לאחר ששם נזולים על הבשר, והכא מדובר בצלייה. לגבי נזול ביצים יש להחמיר לכתחילה כי חיישינן שהוא נקרש ומעכב הפליטה כמו שנראה לעינינו [ואין הוא קשור לדין מולייתא של ביצים שבסי' עז שלדעת הספרדים כתב הפר"ח שאפשר להתיר לכתחילה, ששם זה גוש שמתערבב עם הבשר ואיננו נקרש].

דבר גושי כגון תבלינים או פירורי לחם, יש להחמיר שמא הוא מעכב את הפליטה של הדם, ולא דמי לשמן וכל נזולים שלאחר שטח איתם את הכבד הם חלק ממנו ואינם מפריעים לפליטה משא"כ באבקות ובגושים הללו. ועוד שיש לחוש שיבלע מהדם שיוצא, ויחזור ויבלע בבשר. והוא כעין המבואר ברמ"א בסי' עג (סעי' ה) שנהגו שלא למלוח כבד כלל, אפילו לבד ואין לשנות. והטעם השני המובא בש"ך, ט"ז ושאר נז"כ שהאור חוזר ומבליע הדם שפלט, שייך גם כאן. והגם שלא כל התבלינים עם תכונות מלח, שהוא גורם לפליטה, מכל מקום חלקם חריפים, הם ועוד שעדיין גוש יש ומתמלאים מן הדם כמו שניכר בעין, ונשאר המקום לחוש לפחות לכתחילה. ויודע אני שיש שכתבו להקל, ולענין העיקר להלכה שיש להימנע מזה, ובפרט שאפילו בשמן יש מי שכתב שאין להתיר אלא לכתחילה [פמ"ג, בית הלל וכ"כ באור לציון למעשה], ובאופנים מסויימים אפילו בדיעבד [ראה שערי דיעה סי' עח ס"ק א שאסר בשמן אפילו בדיעבד ורק בשומן התיר] וק"ו בנידוד"ד שיש להימנע מזה, ואם כבר תיבולנו נכון לשטוף לפני הצליה. ובדיעבד מותר.

אולם כשהיא כבר מונחת על האש, כתב הרמ"א שם שנהגו למלוח קצת, וזה כדי לחוש לדעת האומרים שכל צלי צריך מליחה מועטת [כמבואר בסי' עז] וכיון שעושה מיד ומעט אין לחוש. וטעם זה שייך רק במלח כמובן. וכיון שהוא לא מעכב פליטה, אלא אדרבה מסייע לפליטה, כאשר עושה זאת מעט ומייד כשזה כבר על האש לא חיישינן שיבלע בחזרה. ולפי"ז יש לומר ששאר גושים ואבקות כגון תבלינים, וקל וחומר פירורי לחם [שהראו לי מי שהתיר גם בהן], שכתבנו שיש לחוש שהם מעכבים את הפליטה של הדם בשונה מחומר נזולי, יהיה אסור לכתחילה, גם אם זה כבר מונח על האש.

ממשיכים לומר ללא הפסקה. נכון להמשיך ולעלות למפטיר, ואם עולה ש"ץ ימשיך תפילת ערבית של מוצא"ש. ויתמיד באמירת המשניות ואמירת קדיש על ישראל שאחרי הלימודה.

אבל ששלמו יא חודש לאביו ועדיין בתוך השנה לאימו איך ינהג בקדיש

שאלה: בחודש הבא ימלאו 11 חודש לפטירת אבי ז"ל, אולם עדיין אנחנו בתוך השנה לפטירת אימי ע"ה [שנפטרה חודשיים ימים אחריו], איך ננהג לגבי הקדיש?

תשובה: כיון שמסתבר שאצל הציבור היודעים על פטירת אביך, יודעים גם על פטירת אמך, אם כן אין תולים חלילה שמחזיק אביו רשע, ותמשיך לומר קדיש על אמך.

קניית קבר מחיים

שאלה: האם יש ענין לקנות קבר מחיים, והיכן המקור שזה סגולה לאריכות ימים?

תשובה: המקור לרכוש קבר בחיים, לכאורה מקורו ממדרש בויקרא רבה. לגבי הסגולה, כך אומרים העולם ולא נמצא מקור מבורר על כך.

ה. המנהג להפסיק בסוף החודש ה 11 נזכר במהרי"ל והובא ברמ"א (סו"ס שעו), וזאת כדי לא להחשיב את הוריו כרשעים שהרי משפט רשעים בגיהנם יב חודש. ויש שנהגו להפסיק בשבוע האחרון של חודש הי"א. ויש שנהגו בשבוע הראשון של חודש הי"ב, ויש מי שכתב בשבוע השלישי של חודש הי"ב, ויש מי שכתב בשבוע האחרון של הי"ב [ויש מי שביאר שכוונתו לשבוע השלישי ולא האחרון ממש או האחרון של י"א]. ולמעשה בשבוע האחרון של הי"ב נכון לעשות כל אשר עושים לעיי"נ הנפטר ואדרבה ביתר שאת, כדי להעלותו ממדרגה למדרגה. וקודם לכן יעשה הפסקה לפי מנהגי העדות השונים [ובמנהג הספרדים קיימים שני מנהגים עיקריים, שמפסיק שלש שבועות של חודש י"ב ובשבוע האחרון החל משבת שלפני סוף הי"ב חוזר לומר כל הקדישים. והמנהג השני להפסיק הקדישים בשבוע הראשון ושוב חוזר וממשיך עד סוף חודש הי"ב] וכנ"ל.

מה מפסיק - יש שמפסיקים גם התפילות וגם כל סוגי הקדישים, ויש שמפסיקים רק הקדיש יתום [שכפי מנהג הספרדים הוא לפני עלינו לשבח], אולם שאר הקדישים ובפרט הקדישים שלאחר לימוד ממשיכים לומר ללא הפסקה. ועלית מפטיר, ותפילות כש"ץ בפרט בערבית של מוצא"ש [שבלא"ה הספרדים לא נהגו בתפילות כש"ץ בשנת האבל], ואמירת משניות והקדיש שאחריהם, מבואר בפוסקים דשפיר דמי להמשיך ואדרבה מצוה להעלות הנשמות במדרגות למדרגה עליונה. והוא דבר נאה ומשובח לעילוי נשמה.

ו. לכאורה, מה שיעשה כבוד לאביו שאינו מחזיקו כרשע, יעשה צער לאם שלא אומרים עליה קדיש. ומכל מקום השבתי לכם שמסברא נראה שהתועלת שבקדיש כ"כ גדולה לנשמה, שרצוי להמשיך בה, והיא חשובה יותר. ובי"ח חרפוש שצאתי ששאל בשאלה זו בשו"ת שואל בשאלה (ח"א יוד"ס ס"ו) (צב) והשיב בה"ל: 'נלע"ד דכיון דהרואים מסתמא יודעים שהוא בשנת אמו, אם ששמעו וראו, אם ממה שהוא מתפלל גם בכלות י"ב חדשים לאביו, א"כ אינם תולים שמחזיק את אביו וכו', רק שהוא מתפלל מפני אמו וזה ברור'. ע"כ. ומה גם שלשון החיד"א (ברכ"י שיו"ב ס"י שעו אות ח) שלפי רבינו האר"י הקדיש מועיל להעלות הנשמה, נראה שיש לומר את הקדיש כל הי"ב חודש, ורק מפני ההמון יפחות שבוע אחד. ואם כן כיון שההמון שמכירו יודע שאומר גם על אמו, שפיר דמי.

ז. המקור היותר מבורר על החשיבות לקנות מחיים, זה במדרש ויקרא רבה (פרשה ה אות ה): מכאן א"ר אלעזר צריך אדם שיהיה לו מסמר או יתד קבוע בבית הקברות כדי שיזכה ויקבור באותו מקום, כי חצבת לך פה קבר עשאו כמין שובך ותן קברו עליו. גם בשו"ת מהר"ם מיינץ מרבותינו הראשונים (ס"ו יח) כתב שנוהגים לקנות מקום מחיים, והולכים למקום ולומדים שם תורה וכו'. וכן הביא בספר כל בו עינינו אבלות (ב, ד). גם בספר מעבר יבוק (עמ' רח) מביא המנהג הזה לקנות קבר מחיים, מטעמים הלכתיים של קבר שהוא שלו.

בספר גשר החיים ס"י כז כתב שעדיף שיקנה בחייו כך שזה נקרא שלו ולא שאולה, ויקיים בזה מה שנפסק בשו"ע ס"י שלא, שנוח לאדם שיהיה בקבר שלו ולא בקבר שאול. גם בספר נוהג בחכמה (אות קוף, קבר, אות מג) כתב שזה מנהג כל בני אדם לרכוש חלקה של קבר מחיים, ושומרים אותו כבבת עיניהם וכו', ומנהג זה הוא מנהג עתיק מימי אבותינו. יעו"ש. אמנם אין זו חובה כמבואר בשו"ת חתם סופר (בחלק השו"ת על יו"ד ס"י שכו), אבל יש בזה כדאיות גדולה בפרט בימינו, שהקברים בקבורה רגילה הולכים ונגמרים, וכ"כ כמה מן האחרונים.

הן אמת שבשם חכמי ירושלים מפורסם, שזו סגולה לאריכות ימים, ומבואר הדברים בתשובות והנהגות (ח"א תשיג) והרבה מן האחרונים הזכירו סגולה זו, למרות שלא מצאנו מקור ברור לכך. וכבר כתב בשו"ת משנת יוסף (חט"ו ס"י רעג) שכן מקובל, אולם אין לזה מקור, ולכאורה נראה שלא כו"ע ס"ל הכי. וכ"כ כמה מן האחרונים.

פתח ארון של חבירו בישיבה ושכח לסגור ונגנבו משם חפצים

שאלה: הגעתי בבין הזמנים לחדר שלי בפנימיה של הישיבה, וחיפשתי משהו ששכחתי בארונות. אחד הארונות של אחד הבחורים, היה סגור עם ניילון [במקום של המנעול], פתחתי לבדוק, שכחתי ולא סגרתי. כשחזרנו מבין הזמנים, התברר, שמארון זה נגנבו דברים יקרי ערך. האם אני חייב לשלם עליהם מחמת שאני זה שפתחתי ושכחתי לסגור?

תשובה: אתה פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים^ח.

שאל חפץ מחבירו, ולמחרת שאל החבר ממנו חפץ ונשבר באונס

שאלה: חבר מהישיבה השאיל ממני נגן, ויצא שיום למחרת אני שאלתי ממנו חפץ מסויים להשתמש בו, והוא נשבר לי באונס ממש, ואחר החברים אמר לי שאני צריך לשלם כי שואל חייב באונסין, אבל אני טענתי כנגדו שכיון שהוא שאל ממני חפץ יום לפני כן וזה עדיין אצלו, זה כדין שמירה בבעלים, האם הצדק עימי?

תשובה: אכן הצדק עמך ויש לזה דין שאלה בבעלים ואתה פטור מלשלם, וכיון שאתה וחברך הולכים כדעת מרן השו"ע, כך היא ההוראה, ואף אם יתפוס אפשר יהיה להוציא מידו^ט.

עמ' (קכג) שכך אומרים שזו סגולה אולם אינו יודע היכן זה כתוב. יתכן שיש עוד מקורות לכך ועל כך, אולם אינם לפני כעת. מכל מקום חשיבות יש לכך, ובפרט בימינו.

ח. לכאורה סוגיא זו מבוארת בגמרא בב"ק בריש פרק הכונס (דף נה ע"ב) בסוגיית הפורץ גדר בפני בהמת חבירו, וברש"י ותוס' שם מבואר שעל הבהמה אם נאבדה יהיה פטור אפילו בכותל בריא, דאין זה אלא גרמא בעלמא. ובהגה' הגר"א שם הביא דברי התוס' בסנהדרין דס"ל שגם על הבהמה חייב. וכ"ד הרמ"ה שהובא בטור בסי' קנז מי שחייב לגדר ולא גידר ובאו גנבים, שחייב אפילו שלא עשה מעשה, והוא שהתרו בו. והרא"ש חולק שם שאפילו פורץ גדר בידיים פטור מדיני אדם. וראה שם בב"ח שהכריע כרמ"ה. וראה בפרישה שכתב לחלק גם בדעת הרמ"ה ששם אפשר דלא ברי היזקא שמי אמר שתאבד. אולם הרמ"א בשו"ע (סי' סצו ס"ד) הביא בשם י"א שיהיה פטור על הבהמה אם נאבדה, וביאר הש"ך שם שהיינו מחמת שזה גרמא ומ"מ חייב בדיני שמים. וראה בבניאר הגר"א שם (ס"ק י').

ומצאתי למהרש"ם (ח"מ ס' סס"ה) שכתב תשובה למי שנתן מפתחות לחבירו [שהיה שותף עמו בשתי יריעות בד] לבית העסק והזהירו לא לפתוח ללא אח של בעל העסק. ובפועל הוא פתח לבד ומכר היריעות שהם היו שותפים, וכשבא בעל העסק גילה שנגנב בגד משי. והשיב מהרש"ם שפשוט יותר מביעתא בכותחא שאיש זה פטור מן הדין. והביא המקורות מסוגיא דידן והביא מחלוקת הראשונים על הבהמה, וסיים: דע"כ לא פליגי אלא בבהמה דאית לה נגרי וממילא אזלה אבל בכלים לכ"ע פטור.

ובכל גוונא לכאורה נידו"ד הוא של כותל רעוע, שהרי בלא"ה כל אחד פותח ניילון זה. ופטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים [אמנם הסביר השואל, שזה כנראה מבני הנכרים שמנקים את הפנימיה, ומה שסגור הם לא נוגעים ומה שפתוח מצוי שהם נוגעים, ולכן הפתיחה שלו לרווחה היא זאת שגרמה להם לחטט במה שנמצא בארון שם, ומ"מ כאמור אין זה אלא גרמא בנזקין ופטור מדיני אדם].

ט. נידו"ד איננו שמירה, אלא שאלה, ומחד בחו"מ ס' שמ"ו סעי' ח שנינו שהאומר השאילני היום ואשאלך למחר, אינו שאלה בבעלים, אלא דשם איירי, שהשאלה של השני מתחילה לאחר שהסתיימה השאלה של הראשון. אולם אם זה באותו זמן כבר נתבאר הדין היטב בסי' שה סעיפים ו-ז, שכל שזה בבת אחת יש לו דין שאלה בבעלים, וכמבואר בסמ"ע שם (ס"ק ח) שהמשאיל הוא במלאכת השואל לשמור לו כלי המושאל לו. וכ"כ הרב המגיד בדעת הרמב"ם בהל' שכירות (פ"י ה"ב). ומרן השו"ע ס"ל כהרמב"ם כמבואר שם (ראה באר הגולה ס"ק ח. וראה בש"ך ס"ק ד, ומה שתמה הש"ך הוא מחמת שהרמ"א כתב לשון וי"א על מרן השו"ע כאשר גם הוא סובר כך וכדעת הרמב"ם ונסתלקה תמיהת הפתחי חושן פ"ו אות מד). ובהמשך הסעיף הביא הרמ"א את דעת רש"י דס"ל שאין לזה דין שמירה בבעלים. ובביאור דעה זו ראה מש"כ בנתיבות המשפט ס"ק ב, ודוק.

הלכה למעשה לפי דעת הרמב"ם ומרן השו"ע, שבנידון שאלתך אכן איירי בשאלה בבעלים ופטור מלשלם. וכיון שאתה וחברך הולכים כדעת מרן השו"ע, כך היא ההוראה, ואף אם יתפוס אפשר יהיה להוציא מידו.

הרה"ג משה לנדאו שליט"א

ברכה כשיש לפניו פדיון של מע"ש ורבעי

שאלה: יש לי פירות טבל ודאי וגם פירות של נטע רבעי ודאי, אני כמוכן צריך לחלל ולפדות בברכה גם את הרבעי וגם את המעשר שני. השאלה שלי היא, האם ראוי לכלול את הפדיונות בברכה אחת 'על פדיון מעשר שני ורבעי', או להיפך, שיברך על כל פדיון בנפרד?

תשובה: נראה שיברך שתי ברכות.

נימוקים - בברכה אחרונה מעין שלוש אנו אכן כוללים את מיני האוכלים בברכה אחת, אלא ששם הברכה על השביעה, מעין ברכת המזון ובוראי שכוללם, ואילו כאן רבעי ומע"ש הן מצוות נפרדות.

יש שרצו להוכיח מדין המערב עירובי תבשילין עם עירובי תחומין, שהן מצוות נפרדות, וכתב המשנה ברורה (שסו ס"ק עט) שאם מניחם בזמן אחד יברך ברכה אחת על שתיהן, על מצות עירוב. ומקורו מרעק"א בשם תשובת מהר"ם די בוטון. אמנם יש לחלק ששם נוסח הברכה שווה בשניהם, 'על מצות עירוב' [ומ"מ יש שרצו להשוות שגם בדין יברך 'על פדיון מעשר שני ורבעי'].

אמנם הגר"ח קנייבסקי זצ"ל בדרך אמונה (מע"ש, פ"ט בצה"ל ס"ק קעח) כתב שפשוט שלא יכללם בברכה אחת.

ברכה על פדיון בספק שנה רביעית או חמישית

שאלה: יש לי עץ פרי בחצרי, שספק אם הוא כעת בשנת רבעי או שהוא בשנה חמישית ואילך. השנה הנוכחית היא משנות מעשר שני, ולכן אני מחלל את הפירות מספק שמא הם רבעי, וגם מפריש תרו"מ מספק. והסתפקתי האם ניתן לברך על הפדיון ממה נפשך, אם הם בשנה הרביעית פודה את כל הפירות כדין רבעי, ואם הם בשאר השנים אז פודה את המעשר שני?

תשובה: מנהג רוב הציבור שאינם מברכים במקרה זה.

נימוקים - הבעיות בפתרון שהצעת, שאין נוסח ברכה המתאים לזה, שלא יכול לברך על פדיון נטע רבעי ולא על פדיון מעשר שני, וכידוע אין לשנות ממטבע הברכות ולברך נוסח כללי. אמנם שמעתי [מידידי הג"ר אהרן פרנקל שליט"א] שהגר"ש אלישיב זצ"ל אמר לברך בנוסח 'אקב"ו על פדיון הקודש'. ומכל מקום נראה לי שאין המנהג כן, אלא שלא לברך.

הברכה האלוקית המובטחת:

"ובחנתי נא בזאת... והריקתי לכם ברכה עד בלי די"

תצטרף, תהדר בית המעשר!

עם המעבר לשנת תשפ"ה מתחיל 'מעשר עני' וזה הזמן להצטרף כחבר ל'בית המעשר'
שנתי המכון למצוות התלויות בארץ בראשות הגאון רבי שניאור זלמן רווח שליט"א

קונים פירות וירקות בשוק? בעלי גינה פרטית? בעלי עסק לממכר פירות וירקות?
הצטרפו עוד היום ל'בית המעשר' ותוכלו לעשר בהידור ובקלות
מדיום אינך צריך לייחד מטבע לחילול מעשר שני ורבעי ואינך צריך לחפש לוי ועני
בחתימתך כמטי הממונה דואג לכל השאר!

לפרטים והרשמה:

03-9030580

hamachon.co.il | b.m@macon.co.il

מחיר זמין למועד המעשר
תרומות ומעשרות בדרך הנכונה והקלה | להצטרפות

☎ 055 - 6685554